

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**ANAYASA MAHKEMESİNİN SINIR DIŞI ETMEYE İLİŞKİN BİREYSEL
BAŞVURU KARARLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUTEBER MEVA BORAK

ANKARA, 2022

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**ANAYASA MAHKEMESİNİN SINIR DIŞI ETMEYE İLİŞKİN BİREYSEL
BAŞVURU KARARLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUTEBER MEVA BORAK

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. RİFAT ERTEN**

ANKARA, 2022

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**ANAYASA MAHKEMESİNİN SINIR DIŞI ETMEYE İLİŞKİN BİREYSEL
BAŞVURU KARARLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. RİFAT ERTEN**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. Rifat ERTEN

2- Doç. Dr. Gülüm BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK

3- Dr. Öğr. Üyesi Neva Övünç ÖZTÜRK

13.09.2022

T.C. ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Rifat ERTEN danışmanlığında hazırladığım “Anayasa Mahkemesinin Sınır Dışı Etmeye İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarının İncelenmesi (Ankara, 2022)” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim. 06.10.2022

Muteber Meva Borak

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA SINIR DIŞI ETME İŞLEMİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

I. GENEL OLARAK SINIR DIŞI ETME İŞLEMİ.....	5
II. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER HUKUKUNDA SINIR DIŞI ETME İŞLEMİNE KARŞI GÜVENCELER.....	10
III. SINIR DIŞI ETME İŞLEMİNİN KİŞİ YÖNÜNDEN KAPSAMI.....	13

A. YUKK m. 54(1) Uyarınca Sınır Dışı Etme İşlemine Konu Olabilecek

Yabancılar	14
------------------	----

B. Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Yabancılar ve Geçici Koruma

Sağlanan Yabancılar ile Vatansızlar Hakkında Sınır Dışı Etme Kararı

Alınması	21
----------------	----

1. Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Yabancılar	21
2. Geçici Koruma Sağlanan Yabancılar	24
3. Vatansızlar	28

IV. SINIR DIŞI ETME KARARININ ALINMASINA ENGEL DURUMLAR	29
A. İşkence Yasağı ve Geri Gönderme Yasağı	29
B. Sağlık Sebepleri.....	32
C. İnsan Ticareti Mağduru Olunması	32
D. Gönüllü Dönüşler ve Yasal Kalış Hakkı Bulunması	34
V. SINIR DIŞI ETME USUL.....	37
A. Sınır Dışı Etme Kararını Almaya Yetkili Makam ve Kararın Niteliği	37
B. Yabancınn Sınır Dışı Edileceği lkenin Belirlenmesi	38
C. Sınır Dışı Etmek üzere ülkeyi Terke Davet	39
D. İdarî Gözetim	40
E. İdarî Gözetime Alternatif Ykmllkler	44
VI. SINIR DIŞI ETME KARARINA KARŞI YARGISAL GÜVENCE.....	47
A. Başvuru Süresi.....	49
B. Yargılama Süreci	51
C. Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Durması	52
D. Sınır Dışı Etme İşleminin İcrası ve Sonuçları.....	56

İKİNCİ BÖLÜM
ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU VE BAŞVURULARIN
İNCELENME USULÜ

I. BİREYSEL BAŞVURU USULÜ.....	57
II. KABUL EDİLEBİLİRLİK YÖNÜNDEN İNCELEME.....	60
A. Mahkemenin Yetkisine İlişkin Kabul Edilebilirlik Kriterleri	62
1. Zaman Bakımından Yetki Kriteri (<i>Ratione Temporis</i>)	62
2. Kişi Bakımından Yetki Kriteri (<i>Ratione Personae</i>).....	63
3. Konu Bakımından Yetki Kriteri (<i>Ratione Materiae</i>).....	65
4. Yer Bakımından Yetki Kriteri (<i>Ratione Loci</i>).....	72
B. Başvuru Yollarının Tüketilmesi	73
C. Başvuru Süresi.....	81
D. Açıkça Dayanaktan Yoksun Başvuru	84
E. Anayasal ve Kişisel Önemden Yoksun Başvuru	88
III. TEDBİR TALEBİNİN İNCELENMESİ	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASA'DA VE AİHS'DE YER ALAN ORTAK HAKLAR KAPSAMINDA

SINIR DIŞI ETME KARARLARININ İNCELENMESİ

I. GENEL OLARAK.....	96
II. KÖTÜ MUAMELE YASAĞI.....	101
A. İdarî Gözetimde Kötü Muamele	104
B. Sınır Dışı Hâlinde Kötü Muamele	107
III. ETKİLİ BAŞVURU HAKKI	118
A. İdarî Gözetim Sürecine Yönelik İddialar	120
B. Sınır Dışı Etme Sürecine Yönelik İddialar.....	124
IV. KİŞİ HÜRRİYETİ VE GÜVENLİĞİ HAKKI.....	131
V. ÖZEL HAYATIN VE AİLE HAYATININ KORUNMASI HAKKI	136
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA.....	148
ÖZET.....	173
ABSTRACT	174

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİS	: Avrupa İkamet Sözleşmesi
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
b.	: Baskı
B.	: Başvuru
bkz.	: Bakınız
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
CPT	: Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi
D.	: Daire
DAEŞ	: Irak Şam İslam Devleti
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
Ed.	: Editör
GGM	: Geri Gönderme Merkezi
GKY	: Geçici Koruma Yönetmeliği
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

HFD	: Hukuk Fakóltesi Dergisi
IDC	: International Detention Coalition
İHAM	: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İHK	: Türkiye İnsan Hakları Kurumu
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	: Karar
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
m.	: Madde
MHB	: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
No.	: Numara
para.	: Paragraf
PK	: Pasaport Kanunu
R.G.	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakóltesi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
UMHD	: Uluslararası Mülteci Hakları Derneği
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
YİSHK	: Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun

Yön. : Yönetmelik
yuk. : Yukarıda
YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

İnsanlar farklı sebeplerle yaşadıkları ülkeyi değiştirmektedir. Bir yandan, eğitim, daha iyi çalışma ve hayat koşullarına ulaşma gayesi gibi nedenler, diğer yandan ülkede maruz kalınan olumsuz koşullar bireyin ülkesini terk etmesine yol açmaktadır. Özellikle son dönemlerde artan devletler arasındaki anlaşmazlıkların, göç politikalarının, savaşların ve terör faaliyetlerinin birçok insanın ülkelerinden zorunlu olarak ayrılmasına neden olduğu görülmektedir. Bireylerin zorunlu sebeplerle ülkelerini terk etmeleri durumunda, artık menşe devletlerinin korumasından ve güvencelerinden yararlanamayacağı bir gerçektir¹. Bu sebeple, sığındıkları devlet tarafından, kabul edilmeleri ve temel haklarının koruma altına alınması oldukça önem arz etmektedir.

Devletin ülkesel yetkisi uyarınca, yabancıların ülkeye giriş, ülkede kalış ve ülkeden çıkış hakkına ilişkin kurallar getirebileceği ve bu hakların kullanımını sınırlandırabileceği kabul edilmiştir. Bu egemenlik yetkisinin doğal bir sonucu olarak devlet, davranışlarını tehlikeli bulduğu ve ülkede bulunmasını sakıncalı gördüğü yabancıları kamu düzenini korumak amacıyla ülkeden sınır dışı etme yetkisini haizdir². Bu yetki hem uluslararası hukukta hem de Türk hukukunda insan hakları perspektifinde geliştirilmiş kurallarla sınırlandırılmıştır. Diğer yandan, uluslararası teamül hukuku kuralları da bu konuda devlete bazı sorumluluklar yüklemiştir. Özellikle, işkence yasağı ve geri gönderme yasağı gereği

¹ ÖZTÜRK, Neva Övünç. (2017). “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66(1), s. 202-203.

² KABAALIOĞLU, Haluk & EKŞİ, Nuray. (2004). “Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesi”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 24(1-2), s.503.

devletin kişileri zulme uğrayacakları yere göndermeme sorumluluğunun bulunduğu kabul edilmiştir.

Yabancıların sınır dışı edilmesi konusu Türk hukukunda, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK)³ ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'te⁴ (Yönetmelik) düzenlenmiştir. Sınır dışı etme süreci, Kanunun 52 ila 60. maddeleri, Yönetmeliğin 51 ila 64. maddeleri arasında hüküm altına alınmıştır. Esasen önceki düzenlemelere kıyasla, YUKK'ta sınır dışı etme konusunda, bireyin temel haklarının korunması yönünden daha güvenceli bir sisteme geçildiği görülmektedir. Bununla birlikte gerçek bir koruma mekanizmasından bahsedilebilmesi için yasal düzenlemelerin idarî ve yargısal pratik bakımından etkili olması gerekmektedir.

Bireyin temel hak ve özgürlükleri esasen Türk hukukunda Anayasa'da, uluslararası hukukta "*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*"nde⁵ (AİHS) güvence altına alınmıştır. AİHS'e taraf devletlerin, Sözleşmeden doğan yükümlükleri yerine getirip getirmediği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından denetlenmektedir. AİHS ve Anayasa'nın ortak korumasındaki haklara devletin müdahalesinin ihlal oluşturup oluşturmadığının denetimini ise Anayasa Mahkemesi (AYM) yapmaktadır. Bireysel başvuru yolu ile temel hak ve özgürlüklerin kamu makamlarının keyfî müdahaleleriyle ihlal edildiği iddiaları AYM'ye

³ R.G., 11.04.2013, S. 28615. Metin ve dipnotta verilen Kanuna ilişkin madde numaraları, aksi belirtilmedikçe Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa aittir.

⁴ R.G., 17.03.2016, S. 29656. Metin ve dipnotta verilen Yönetmeliğe ilişkin madde numaraları, aksi belirtilmedikçe Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe aittir.

⁵ Sözleşme, 19.03.1954 tarih ve 8662 sayılı R.G.'de yayımlanmıştır. Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (15.05.2022).

iletilmektedir. Bu doğrultuda, sınır dışı etme işlemi ile bağlantılı olarak anayasal haklarının ihlal edildiği iddiasıyla yapılmış binlerce başvuru bulunmaktadır.

Bu çalışmada yabancıların insan hakları ile yakından ilgili olan sınır dışı etme konusu, AYM içtihatları çerçevesinde incelenecektir. Çalışmada konunun hukukî boyutuna yönelik değerlendirmeler, sınır dışı etme işleminin AYM'deki yargısal denetimi üzerinden yapılacaktır. Dolayısıyla, farklı bir incelemeyi gerektirdiğinden idare mahkemesi kararları ve AİHM içtihatları çalışmanın kapsamına dâhil edilmeyecek olup; ancak AYM içtihatlarında yer aldığı ölçüde incelenecektir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Türk hukukunda yabancıların sınır dışı edilmesi konusunun genel görünümü anlatılacaktır. Bu kapsamda, öncelikle konuyla ilgili uluslararası hukukun genel esaslarına değinilecektir. Sonrasında ise konu YUKK hükümleri çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde, AYM'nin bireysel başvuruları inceleme usulüne kısaca değinildikten sonra sınır dışı işlemiyle bağlantılı olarak yapılan başvurularda verdiği kabul edilemezlik kararları analiz edilecektir. Bu kapsamda, incelemeler kabul edilebilirlik kriterleri üzerinden yapılacaktır. Üçüncü bölümde ise AYM'nin konuyla bağlantılı ihlal ve ihlal olmadığı yönündeki kararları ele alınacaktır. Kararlar hem Anayasa'da hem de AİHS'de düzenlenen "*kötü muamele yasağı*", "*etkili başvuru hakkı*", "*kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı*" ve "*özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı*" olmak üzere dört ana kategori çerçevesinde incelenecektir.

Çalışma ile hedeflenen, öncelikle YUKK'un sınır dışı etmeye ilişkin hükümlerinin, uluslararası hukuk kuralları ve AYM içtihatları ışığında tahlil edilmesi ile esas ve usul

açısından uluslararası hukuk standartlarına ne ölçüde uyumlu olduğunun belirlenmesidir. İkinci olarak, sınır dışı etme işlemi ile bağlantılı ihlal iddialarının iletilmesinde, bireysel başvuru yolunun ve AYM'nin denetim usulünün anayasal hakların korunması bakımından ne derece etkili olduğunun tespit edilmesidir. Son olarak bu bağlamda hem Türk mevzuatında yapılabilecek değişiklikler hem de uygulamada yapılabilecek iyileştirmeler konusunda önerilere ulaşılmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA SINIR DIŞI ETME İŞLEMİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

I. GENEL OLARAK SINIR DIŞI ETME İŞLEMİ

Her devlet ülkesel yetkisi uyarınca, yabancıların ülkeye giriş, ülkede kalış ve ülkeden çıkış hakkına ilişkin kurallar getirebilir ve bu hakların kullanımını sınırlandırabilir. Devlet, davranışlarını tehlikeli bulduğu ve ülkede bulunmasını sakıncalı gördüğü yabancıları ülke egemenliğini ve kamu düzenini korumak amacıyla ülkeden çıkarma yetkisini haizdir⁶. Açıklanan bu kamusal yetki “*sınır dışı etme yetkisi*” olarak değerlendirilmektedir⁷.

Sınır dışı etme, en kısa tanımıyla, yabancıların isteğine bakılmaksızın ülke dışına çıkarılmasıdır⁸. Uluslararası Göç Örgütü’nün yayınladığı Göç Terimleri Sözlüğünde sınır dışı (*expulsion, deportation, ausweisung*), “*Bir Devlet yetkilisi tarafından bir kişiyi ya da kişileri (vatandaş olmayan ve vatansız kişiler) kendi iradeleri hilafına o Devlet ülkesinden çıkarma niyetiyle yapılan ve ülkeden çıkarma sonucunu doğuran işlem*” olarak tanımlanmıştır⁹. Türk hukukunda ise idarî makamların, ulusal hukuk kuralları doğrultusunda aldıkları tek taraflı bir işlemle, ülkedeki yabancıların “*menşe ülkesine veya transit gideceği*

⁶ KABAALIOĞLU & EKŞİ, s.503.

⁷ ERGÜL, Ergin. (2012, Ekim). “Türk Hukukunda Yabancıları Sınır Dışı Etme ve Geri Gönderme İşlemleri”. *Terazi Hukuk Dergisi*, 7(74), s. 83, (2012a).

⁸ AYBAY, Rona. (2003). “Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme”. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*(2), s. 142.

⁹ Uluslararası Göç Örgütü. (2021). Göç Terimleri Sözlüğü, No:31. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (14.05.2022).

ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye” gönderilmesi olarak ifade edilmiştir¹⁰. Öte yandan, Yönetmeliğin 3. maddesinde sınır dışı etme kararı; “Türkiye’de kalma hakkı bulunmayan yabancının; menşe ülkesine, transit gideceği ülkeye, Türkiye’ye gelmek üzere transit geçtiği ülkeye ya da başka bir üçüncü ülkeye gönderilmek üzere, ülkeden çıkarılması amacıyla alınan idarî karar” olarak tanımlanmıştır.

Sınır dışı işlemi yabancı gerçek kişilere uygulanan bir yaptırımdır¹¹. Bu sebeple “yabancı (foreigner, ausländer)” kavramına kimlerin dâhil olduğunun belirlenmesi gerekir. En kısa tanımıyla yabancı, belirli devlet bakımından “o devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan kişidir.¹²” Türk Devleti bakımından da “Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi” yabancı olarak kabul edilmiştir¹³. Devletler Hukuku Enstitüsünün 1892 Cenevre toplantısında belirlediği tanıma göre yabancı; “bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddiaya hâlen hakkı olmayan kimsedir”¹⁴. O hâlde yabancı; (i) “başka bir veya birkaç devletin vatandaşı”, (ii) “vatansız”, (iii) “mülteci ve sığınmacı” olabilir¹⁵.

¹⁰ DARDAĞAN, Esra Gül. (1993). “Yabancılar Hukuku Açısından Sınırdışı Etme”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara., s. 16.

¹¹ KABAALİOĞLU & EKŞİ, s. 504.

¹² ALTUĞ, Yılmaz. (1968). *Yabancıların Hukuki Durumu*. İstanbul: İÜ Yayınları, s. 8; BERKİ, Osman Fazıl. (1963). *Devletler Hususi Hukuku* (5. b.). Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası. s. 157; Göç Terimleri Sözlüğü, s. 97. Yabancı kavramına ilişkin daha fazla açıklama ve bir kişinin yabancı statüsüne dahil olup olmadığının saptanmasında yararlanılan ölçütlere yönelik klasik teori ve sosyolojik teorinin görüşleri için bkz. GÖĞER, Erdoğan. (1974). *Yabancılar Hukuku*. Ankara: Sevinç Matbaası, s. 3-6.

¹³ YUKK, m. 3(ü); 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK), m. 3(d), R.G., 12.06.2009, S. 27256.

¹⁴ Devletler Hukuku Enstitüsünün 1892 Cenevre toplantısında verdiği bu tanım için bkz. ALTUĞ, s.8.

¹⁵ ÇELİKEL, Aysel & (ÖZTEKİN) GELGEL, Günseli. (2020). *Yabancılar Hukuku* (25 b.). İstanbul: Beta Basım Yayım. s. 16; ERGÜL, Ergin. (2012, Aralık). “Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri”. *Türk İdare Dergisi* (475), s. 216, (2012b).

Sınır dışı etme işlemi, devletin yabancıyı ülkesinden göndermek için yararlandığı bir araç ve vazgeçilmez bir yetki olarak kabul edilmektedir¹⁶. Sınır dışı etme işlemi bir yargısal tedbir veya idarî tedbir olarak uygulanabilmektedir¹⁷. Dolayısıyla işlem bazen bir adlî makamın kararının yerine getirilmesi bazen de idarî bir kararın yerine getirilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir¹⁸.

Sınır dışı etme işlemine ilişkin idarenin takdir yetkisinin bulunup bulunmadığı tartışmalı olup hukuk düzenlerine göre farklılık göstermektedir. Genellikle idarenin takdir yetkisinin bulunduğu kabul edilmektedir. Belirtilmelidir ki her ne kadar idareye takdir yetkisi tanınmış olsa da bu yetki kullanılırken keyfî bir sınır dışı olayından devletin milletlerarası sorumluluğunun doğacağı hususu hesaba katılmalıdır¹⁹.

Yabancınn iradesi dışında ülkeden çıkarılması sonucunu doğuran ve bu yönüyle de sınır dışı etme işlemine benzerlik gösteren diğer işlem “*suçluların geri verilmesi (iade, extradition, auslieferung)*” işlemidir. Suçluların geri verilmesi kurumu, başka bir ülkede herhangi bir suç nedeniyle sanık veya mahkûm olan kişinin, yargı yetkisini haiz diğer devletin talebi üzerine geri gönderilmesi olarak izah edilebilir²⁰. Bu kurum sayesinde, suç

¹⁶ AYBAY, s.142.

¹⁷ Örneğin, İtalya’da sınır dışı etme işlemi bir yargısal tedbir olarak uygulanmaktadır. Buna göre yabancı mahkumiyeti on yıldan fazla bir suç veya devlete karşı bir suç işlemişse, mahkeme aynı zamanda sınır dışı etme cezası da verecektir. İtalya örneği ile diğer hukuk sistemlerindeki örnekler için bkz. ALTUĞ, s. 129 vd. “*Sınır dışı etme işlemi, Fransa, İngiltere, Almanya ve Türkiye hukuk sistemlerinde kolluk tedbiri olarak kabul edilmiştir*”: DARDAĞAN,1993, s. 5-6.

¹⁸ ALTUĞ, s. 149.

¹⁹ ALTUĞ, s. 148; DARDAĞAN, 1993, s. 6.

²⁰ ÇELİKEL & (ÖZTEKİN) GELGEL, s.124,146; ALTUĞ, s. 150.

nerede işlenmiş olursa olsun cezasız kalması önlenmektedir²¹. Devletler arasında yapılmış ikili veya çok taraflı anlaşmalar, devletin ülkesinde bulunan suçluyu talep eden devlete geri verme yükümlülüğünü doğurmaktadır. Bu konuda sözleşmeden doğan bir yükümlülük bulunmadığı durumda devlet, devletler arasındaki örf-adet ve nezaket kurallarına dayanarak veya uluslararası yardımlaşma, adaletin gerçekleşmesine yardım ilkeleri gereği suçlunun geri verilmesi talebini kabul edebilir²². Türk hukukunda 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)²³ m. 18(1) hükmünde “suçluların geri verilmesi” kurumuna ilişkin bir hükme yer verilmiştir. Buna göre “Yabancı bir ülkede işlenen veya işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle hakkında ceza kovuşturması başlatılan veya mahkûmiyet kararı verilmiş olan bir yabancı, talep üzerine, kovuşturmanın yapılabilmesi veya hükmedilen cezanın infazı amacıyla geri verilebilir”²⁴.

Yabancıların “sınır dışı edilmesi” ile “geri verilmesi (iadesi)” kurumları birbirinden farklıdır. Sınır dışı etme işlemi idarî makamlar tarafından uygulanan tek taraflı bir idarî yaptırım niteliğinde iken, suçluların geri verilmesi devletlerin karşılıklı anlaşmalarına dayanan ve suçluların cezasız kalmasını önlemek amacıyla başvurulmuş milletlerarası hukukî yardımlaşma tasarrufu olarak kabul edilmektedir²⁵. Bu iki kurum işlemin konusunun yabancı

²¹ KOCA, Mahmut & ÜZÜLMEZ, İlhan. (2014). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (7. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 743.

²² KOCA & ÜZÜLMEZ, s. 746; AYBAY, Rona & DARDAĞAN KİBAR, Esra. (2010). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 246.

²³ R.G., 26.11.1959, S. 10365.

²⁴ Vatandaşın iade edilemeyeceğine dair bkz. “Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez”: Anayasa m. 38(son) (benzer yönde düzenleme için bkz. TCK m. 18(2))

²⁵ KOCA & ÜZÜLMEZ, s. 745; KABAALIOĞLU & EKŞİ, s. 504; İÇEL, Kayıhan. (1964). “Suçluların Geri Verilmesi Üzerine Bir İnceleme”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(3-4), s. 693.

kişiler olması ve Anayasa'nın 19. maddesinde hükme bağlanan “*kişi dokunulmazlığı ve güvenliği*”ne getirilen istisnâ durumlardan olmaları sebebiyle benzerlik gösterse de nitelik, amaç, sebepler ve karar alınma süreci gibi birçok konuda farklılık göstermektedir.

Sınır dışı etme işlemine benzer bir diğer kurum “*sınırdan geri çevirme (rejection, zurückweisungen)*” dir. Bu kurum, yabancının henüz ülke sınırlarına giriş aşamasında çeşitli nedenlerden dolayı ülkeye girişine izin verilmeyerek geri çevrilmesi olarak tanımlanabilir. YUKK'un 7. maddesinde ülkeye girişlerine izin verilmeyecek yabancılar sayılmıştır. Buna göre, pasaport ve benzeri geçerli belgesi olmayanlar, vize veya ikamet izni bulunmayanlar veya süresi dolmak üzere olanlar ile ülkeye girişi yasaklanmış veya kamu düzeni ve güvenliği yönünden sakıncalı bulunmuş olanlar sınırdan geri çevrilir. Bu yabancılara işleme karşı itiraz edebilecekleri hususu bildirilir ve bu süreçte sınır kapılarında belirlenen alanlarda kalmalarına izin verilir. Geri çevirme henüz ülkeye giriş yapmamış yabancılara uygulanan bir işlem iken sınır dışı etme ülkede bulunan yabancıya uygulanan bir işlem olarak farklılık göstermektedir.

Sınır dışı etme işlemi, Anayasa'da düzenlenen ve temel hak ve özgürlüklerden olan kişi özgürlüğü ve güvenliğini (m.19), yerleşme ve seyahat özgürlüğünü (m.23) ve kişi dokunulmazlığını (m.17) ilgilendiren bir meseledir. Bu sebeple ilgili maddelerde konuya ilişkin hükümlere yer verilmiştir²⁶.

²⁶ Doktrinde sınır dışı işlemi ve yabancı suçluların iadesi müessesesi, yabancılar açısından kişi dokunulmazlığı ve güvenliğine getirilmiş istisnalar olarak kabul edilmiştir: AYBAY, 2003, s. 143; ÇELİKEL& (ÖZTEKİN) GELGEL, s. 123; ÇİÇEKLİ, s. 171; DARDAĞAN, 1993, s.17; TEKİNALP, Gülören. (2003). *Türk Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta. s. 94.

Anayasa’da yer verilen genel nitelikteki hükümler dışında, sınır dışı işlemine ilişkin düzenlemeler, Türk hukukunda daha önce farklı kanunlarda ele alınmıştır²⁷. YUKK’la birlikte konu daha kapsamlı ve sistematik olarak düzenlenmiştir. Aşağıda öncelikle Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili hükümlerine ve bu hükümler doğrultusunda uyulması gereken genel esaslara yer verilmiştir. Devamında ise YUKK kapsamında yer verilen sınır dışı etme süreci, sınır dışı kararına karşı başvurulacak yargı yolu, idarî gözetim ve kararın icrası konularında açıklamalar yapılmıştır.

II. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER HUKUKUNDA SINIR DIŞI ETME İŞLEMİNE KARŞI GÜVENCELER

Sınır dışı etme yetkisinin kullanılması ve sınırları her ülkenin iç hukukunda yer alan kurallar uyarınca belirlenmiştir. Öte yandan, devletin sınır dışı etme yetkisi uluslararası hukukta da genel olarak tanınmıştır²⁸. Sınır dışı işlemi, işleme maruz kalan kişi açısından ağır ve uzun süreli etkilere sebep olabilecek nitelikte bir uygulamadır²⁹. Bu sebeple devletin sınır dışı etme yetkisine uluslararası hukukta bazı sınırlamalar getirilmiştir³⁰. Bu sınırlamalar, tanınan yetkinin keyfî kullanımının önlemesine yönelik güvencelerdir³¹. Özellikle insan

²⁷ YUKK öncesi dönemde sınır dışı edilme süreci 5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’un (YİSHK) 19. ilâ 28. maddeleri arasında düzenlenmiştir (R.G., 24.7.1950, S. 7564). Ayrıca 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun (PK) 34. ve 35. maddesinde Türkiye’ye yasal giriş hükümlerini ihlal edenlerin sınır dışı edileceği hüküm altına alınmıştır (R.G., 24.7.1950, S. 7564). Öte yandan vatandaşlığın iptali hâlinde kişinin sınır dışı edilebileceği düzenlemesi 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 33. maddesinde yer almıştır (R.G., 22.02.1964, S. 11638).

²⁸ ALTUĞ, s. 140.

²⁹ AYBAY, s. 142.

³⁰ AYBAY, s. 142; KABAALIOĞLU & EKŞİ, s. 503.

³¹ ÇİÇEKLİ, Bülent. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku* (5.b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 172.

haklarını güvence altına almayı amaçlayan uluslararası sözleşmelerde konuya ilişkin önemli hükümler bulunmaktadır³².

Sınır dışı işlemine ilişkin hükümlere hem iki taraflı antlaşmalarda hem de çok taraflı antlaşmalarda rastlanmaktadır. Çok taraflı sözleşmelerden AİHS'nin 2., 3., 5., 6., 8., 13. ve 14. maddelerinde ; “AİHS’e Ek 4 Numaralı Protokol”ün³³ 3. ve 4. maddelerinde ; “AİHS’e Ek 7 Numaralı Protokol”ün 1. maddesinde³⁴ ; “Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi”nin³⁵ 13. maddesinde ; “Avrupa İkamet Sözleşmesi”nin (AİS)³⁶ 3. maddesinde ; “Avrupa Sosyal Şartı”nın (ASS)³⁷ ve “(Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı”nın³⁸ 19. maddesinde ; “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Tarihli Cenevre

³² DARDAGAN, 1993, s. 146.

³³ “Onay belgeleri hâlen Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne tevdi edilmediğinden, Protokol iç hukuk bağlamında yürürlüğe girmiş, ancak uluslararası yükümlülük doğurmamıştır. Bu nedenle, iç hukuk yollarında Protokol’deki haklara dayanılabilir; fakat bu haklara ilişkin olarak Türkiye’den Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne bireysel başvuru yapmak mümkün değildir.” Açıklama için ve Protokolün Türkçe tercümesi için bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/54-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-4-numarali-protokol/> (15.05.2022).

³⁴ Türkiye, Protokol’ü 14 Mart 1985 tarihinde imzalamıştır. Protokol’ün resmi Türkçe çevirisi, 8 Nisan 2016 tarih ve 29678 sayılı R.G.’de yayımlanmıştır. Protokol, Türkiye bakımından 1 Ağustos 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme metni için bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/08/26/AIHS_7.protokol.pdf (15.05.2022).

³⁵ 18.06.2003 tarih ve 25142 sayılı R.G.’de yayımlanmıştır. Sözleşme metni için bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf> (15.05.2022).

³⁶ Avrupa İkamet Sözleşmesi’ne İlişkin Protokol (AİS’e ilişkin Protokol) ve AİS, 17.09.1989 tarih ve 20285 sayılı R.G.’de yayımlanmıştır. Sözleşme ve Protokol metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20285.pdf> (15.05.2022).

³⁷ 16.06.1989 tarih ve 3581 sayılı Onaya Uygun Bulma Kanunu, 4.07.1989 tarih ve 20215 sayılı R.G.’de yayımlanmıştır. Sözleşme metni için bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/AvrupaSosyalSarti.pdf> (15.05.2022).

³⁸ Sözleşme 9.04.2007 tarih ve 26488 sayılı R.G.’de yayımlanmıştır. Türkiye bakımından yürürlüğe girme tarihi 1.08.2007’dir. Sözleşme metni için bkz.

Sözleşmesi”nin (1951 Sözleşmesi)³⁹ 32. ve 33. maddesinde ; “1954 Tarihli Vatansızların Hukuki Durumu Hakkındaki Sözleşme”nin⁴⁰ 31. maddesinde ve “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme”nin⁴¹ 56. maddesinde sınır dışı etme işlemine ilişkin doğrudan veya dolaylı olarak düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. Bu hükümler doğrultusunda sınır dışı etme işlemine karşı öngörülen güvenceler şu şekilde sayılabilir⁴²:

- 1) Kişi hayatının veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı bir ülkeye sınır dışı edilmemelidir.
- 2) Sınır dışı etme işleminin icrası sürecinde kişiye işkence veya gayri insanî muamelede bulunulmamalıdır.
- 3) Toplu sınır dışı etme yasaklanmıştır.
- 4) Sınır dışı etme nedenleri ulusal yasalarda belirtilmiş olmalıdır. Kişi sınır dışı edilmeden önce gerekçelerden ve haklarından haberdar edilmelidir.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/GozdenGecirilmisAvrupaSosyalSarti.pdf> (15.05.2022).

³⁹ 29.08.1961 tarihli ve 359 sayılı Onayı Uygun Bulma Kanunu, 5.09.1961 tarih ve 10898 sayılı R.G.’de yayımlanmıştır. Sözleşme metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf> (15.05.2022).

⁴⁰ Türkiye sözleşmeye katılmış ancak henüz onaylamamıştır. Sözleşme metni için bkz. https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Vatansiz_kisilerin_statusune_iliskin_sozlesme.pdf (15.05.2022).

⁴¹ Sözleşmenin onaylanması 26.04.2001 tarihli ve 4662 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur, Sözleşme metni 8.07.2004 tarih ve 25516 sayılı R.G.’de yayımlanmıştır. Sözleşme metni için bkz. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/GocmenIscilerinVeAileFertlerininHaklarin_inKorunmasınaDairSozlesme.pdf (15.05.2022).

⁴² Bu güvencelerin belirlenmesinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde Prof. Dr. Rifat ERTEN tarafından verilen Yabancılar Hukuku dersinin notlarından yararlanılmıştır.

5) Sınır dışı etme yetkisi ilgili makama yasayla tanınmış olmalıdır. Bu yetkinin sınırlarının da belirlenmiş olması gerekir. Bu doğrultuda sınır dışı etme kararının hukuka uygun olarak alınmış olması gerekmektedir.

6) Kişinin sınır dışı edilmesi gündeme geldiğinde bulunduğu ülkede yasal olarak ikamet edip etmediği ve ikamet süresinin de göz önünde bulundurulması gerekir.

7) Kişiye sınır dışı etme işlemine karşı itiraz hakkı tanınmalıdır. Bu itiraz hakkı kapsamında, kişi işleme karşı argümanlarını ileri sürebilmeli, durumunu açıklayabilmeli ve yeniden gözden geçirilmesini talep edebilmelidir. Bu itirazları yetkili merciler tarafından değerlendirilmeli ve denetlenmelidir.

8) Kişi ikamet izni veya çalışma izni dolayısıyla sahip olduğu haklarını kullanmaktan mahrum bırakılmak amacıyla sınır dışı edilmemelidir.

9) Kişiye ülkeyi terk için makul süre tanınmalıdır.

III. SINIR DIŞI ETME İŞLEMİNİN KİŞİ YÖNÜNDEN KAPSAMI

Sınır dışı işlemi yalnızca yabancıları ilgilendiren bir işlemdir⁴³. Vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği Anayasa'nın 23. maddesinde açıkça hüküm altına alınmıştır. O hâlde, sınır dışı işleminin uygulanacağı kişi ancak yabancı kişi olabilir⁴⁴. Yabancı kişi, YUKK'un 3. maddesindeki tanımıyla; “Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi” dir. Bu tanım uyarınca, “yabancı devlet vatandaşları, vatansızlar, uluslararası koruma

⁴³ DARDAĞAN, 1993, s. 70.

⁴⁴ BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, Gülüm. (2013). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi”. *TBB Dergisi*(108), s.215.

statüsü sahipleri, geçici koruma statüsü sahipleri ve göçmenler” yabancı olarak kabul edilmektedir⁴⁵.

YUKK’un 52. maddesinde “*yabancılar, sınır dışı etme kararıyla, menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilir*” şeklinde genel bir düzenleme yer almaktadır. Devam eden maddelerde ise sınır dışı etme sebepleri ile sınır dışı etmeye engel durumlara yer verilmiştir. Belirtilmelidir ki, yabancının türüne göre sınır dışı etme sebepleri farklılık göstermektedir. Örneğin uluslararası koruma statüsü sahipleri ve vatansız kişiler yönünden daha güvenceli statü öngörülmüş ve sınır dışı sebepleri daha sınırlı olarak belirlenmiştir⁴⁶. Bu sebeple sınır dışı etme nedenleri bazı yabancılar yönünden ayrı bir başlıkta incelenecektir.

A. YUKK m. 54(1) Uyarınca Sınır Dışı Etme İşlemine Konu Olabilecek Yabancılar

YUKK’un 54. maddesinde hakkında sınır dışı kararı alınacak yabancılar 14 bent hâlinde sayılmıştır. Bu maddede düzenlenen sebepler incelendiğinde, yabancının sınır dışı edilmesindeki temel amacın, kamu düzeninin korunması olduğu söylenebilir. Bunun yanında sebeplerin bir kısmı da yabancının ikamet izni, çalışma izni, ülkeye giriş ve ülkeden çıkışı ile ilgili getirilen yasal prosedürlere uymaması durumunda ortaya çıkan usulsüzlüklerle ilgilidir.

⁴⁵ ERGÜL, 2012b, s. 217.

⁴⁶ ÇİÇEKLİ, s. 177.

YUKK'un m. 54 hükmünün birinci fıkrasında yer alan sebeplerin varlığı hâlinde, sınır dışı kararının alınacağı açıkça belirtilmiştir. Bu fıkra da yer alan “...sınır dışı etme kararı alınır” ifadesi ile, idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı, bağlı yetkisinin bulunduğu söylenebilir⁴⁷. Bununla birlikte ulusal ve uluslararası hukukta ayrıcalıklı hak ve koruma sahibi olan, uluslararası koruma başvuru veya statüsü sahibi kişilere ilişkin, durumlarının hassasiyeti sebebiyle sınır dışı etme sebebi olsa dahi yetkili makamın takdir yetkisinin bulunduğu ise ikinci fıkradaki “...kararı alınabilir” ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır⁴⁸.

Hükümde yer verilen (a) bendi uyarınca, “5237 sayılı TCK’nın 59. maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler hakkında sınır dışı kararı verilecektir”. 5237 sayılı TCK’nın “Sınır dışı edilme” başlıklı 59. maddesine göre “İşlediği suç nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilen yabancı, koşullu salıverilmeden yararlandıktan ve herhâlde cezasının infazı tamamlandıktan sonra, durumu, sınır dışı işlemleriyle ilgili olarak değerlendirilmek üzere derhal İçişleri Bakanlığına bildirilir”⁴⁹. Bu maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, sınır dışı etme işlemi asayiş tedbiri olarak

⁴⁷ BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, s. 217-218; SEÇKİN, Sinan & ÜSTÜN, Gül. (2015). “İdarî İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(2), s.510; ERTEN, Rifat. (2015). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIX (1), s. 30.

⁴⁸ Aynı yönde bkz. BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, s.217.

⁴⁹ 5237 sayılı TCK’nın 59. maddesinin ilk hâli: “İşlediği suç nedeniyle iki yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına mahkûm edilen yabancının, cezasının infazından sonra derhâl sınır dışı edilmesine de hükmolunur.” şeklinde düzenlenmişti. İlgili hüküm 5328 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile son hâlini almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. DEĞİRMENCİ, Olgun. (2014). “Suç İşleyen Yabancıların Sınırdışı Edilmesi Tedbirinin Tarihsel Gelişiminin Hukuki Bağlamda İncelenmesi”. *Ceza Hukuku Dergisi* (25), s. 125-153; LEVİ, Selim. (2005). “Yabancıların Sınır dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti?”. *TBB Dergisi* (58), s. 29-39.

düzenlenmiştir⁵⁰. Bu düzenleme uyarınca yabancıların sınır dışı edilmesinin gerekliliğini değerlendirecek makam İçişleri Bakanlığı iken; sınır dışı edilmesi gereken yabancı için kararı alacak makam valilik olacaktır⁵¹.

Ulusal hukuk sistemlerinin çoğunda olduğu gibi Türk hukukunda da kamu düzeninin korunması ve kamu güvenliğinin sağlanması sınır dışı etme işleminin genel sebebi olarak kabul görmektedir. Bu doğrultuda 54. maddenin (d) bendinde “*kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında sınır dışı kararı verileceği*” hüküm altına alınmıştır.

Sınır dışı etme nedenlerinden en kapsayıcı ve yoruma açık olan (d) bendidir. Bu bentte diğer bentlere kıyasla daha belirsiz bir durum söz konusudur⁵². Bu sebeple yetkili makamın geniş takdir yetkisinden bahsedilir. Kamu düzenini ilgilendiren her sebebin kanunda düzenlenemeyeceği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu bent, yetkili makamın kamu düzenini ve güvenliğini tehdit eden yabancı hakkında, kanunda yer verilmeyen sebepler bakımından değerlendirme yapmasına olanak sağlamaktadır⁵³.

Bu düzenlemeye benzer düzenlemelere uluslararası sözleşmelerde de yer verilmiştir⁵⁴. Uluslararası hukukta da sınır dışı etme sebeplerinin temelinde kamu düzenini

⁵⁰ ERGÜL, 2012a, s. 85; DARDAĞAN KİBAR, 2012, s.55.

⁵¹ ERTEN, s.31.

⁵² BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, s.227.

⁵³ AYDOĞMUŞ, Ayşe Yasemin. (2017). “Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır Dışı Edilmesi”. *MHB*, 37(2), s. 150-151.

⁵⁴ AİS m. 3(1); ASS m.19(8); 1951 Sözleşmesi m. 32(1). Detaylı açıklama için bkz. BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, s.226-227.

korumak amacı olduğundan kanunda bu düzenlemenin yer alması Avrupa Birliği (AB) müktesebatına uygun olarak değerlendirilmektedir. Önemli olan husus, idarenin uluslararası hukuk kural ve ilkelerini de göz önünde bulundurarak karar vermesidir⁵⁵.

Kamu düzenine ilişkin bu genel düzenlemeye ek olarak, “*terör örgütü/ çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi ya da destekleyicisi olmak*” (b bendi); “*Türkiye’de bulunduğu süre zarfında geçmişini meşru olmayan yollardan sağlamak*” (ç bendi) ve “*uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olmak*” (k bendi)⁵⁶ nedenleri de esasen kamu düzenini koruma amacı ile bağlantılı sınır dışı etme gerekçeleridir⁵⁷. Bununla birlikte (d) bendine kıyasla bu sebepler daha açık ve belirli olarak düzenlendiğinden, sayılan durumların tespiti hâlinde bu yabancıların doğrudan sınır dışı edilmesine karar verilecektir.

YUKK öncesi dönemde de ülkeye yasal giriş ve kalış kurallarını ihlal edenlerin sınır dışı edileceğine dair düzenlemeler yer almaktaydı⁵⁸. Madde hükmünde (c), (e), (f), (g), (ğ),

⁵⁵ Bu bent uyarınca değerlendirme yapacak makam, kamu kurum ve kuruluşlarından görüş alabilecektir. Yine kamu sağlığı yönünden tehdit teşkil eden yabancıların belirlenmesinde sağlık raporunu dikkate alacaktır. (Yön. m 52)

⁵⁶ 03.10.2016 tarihli ve 676 sayılı KHK m. 36 ile (k) bendi maddeye eklenmiş, 01.02.2018 tarihli ve 7070 sayılı Kanun m. 31 ile aynen kabul edilmiştir. 676 sayılı KHK için bkz. R.G., 29.10.2016, S. 29872. 7070 sayılı Kanun için bkz. R.G., 08.03.2018, S. 30354.

⁵⁷ DARDAĞAN KİBAR, 2012, s. 57.

⁵⁸ YİSHK, m. 19: “İçişleri Bakanlığınca memlekette kalması umumi güvenliğe, siyasi ve idarî icaplara aykırı sayılan yabancılar verilecek muayyen müddet zarfında Türkiye’den çıkmağa davet olunur. Bu müddetin sonunda Türkiye’yi terk etmeyenler sınır dışı edilebilirler.”; YİSHK m. 20: “Usulüne uygun olarak Türkiye sınırlarına girmiş oldukları hâlde pasaportlarını zayi etmiş olan veya pasaportlarının hükmü kalmamış bulunan yabancılar, kendilerine ilgili makamlarca resmen ihtar vuku bulduğu tarihten itibaren 15 gün içinde pasaport veya tabiiyet ilmühaberi almağa mecburdurlar.” Maddenin sistematik yorumlanması ile pasaportunu

(h), (ı), (j) bentlerinde yer alan sebepler, YUKK öncesi dönemdeki düzenlemelere göre daha sistematik ve açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Vize yabancıların Türkiye’ye hukuka uygun olarak girme şartlarındanır. İkamet izni ise yabancıların Türkiye’de hukuka uygun olarak kalmalarını sağlar. Bu izinlerin verilmesi belirli koşullara bağlanmıştır. Bu koşulları sağlamayan, getirilen prosedürlere uymayan ve izni bulunduğu hâlde iznin uzatılması için gerekli işlemleri yapmayan yabancıların ülkede bulunmalarına izin verilmez. Bu doğrultuda; “vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenlerin (e bendi)”, “ikamet izinleri iptal edilenlerin (f bendi)”, “ikamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenlerin (g bendi)” ve “ikamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye’den çıkış yapmayanların (j bendi)” sınır dışı edilmesine hükmedilir.

Çalışma izni, yabancıların ülkede yasal olarak çalışmasına olanak verir. Bu izin olmaksızın çalışanların sınır dışı edileceği açıkça düzenlenmiştir⁵⁹. Ayrıca çalışma izni olsa dahi geçimini meşru olmayan, özellikle fuhuş ve kaçakçılık gibi yollarla sağlayanlar da sınır dışı edilecektir⁶⁰.

YUKK’un 5. maddesi uyarınca, “geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belge” olmadan ülkeye giriş ve çıkış yapılamaz. Devletin ülkesine giriş-çıkışları izin prosedürüne

yeniletmeyenlerin sınır dışı edilebileceğinin anlaşıldığı yönünde görüş için bkz. DARDAĞAN KİBAR, s. 56. PK m. 34’e göre, Türkiye’ye pasaportsuz girenler sınır dışı edilecektir.

⁵⁹ YUKK m. 54(1)(ğ).

⁶⁰ YUKK m. 54(1)(ç).

tâbi tutması ve bu prosedürlere uymayan yabancıları, sınırdan geri çevirmesi veya sınır dışı etmesi olağandır. Bu doğrultuda “Türkiye’ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananların (c bendi)” sınır dışı edilmesine hükmedilecektir. Benzer şekilde “Türkiye’ye yasal giriş veya Türkiye’den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs eden (h bendi)” yabancılar da sınır dışı edilecektir⁶¹. Son olarak, “Türkiye’ye girişleri YUKK’un 9. maddesi kapsamında yasaklanan yabancılardan, Türkiye’ye geldiği tespit edilenler (ı bendi)” hakkında sınır dışı etme kararı alınır.

YUKK’ta “uluslararası koruma”, “mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü” olarak açıklanmıştır⁶². Mülteci statüsü Kanunun 61. maddesinde⁶³; şartlı mülteci

⁶¹ Belirtilmelidir ki, bu (h) bende “ihlal edenler” ibaresinden sonra gelmek üzere “ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs edenler” ibaresi, 6/12/2019 tarihli ve 7196 sayılı Kanunun 76. maddesiyle eklenmiştir (R.G., 06.12.2019, S. 30988). Düzenlemeye eklenen “teşebbüs etme” kavramı belirsiz ve geniş yorumlanmaya açık bir kavramdır. Yasa dışı bir eylemi gerçekleştirmeye teşebbüs etme ceza hukukunun konusudur. Bkz. YUKK Değişiklikleri Hakkında Ortak Değerlendirme. (2019, Aralık 4). <https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/144/yukk-degisiklikleri-hakkinda-ortak-degerlendirme.pdf> (18.05.2022), s. 5. (Ortak Değerlendirme)). Ancak sınır dışı etme bir idarî yaptırımdır. Bu durumda yapılan bu ekleme ile idareye, belirsiz bir ceza hukuku kavramının yorumlanması noktasında geniş takdir yetkisinin verildiği kabul edilmelidir. Ceza hukukunda teşebbüs kavramının ayrıntılı incelemesi için bkz. ŞARE, Ersin. (2017). “Türk Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs”. *TBB Dergisi* (130), s. 120-156.

⁶² YUKK m. 3(1)(r), Uluslararası koruma başvuru sahibi ise uluslararası koruma talebinde bulunan ve henüz başvurusu hakkında son karar verilmemiş olan kişidir.

⁶³ YUKK m.61(1) : “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.”

statüsü 62. maddesinde⁶⁴; ikincil koruma statüsü ise 63. maddesinde düzenlenmiştir⁶⁵. Uluslararası korumaya başvuru usulüne ise 65. maddede yer verilmiştir. Bu maddede öngörülen usule göre valiliklere başvuru yapan ve başvurusu reddedilen yabancılar sınır dışı edilecektir.

Ülkesindeki olaylar nedeniyle zulüm korkusu ile kaçarak sınıra gelen sığınmacıların, yasal olmayan yollardan ülkeye giriş yapmaları söz konusu olabilir. Bu yabancılardan, *“makul bir süre içinde valiliklere kendiliğinden uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar hakkında; yasa dışı girişlerinin veya kalışlarının geçerli nedenlerini açıklamak kaydıyla, Türkiye’ye yasal giriş şartlarını ihlal etmek veya Türkiye’de yasal şekilde bulunmaktan dolayı cezaî işlem yapılmaz”*⁶⁶. Öte yandan, henüz başvuruda bulunmadan idarî gözetim altına alınan yabancılar da olabilir. Bu yabancılar uluslararası korumaya başvurdukları takdirde başvuruları hızlandırılmış olarak değerlendirilecek⁶⁷ ve netice itibarıyla başvurularının reddedilmesi hâlinde sınır dışı edilecektir.

⁶⁴ YUKK m. 62(1) : “ Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir.”

⁶⁵ YUKK m.63(1) : “ Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir

⁶⁶ YUKK m. 65(4).

⁶⁷ YUKK m. 79(1) (ç).

YUKK'un m. 64. hükmünde uluslararası korumadan hariç tutulma, m. 72. hükmünde başvurunun kabul edilemezliği, m. 77 hükmünde ise başvurunun geri çekilmesi hâlleri sayılmıştır. Belirtilen durumlar, genellikle yabancının kamu düzenini ve güvenliğini tehdit ettiği veya güvenli bir ülkeye gönderilmesinin mümkün olduğu durumlardır. Kanunda açıkça sayılan bu hâllerde verilecek karar ile bu yabancılar güvenli bir ülkeye sınır dışı edilecektir.

Son olarak uluslararası koruma statüsüne sahip olup bu statüsü sona eren yabancılar ile YUKK'un 86. maddesi uyarınca statüsü iptal edilen yabancılardan, YUKK'ta yer alan diğer hükümler uyarınca ülkede kalış hakkı bulunmayanlar hakkında da sınır dışı etme kararı alınacaktır.

B. Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Yabancılar ve Geçici Koruma Sağlanan Yabancılar ile Vatansızlar Hakkında Sınır Dışı Etme Kararı Alınması

1. Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Yabancılar

YUKK'un 54. maddesinin ikinci fıkrasında uluslararası koruma statüsü sahipleri ile uluslararası koruma başvuru sahipleri hakkında özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, bu yabancılar hakkında *“terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi (b bendi)”, “kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit (d bendi)”* ve *“uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili (k bendi)”* oldukları yönünde değerlendirme yapılması hâlinde uluslararası koruma işlemlerinin her aşamasında sınır dışı etme kararı alınabilecektir

Bu hüküm 676 sayılı KHK ile değiştirilerek son hâlini almıştır⁶⁸. Hükümün değişiklikten önceki hâli uluslararası koruma rejimi kapsamındaki yabancıların özel durumlarını göz önünde bulunduran ve korunma ihtiyaçlarına daha uygun bir düzenleme içermektedir. Hükümde geçen “*sadece*” ifadesi ile bu yabancılar yönünden sınır dışı etme sebepleri belli durumlar ile sınırlandırılmıştır. Kişinin kamu düzeni ve güvenliği yönünden tehdit oluşturduğu yönünde değerlendirmeler için ciddi emarelerin ya da bir mahkumiyet kararının bulunması gerektiği belirtilmiştir. Bu şekilde idarenin bu sebepler yönünden takdir yetkisinin sınırları da belirlenmiştir.

Yapılan değişiklik korunma ihtiyacı duyan bu yabancılar yönünden olumlu olarak yorumlanamayacaktır⁶⁹. Değişiklikle birlikte, bazı sınır dışı etme sebeplerinin varlığı hâlinde uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi kişilerin, başvuru süreçleri tamamlanmadan dahi sınır dışı edilebileceği hüküm altına alınmıştır. Sayılan sınır dışı sebepleri, kamu düzeni ve güvenliğini ilgilendiren sebeplerdir. Bu yönüyle, mültecilerin ülkeden sınır dışı edilmeleri durumunda uygulama alanı bulacak olan 1951 Sözleşmesi’nin 32. maddesinde yer alan sınır

⁶⁸ Bu durumlardan biri tespit edildiği takdirde uluslararası koruma işlemlerinin her aşamasında sınır dışı edilebilirler. YUKK m. 54(2), 676 sayılı KHK’nın 36. maddesi ile değiştirilmiş, 7070 sayılı Kanunun 31. maddesi ile aynen kabul edilmiştir. Hükümün değiştirilmeden önceki hâli; “*Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında, sadece ülke güvenliği için tehlike oluşturduklarına dair ciddi emareler bulunduğu veya kamu düzeni açısından tehlike oluşturan bir suçtan kesin hüküm giymeleri durumunda sınır dışı etme kararı alınabilmektedir*” şeklinde idi. Maddenin değişiklikten önceki hâlinde sebepler yönünden getirilen bu kısıtlamanın, uluslararası koruma statüsüne verilen önem dolayısıyla olumlu olduğu yönünde bkz. DARDAĞAN KİBAR, 2012, s. 57.

⁶⁹ Maddede yapılan değişikliklerin uluslararası koruma rejimine etkisi hakkında bkz. OVACIK, Gamze. (2020). “Türk Anayasa Mahkemesinin İçtihadı Işığında Sınır Dışı Kararlarına Karşı Yargısal İtirazın Hukuki Etkisi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(2), s. 1057-1059.

dışı etme sebepleri ile uyumludur⁷⁰. Ancak buradaki mesele bu sebeplerin soyut olarak ifade edilmiş olması nedeniyle kavramların sınırlarının belirlenmesinde idarenin sahip olduğu geniş takdir yetkisidir. Kişi hakkında yapılacak değerlendirmeler bir adli işleme veya yargı kararına bağlanmayarak sadece idarenin takdirine bırakılmıştır. Bu durum uygulamada ve mahkeme kararlarında tespit edildiği üzere, bazen kişi hakkında mevcut bir ceza yargılaması olmasa dahi sadece istihbarattan bilgi edinildiği iddiasıyla kişinin sınır dışı edilmesi ile sonuçlanmaktadır⁷¹.

Değişikliğin olumsuz olarak yorumlanmasındaki bir diğer sebep, düzenlemenin uluslararası koruma rejimi kapsamındaki yabancılara YUKK'ta getirilen güvencelere aykırı uygulamalara neden olma riskini barındırmasıdır. Bu hassas durumda olan kişiler için YUKK'ta özel düzenlemeler yer almaktadır. Bunlardan biri de 80. maddenin birinci fıkrasının e bendinde yer alan düzenlemedir. Buna göre uluslararası koruma başvurusu neticesinde alınan kararlara karşı idarî itiraz ve yargı yoluna başvurulması durumunda, yargılama süreci sonuçlanıncaya kadar kişi ülkede kalabilecektir. Bu hüküm yargılama süreci boyunca kişinin ülkede kalmasına yönelik bir güvence getirmektedir. Ancak değişiklik neticesinde ortaya çıkan kişi hakkında her aşamada sınır dışı etme kararı alınabilmesi riskinin bu hükümde yer alan ülkeden gönderilmeme güvencesini sınırlandırdığı söylenebilir.

İdarenin takdir yetkisi hem sebeplerin varlığının tespitinde hem de sebeplerin tespitinden sonra sınır dışı etme kararının alınması sürecinde kullanılacaktır. Bu kanaate

⁷⁰ 1951 Sözleşmesi, m. 32(1): “*Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir*”.

⁷¹ OVACIK, 1058.

hükümde geçen “*alınabilir*” ifadesinden varılmaktadır. İdareden insan hakları ihlallerine neden olmaksızın bu yetkiyi kullanması beklenmektedir. Bu da hem sebeplerin varlığının tespitinde bu kişilerin durumlarını ve ihtiyaçlarını özel olarak değerlendirmesi ile hem de sebeplere rağmen YUKK’ta ve 1951 Sözleşmesinde öngörülen güvenceleri dikkate alarak karar vermesi ile mümkün olacaktır.

2. Geçici Koruma Sağlanan Yabancılar

Geçici koruma statüsü, ülkelerindeki olaylar sebebiyle ülkede kalmalarına olanak bulunmayan ve güvenli bir ülkede korunma arayan yabancılara verilmektedir⁷². YUKK’ta ve geçici korumaya ilişkin usul ve esasların düzenlendiği Geçici Koruma Yönetmeliği’nde (GKY)⁷³ geçici koruma statüsüne sahip kişilerin sınır dışı edilmesine ilişkin özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Geçici korunanların sınır dışı edileceğine yönelik özel bir düzenlemeye GKY’de yer verilmemiş olması, doktrinde eksiklik olarak kabul edilmiştir⁷⁴. Bu eksiklik bazı tartışmalara neden olmuştur. Bunlardan biri geçici koruma altındakilerin sınır dışı edilip edilemeyeceği konusudur. Diğerleri ise bu kişiler hakkında hangi gerekçelere dayanılarak sınır dışı etme kararının alınabileceği meselesidir.

⁷² Geçici korumanın hangi durumda sağlanabileceği YUKK’un 91. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara” geçici koruma sağlanabilecektir. Geçici Koruma Statüsüne sahip kişilerin sınır dışı edilmesi hakkında detaylı değerlendirme için bkz. AYDOĞMUŞ, s. 154 vd.; KARACA, H. Akif. (2018). “Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüleri Altındaki Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri”. *Uludağ Journal of Economy and Society / B.U.Ü. İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(2), s. 152 vd.

⁷³ R.G., 22.10.2014, S. 29153.

⁷⁴ EKŞİ, Nuray. (2014, Kasım). “Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Usulü, Sağlanan Haklar ve Sona Ermesi”. *İstanbul Barosu Dergisi*, 88(6), s. 83, (2014c).

Mevzuatta konuya ilişkin özel bir düzenleme yer almasa da AYM'nin geçici koruma sahibi kişilerin sınır dışı edilmesi meselesi ile ilgili bir kararı bulunmaktadır⁷⁵. Mahkemenin bu kararda konuya ilişkin önemli tespitleri yer almaktadır. Başvuru konusu olayda, Suriye uyruklu geçici koruma altındaki başvuru hakkında “*kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturduğu*” gerekçesine dayanılarak sınır dışı etme ve idarî gözetim kararları alınmıştır. Başvurucu, bu işlemler nedeniyle “*yaşam hakkı*”, “*işkence yasağı*”, “*kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı*” ve “*etkili başvuru hakkı*”nın ihlal edildiğini iddia etmiştir. Mahkemece değerlendirme yapılırken, başvurunun geçici koruma statüsü dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda başvurunun “*sınır dışı edilmesi durumunda öldürülme, işkence ve kötü muameleyle tâbi tutulma riskinin bulunması nedeniyle Anayasa'nın 17. maddesinin ihlal edildiği*” iddiası, mağdur sıfatının bulunmadığı gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur.

AYM, bu kararını gerekçelendirirken önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Öncelikle, geçici koruma altındaki kişilerin “*Geçici Koruma Yönetmeliği'nin geçici 1. maddesi uyarınca sınır dışı edilemeyeceğinin ancak bu kişilerin bireysel uluslararası koruma başvurularının da işleme konulmayacağına*” kurala bağlandığını kabul etmiştir⁷⁶. İkinci olarak, geçici korumanın üç temel unsurunu “*(1) açık sınır politikası ile ülke topraklarına koşulsuz kabul, (2) geri göndermeme ilkesinin istisnasız uygulanması, (3) gelen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması*” olarak açıklayarak, bu koruma rejimi kapsamında kalanlar yönünden “*geri gönderme yasağı*”nın mutlak şekilde uygulanacağını kabul etmiştir. Ayrıca, bu kişilere yönelik GKY'de yer alan güvenceler doğrultusunda, başvuru hakkında

⁷⁵ K.A., B. No: 2014/13044, 11/11/2015, R.G., 17/12/2015, 29565
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/13044> (16.05.2022)

⁷⁶ K.A., para. 55.

“uygulanmış veya güncel olarak uygulanma durumu bulunan bir sınır dışı etme kararından söz edilemeyeceği ve Anayasa’nın 17. maddesi kapsamında başvurusunun sınır dışı edilmesinin mümkün olmadığı” kanaatini açıklamıştır.

Öncelikle belirtilmelidir ki GKY’nin geçici birinci maddesinde bu kapsamdakilerin sınır dışı edilemeyeceğine dair herhangi bir ifade yer almamaktadır⁷⁷. Dolayısıyla bu kişilerin hiçbir surette sınır dışı işlemlerine konu olamayacağını söylemek mümkün değildir⁷⁸. Bunun bir diğer sebebi de bu görüşün kabulünün geçici korumanın uluslararası koruma statüsüne kıyasla daha güvenceli bir statü olduğu neticesini doğuracak olmasıdır. Şöyle ki, uluslararası koruma statüsü sahiplerinin, kamu düzeni ve güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle sınır dışı edilebileceği YUKK’ta ve 1951 Sözleşmesinde yer almıştır. Bu durum karşısında geçici

⁷⁷ GEÇİCİ MADDE 1: *“(1) 28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz. (2) Birinci fıkrada belirtilen yabancılardan 28/4/2011 tarihinden önce uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar, talepleri hâlinde geçici koruma altına alınırlar. (3) 28/4/2011 tarihinden itibaren ikamet izni almış ancak süresi uzatılmamış ya da ikamet izni iptal edilmiş olanlar ile vize süresi veya muafiyeti sonunda koruma talep edenler, 8 inci madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla geçici koruma kapsamına alınırlar. Bunlardan koruma talep etmeyenler hakkında ise genel hükümler uygulanır. (4) Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten önce verilen kimlik belgeleri, 22 nci maddede belirtilen geçici koruma kimlik belgesi düzenleninceye kadar geçici koruma kimlik belgesi yerine geçer. Bu belge sahiplerine, 5490 sayılı Kanun kapsamında yabancı kimlik numarası verilebilir. (5) Birinci fıkrada belirtilen yabancılar hariç üçüncü ülke vatandaşlarının, Suriye Arap Cumhuriyeti’nden ülkemize girişleri ve ülkemizden Suriye Arap Cumhuriyeti’ne çıkış işlemleri sınır kapılarından genel hükümler çerçevesinde yapılır. (6) (Ek: 5/4/2016-2016/8722 K.) 28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye’ye gelmiş ve 20/3/2016 tarihinden sonra ülkemiz üzerinden düzensiz yollarla Ege adalarına geçmiş olan Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarından, ülkemize geri kabul edilenlere koruma talep etmeleri hâlinde bu Yönetmelik kapsamında geçici koruma sağlanabilir”.*

⁷⁸ AYM’nin değerlendirmeleri ışığında, uygulamada geçici korumadan faydalanan yabancılar hakkında, sınır dışı etme kararı alınamayacağı hakkında görüş için bkz. ÇELİKEL& (ÖZTEKİN) GELGEL, s. 129.

korumadan yararlananların bu sebeplerle dahi sınır dışı edilemeyeceklerini söylemek mümkün değildir. AYM de devam eden değerlendirmelerinde bu kişilerin “*öldürülme, işkence ve zulme maruz kalma riski*” bulunan ülkeye gönderilemeyeceklerini belirtmiştir. Ancak bu kişilerin üçüncü bir güvenli ülkeye gönderilmeleri önünde herhangi bir engel söz konusu değildir. Dolayısıyla bu değerlendirmeler ışığında, “*geri gönderme yasağı*”nın geçici koruma rejimi kapsamında kalanlara istisnasız olarak uygulanacağını kabulü ile bu kişilerin, yaşamlarına yönelik tehdidin bulunmadığı ülkeye sınır dışı edilebileceği neticesine ulaşılabilir.

Doktrinde sınır dışı sürecine ilişkin uluslararası koruma sahiplerine sağlanan güvencelerin, geçici koruma rejimi kapsamında olan kişilere de sağlanması gerekip gerekmediği tartışma konusu olmuştur. Geçici korumayı da uluslararası korumanın bir türü olarak ele alan görüş⁷⁹, ülkede serbest dolaşım hakkını ve “*geri gönderme yasağı*”nın mutlak olarak uygulanması unsurlarını içeren geçici koruma rejimine uygun hareket edilebilmesi için uluslararası koruma rejimi kapsamındakilere sağlanan güvencelerin bu kişiler yönünden de geçerli olması gerektiği kanaatindedir⁸⁰. Benzer yönde bir diğer görüşe göre, YUKK’ta yer alan bu belirsizlik, Anayasa m. 16 hükmü uyarınca yabancı aleyhine ve özgürlüklerini sınırlayarak yorumlanamayacağından ve geçici koruma kapsamındakilerin de uluslararası

⁷⁹ BARAN ÇELİK, Neşe. (2016). “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (3), s. 130.

⁸⁰ BARAN ÇELİK, s. 130.

korumaya benzer koruma ihtiyaçları bulunduğundan m. 54(2) hükmünün bu kişiler yönünden de uygulanması gerekmektedir⁸¹.

Öte yandan kamu düzenini ve ulusal güvenliği tehdit eden geçici koruma statüsü sahiplerinin statülerinin sonlandırılabilmesi ve sınır dışı edilebileceği kabul edilmektedir⁸². Buna göre, öncelikle bu kişilerin statülerine GKY m.8 veya m.15 uyarınca son verilecek sonrasında bu kişiler, Türkiye’yi terk etmeleri esas olduğundan ülkeden sınır dışı edilebileceklerdir⁸³.

3. Vatansızlar

Vatansız kişi, “hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi” olarak ifade edilmiştir⁸⁴. Türkiye’de bulunan vatansız kişinin, vatansızlığının tespiti Göç İdaresi Başkanlığı⁸⁵ tarafından yapılır. Bu kişilere, “*Vatansız Kişi Kimlik Belgesi*” ile ülkede yasal olarak bulunma imkânı sağlanmaktadır. YUKK’ta vatansız kişiler yönünden ayrıcalıklı haklar ve güvenceler öngörülmüştür. Bu güvencelerden biri de sınır dışı etme sebebi bakımından getirilen sınırlandırmadır. Buna göre, “*Vatansız Kişi Kimlik*

⁸¹ ELÇİN, Doğa. (2016). "Türkiye’de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001 / 55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar". *TBB Dergisi*, (124), s. 41.

⁸² EKŞİ, 2014c, s. 82; AYDOĞMUŞ, s. 161.

⁸³ AYDOĞMUŞ, s. 161-162; bu kişilerin yalın yabancı statüsüne geçirildikten sonra, statülerini iptal sebeplerine benzer sınır dışı etme sebepleri ile yalın yabancı olarak sınır dışı edilebilecekleri yönünde görüş için bkz. KARACA, s. 161.

⁸⁴ YUKK m. 3(1)(ş).

⁸⁵ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün statüsü, 29.10.2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 18 ile “*Başkanlık*” olarak değiştirilmiştir. Daha fazla açıklama için bkz. <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri> (16.05.2022)

Belgesine sahip kişi, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturmadığı sürece sınır dışı edilemez”⁸⁶.

IV. SINIR DIŞI ETME KARARININ ALINMASINA ENGEL DURUMLAR

Sınır dışı etme kararı verilmesini gerektiren sebepler olsa dahi bazı yabancıların sınır dışı edilemeyeceği durumlar YUKK’un 55. maddesinde, düzenlenmiştir. Benzer şekilde, Yönetmeliğin 52. maddesinde, 55. maddeye ek olarak bazı hâllere yer verilmiştir. Bu iki madde uyarınca sınır dışı etmeye engel durumlar; a) işkence ve geri gönderme yasağı, b) sağlık sebepleri, c) insan ticareti mağduru olunması, d) gönüllü dönüşler ve yasal kalış hakkı bulunması olarak sayılabilir.

A. İşkence Yasağı ve Geri Gönderme Yasağı

“Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunan yabancılar” hakkında sınır dışı etme kararı alınmayacaktır⁸⁷. Bu yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınmamasındaki temel gerekçe yabancının yaşamının, vücut bütünlüğünün, maddi ve manevi varlığının korunmasıdır. Bu gerekçe aynı zamanda “*işkence yasağı*” ve “*geri gönderme yasağı*” ile doğrudan bağlantılıdır. İşkence yasağı ulusal ve uluslararası hukukta kabul edilen en temel prensiplerden biridir. Anayasa’nın 17. maddesinde işkence yasağından bahsedilmektedir. Buna göre “*kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz*”.

⁸⁶ YUKK m. 51(1) (b).

⁸⁷ YUKK m.55(1)(a).

İşkence yasağına ilişkin, AİHS'in 3., "*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*"nin⁸⁸ 5., "*Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*"nin 7. maddesinde de benzer düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca "*İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme*"nin⁸⁹ 3. maddesinde "*hiçbir Taraf Devletin bir şahsı, işkenceye tâbi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran başka devlete geri göndermeyeceği, sınır dışı etmeyeceği veya iade etmeyeceği*" düzenlenmesi yer almıştır. İşkence yasağının, uluslararası sözleşmelerde mutlak bir hak olarak düzenlendiği görülmektedir.

Geri gönderme yasağına ise hukukî temelini aldığı 1951 Sözleşmesi'nde mutlak bir yasak olarak yer verilmemiştir⁹⁰. Bununla birlikte, geri gönderme yasağının da artık bir uluslararası teamül hukuku kuralı hâline geldiği⁹¹, "*jus cogens*" niteliği kazandığı kabul edilmektedir⁹². Geri gönderme yasağının "*jus cogens*" niteliğine ilişkin tartışmalar mevcut olsa da yabancının gönderileceği ülkede işkence yasağının ihlal edilebileceği durumlarda,

⁸⁸ R.G., 27.05.1949, S. 7217.

⁸⁹ R.G., 10.08.1988, S. 19895.

⁹⁰ 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesinin ikinci fıkrasında istisnalara yer verilmiştir.

⁹¹ ALLAIN, Jean. (2001). "The Jus Cogens Nature of Non-Refoulement". *International Journal of Refugee Law*, 13(4), 538; DUFFY, Aoife. (2008). "Expulsion to Face Torture? Non-refoulement in International Law". *International Journal of Refugee Law*, 20(3), s. 383; COLEMAN, Nils. (2003). "Non-Refoulement Revised: Renewed Review of the Status of the Principle of Non-Refoulement as Customary International Law". *European Journal of Migration and Law*, 5(1), s. 49.

⁹² Bu konuda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. ALLAIN, s. 533-558; İlkenin örf ve âdet hukuku kuralı olmadığı yönünde görüşler için bkz. UZUN, Elif. (2012). "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine bir Değerlendirme". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(30), s. 50-54.

yasağının istisnasız ve herkese yönelik uygulanması gerektiği yönünde şüphe bulunmamaktadır⁹³.

YUKK'un 4. maddesinde “geri gönderme yasağı” istisnasız olarak düzenlenmiştir⁹⁴. Bu düzenleme ile yasağın YUKK'ta temel bir ilke olarak benimsendiği görülmektedir⁹⁵. YUKK'un 55(1)(a) hükmü, geri gönderme yasağının uygulandığı durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen ve neticeten, yabancının sınır dışı edilmesini engelleyen bu sebep, işkence yasağı ve geri gönderme yasağının tezahürüdür⁹⁶.

Kişinin gönderileceği ülkenin belirlenmesinde bu hüküm önemli rol oynayacaktır. Bu hüküm uyarınca yetkili makam, kişinin gönderilebileceği ülkelerdeki risk durumlarını sınır dışı etme kararının alınmasından önce değerlendirecek ve kişi için güvenli bir varış ülkesi belirleyecektir⁹⁷. Öte yandan hakkında sınır dışı etme kararı alındıktan sonra yabancının bu

⁹³ ÖZTÜRK, s. 221.

⁹⁴ YUKK m. 4: “Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.”

⁹⁵ BAYATA CANYAŞ, Aslı. (2015). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi”. *Hacettepe HFD*, 5(1), s. 75; ERTEN, s. 9; DARDAĞAN KİBAR, 2012, s. 66.; EKŞİ, Nuray. (2014, Ekim). “İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye’den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na Etkisi”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 5(19), s. 89, (2014a).

⁹⁶ DARDAĞAN KİBAR, 2012, s. 62.

⁹⁷ Sınır dışı etme kararının alınması sürecinde kişinin gönderileceği ülkenin belli olması gerektiği AİHM’in “A.D. ve Diğerleri / Türkiye” kararında da vurgulanmıştır. Mahkemenin görüşüne göre : “gönderilecek ülkenin net olmaması kabul edilemez bir durumdur, zira bu şekilde, başvuranın hâlihazırda belirsiz olan durumu kızıymış ve aynı zamanda, varış ülkesi belli olmayan bir yabancının sınır dışı edilmesi kapsamındaki riskler dikkate alınmadan anlamlı bir inceleme yürütülemeyeceğinden, adli incelemenin amacı zedelenmiştir”: A.D. ve Diğerleri / Türkiye, B. No. 22681/09, 22/7/2014, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153172> (12.08.2022), para. 103.

hüküm kapsamında olduğu anlaşılırsa ve üçüncü bir güvenli ülkeye gönderilme ihtimali mümkün değilse sınır dışı etme kararı uygulanmayacak ve yabancıya insanî ikamet izni verilecektir⁹⁸. Ancak bu süreçte de yabancının sınır dışı edilme imkânları araştırılmaya devam edilecektir⁹⁹.

B. Sağlık Sebepleri

Sınır dışı edilecek yabancılar kapsamında olsalar dahi, “*ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler (m. 55(1)(b))*”, “*hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar (m. 55(1)(c))*” ve “*tedavileri tamamlanıncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağduru olanlar (m. 55(1)(d))*” sınır dışı edilmezler. Bu kişilere de insanî ikamet izni verilir ve sağlık durumları izlenir. Eğer sınır dışı etmeme nedenin varlığı sona ererse sınır dışı işlemlerine devam edilir¹⁰⁰.

C. İnsan Ticareti Mağduru Olunması

“*Mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları (m. 55(1)(ç))*” sınır dışı edilmeyecektir. İnsan hakları kapsamında “*vatandaş ve yabancı ayrımı gözetilmeksizin insan ticareti mağdurlarının korunması*” esası Türk hukukunda da kabul

⁹⁸ Yön. m. 57.

⁹⁹ Sınır dışı etme engelinin ortadan kalkması hâlinde insanî ikamet izni iptal edilecek ve yeni bir karar alınmaksızın sınır dışı etme işlemi tamamlanacaktır: Yön. m.57(1).

¹⁰⁰ Yön. m. 57(2).

edilmiştir. Bu konuya ilişkin temel düzenlemeler İnsan Ticareti ile Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik'te yer almaktadır¹⁰¹.

TCK'nın m. 80. hükmünde “insan ticareti suçu”nu oluşturan fiiller ; “ zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokma, ülke dışına çıkarma, tedarik etme, kaçırma, bir yerden başka bir yere götürme veya sevk etme ya da barındırma fiilleri” olarak sayılmıştır. Madde hükmünde sayılan fiillerin mağduru olan kişilere, mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla destek olunmaktadır. Bu doğrultuda verilen mağdur destek hizmetleri; “düşünme süresinde ve sonrasında mağdurun güvenliği, sağlığı, özel durumu gözetilerek, bilgilendirme ve rıza esasına dayalı olarak verilen mağdur destek programı ile gönüllü ve güvenli geri dönüş programını” kapsamaktadır¹⁰².

İnsan ticareti mağduru olduğu kabul edilen yabancının, bahsedilen mağdur destek sürecine dahil olduğu durumlarda sınır dışı edilemeyeceği YUKK'ta açıkça

¹⁰¹ İnsan Ticareti ile Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik (İnsan Ticareti Hakkında Yönetmelik), R.G., 17.03.2016, S. 29656, m. 1: “(1) Bu Yönetmeliğin amacı ve kapsamı; insan ticareti suçunun önlenmesi, insan ticaretiyle mücadele, insan hakları kapsamında Türk vatandaşı ve yabancı ayrımı gözetilmeksizin insan ticareti mağdurlarının korunması, yabancı mağdura ikamet izni verilmesi ve mağdurlara sunulacak destek hizmetlerine ilişkin usul ve esasları belirlemektir. (2) Bu Yönetmelik, Türk vatandaşı veya yabancı ayrımı gözetilmeksizin insan ticaretine konu olmuş gerçek kişileri kapsar. ”

¹⁰² Yön. m. 3(1) (ş); İnsan Ticareti Hakkında Yönetmelik, m. 3(1) (ö).

düzenlenmiştir¹⁰³. Sınır dışı edilemeyeceği bu süreçte, bu kişilere Valiliklerce “*insan ticareti mağduru ikamet izni*” verilecektir¹⁰⁴. Mağdurun kendi girişimiyle, yani baskı, korku ve tehdit gibi nedenlerle iradesi etkilenmeden, suçlularla ile yeniden bağ kurması veya getirilen yükümlülüklerle uymaması durumunda, destek programı sonlandırılacaktır. Benzer şekilde yabancının mağdur olmadığı anlaşılırsa destek programı sonlandırılacak ve “*insan ticareti mağduru ikamet izni*” iptal edilerek, sınır dışı etme işlemleri başlatılacaktır¹⁰⁵.

D. Gönüllü Dönüşler ve Yasal Kalış Hakkı Bulunması

Bu grupta yer alan yabancıların sınır dışı edilmeyecek kişiler arasında sayılmasının sebebi, aslında sınır dışı etme işlemi ile varılmak istenen neticenin kişilerin rızası ile gerçekleşmesidir. Bu grupta sayılan yabancılar gönüllü olarak ülkeyi terk etme isteklerini fiilen ya da yazılı beyanla ilgili makamlara bildirmek suretiyle hakkındaki sınır dışı etme kararının icrasını durdurmaktadır.

YUKK’ta yer verilmeyen ancak Yönetmeliğin m. 52. hükmü uyarınca sınır dışı edilmeyecek yabancılardan ilk grup; vize veya ikamet izni süresinin sona ermesi, taleplerinin reddedilmesi, süresinin aşılması durumlarında kendiliğinden sınır kapısına gelenlerdir¹⁰⁶.

¹⁰³ Benzer şekilde mağdur olduğu veya olabileceği yönünde kuvvetli şüphe duyulan kişiler, tanımlama sürecinde sınır dışı etme işlemine konu edilmeyecektir İnsan Ticareti Hakkında Yönetmelik, m. 18(7); YUKK m. 48.

¹⁰⁴ YUKK m. 48. Mağdurun bu süre zarfında rızası alınarak sığınma evinde veya destek merkezinde kalması ve destek programına katılması esastır. “*Mağdura, destek programı süresince veya serbest ikamet sırasında yükümlülükler getirilebilecek ancak insan ticareti mağduru ikamet izni verilmesinde; geçerli pasaport, vize, geçim koşulu, adres kaydı, sağlık sigortası, sınır dışı etme kararı veya giriş yasağı bulunmaması gibi diğer ikamet izinlerinin verilmesinde ihtiyaç duyulan şartlar aranmayacaktır.*”: Yön. m. 45.

¹⁰⁵ Yön. m.46.

¹⁰⁶ Yön. m. 52(1) (a), (b), (ç) ve (d) bentleri.

Benzer şekilde “vize olarak veya vize muafigiyetiyle gelen ve ikamet izni talepleri reddedilen yabancılardan vize süresi veya vize muafigiyeti sürelerini kullananlar” da sınır dışı edilmeyecek kişiler kapsamında kabul edilmektedir¹⁰⁷. Bu kişiler yasal kalış haklarının bitmesi sebebiyle kendilerinden beklenen ülkeyi terk etme işlemini, gönüllü olarak sınırlara gelme suretiyle fiilen gerçekleştirecekleri için bu kişilere sınır dışı prosedürünün uygulanması gerekli görülmemiştir.

“Uluslararası koruma başvurusunu geri çeken ya da geri çekmiş sayılan yabancılardan dava hakkından feragat ettiğini ve gönüllü olarak ülkesine dönmek istediğini yazılı olarak beyan eden yabancılara” da sınır dışı etme işlemi uygulanmayacaktır¹⁰⁸. Başvurunun geri çekilmesi durumları YUKK’un m. 77 hükmünde sayılmıştır. Buna göre yabancının başvurusunu geri çektiğini yazılı bir şekilde ifade ettiğı durumda başvurunun rızayla geri çekildiğı kabul edilmekte; idarî prosedürlere uyulmaması veya statüsü itibariyle getirilen yükümlölüklerin ihlalinin söz konusu olduğı durumlarda ise başvuru, yabancının rızası dikkate alınmaksızın geri çekilmiş kabul edilerek değerdendirmeler durdurulmaktadır.

Başvurusu geri çekilmiş sayılması kararı tebliğ edilemeyen yabancılar hakkında, sınır dışı kararı alınmayacaktır¹⁰⁹. Bu kararın ilgili yabancıya tebliğ edildiğı durumda, on gün içinde “Uluslararası Koruma Değerdendirme Komisyonu”na itiraz edilebilir. Ayrıca, bu karara karşı otuz gün içinde, idare mahkemesine de başvurulabilir. Bu yargı yoluna hiç

¹⁰⁷ Yön. m. 52(1)(c).

¹⁰⁸ Yön. m. 52(1)(e).

¹⁰⁹ Yön. m. 79(4).

başvurmayan ya da başvurduğu hâlde davasından feragat eden yabancılardan ülkelerine dönme isteklerini yazılı olarak beyan edenlere sınır dışı etme işlemi uygulanmayacaktır.

Hem YUKK'ta hem de Yönetmelikte düzenlenen “*Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye’de kalma hakkı bulunmaması*” şartı yabancıya sınır dışı edilmesini engeller nitelikte bir güvence sunmaktadır¹¹⁰. Söz konusu kalma hakkı, geri gönderme yasağı uyarınca tanınmış olabilir. Bununla birlikte bu kişilerin m. 55’ye sayılan sınır dışı edilmeyecek kişilerden olması durumunda da kalma hakkının bulunduğu kabul edilebilir¹¹¹.

Son olarak uluslararası koruma başvurusu YUKK’un m. 72 hükmü doğrultusunda kabul edilemez bulunanlar ile m. 79 hükmü doğrultusunda başvurusu hızlandırılmış olarak değerlendirilenlerden, 80. madde uyarınca yargı yoluna başvuran yabancılar mahkemece kesin karar verilene kadar sınır dışı edilmeyeceklerdir¹¹².

Sınır dışı edilmesine engel bir durumun olup olmadığı, her yabancı için ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Sınır dışı edilmeme sürecinde, bu kişilerin belli bir adreste bulunması veya bildirimde bulunması talep edilebilir¹¹³.

¹¹⁰ Mülteci Hakları Merkezi. (2017, Aralık). “*Türkiye’de Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri Hakkında Verilen “Başvurunun Geri Çekilmiş Sayılması” Kararına Dair Bir İnceleme: Tespitler ve Öneriler*”. Görüş Belgesi, s. 4: <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-76.pdf> adresinden alındı.

¹¹¹ Mülteci Hakları Merkezi, s. 4.

¹¹² Yön. m. 52(1) (g).

¹¹³ YUKK m. 55(2).

V. SINIR DIŞI ETME USULÜ

A. Sınır Dışı Etme Kararını Almaya Yetkili Makam ve Kararın Niteliği

Sınır dışı etme kararı, *“Türkiye’de kalma hakkı bulunmayan yabancıнын, menşe ülkesine, transit gideceği ülkeye, Türkiye’ye gelmek üzere transit geğtiği ülkeye ya da başka bir üçüncü ülkeye gönderilmek üzere, ülkeden çıkarılması amacıyla alınan idarî karardır”*¹¹⁴. Sınır dışı etme kararı, idarî karar niteliği gereği idarî işlemin özelliklerini haizdir. Kısaca bu özellikler incelenecek olursa, kararı almaya yetkili makam kamu gücünü kullanabilen bir idarî makamdır. Tek yanlı irade açıklamasıyla yapılan bir işlem olması dolayısıyla işlem muhatabının rızasına bakılmamaktadır. Ayrıca kamu gücü tarafından alınan bu idarî karar, idarî işlem olması sebebiyle hukuka uygun olarak deđerlendirilir¹¹⁵. Hukuka uygunluk karinesinin önemli birçok sonucu bulunmaktadır¹¹⁶. Özellikle önem arz eden ve ilerleyen kısımda detaylı olarak incelenecek husus, kural olarak bir idarî işleme karşı dava açılması işlemin icrasını durdurmaz iken, YUKK’taki açık düzenleme sebebiyle sınır dışı etme işlemine karşı açılacak davanın, işlemin icrasını durdurmasıdır.

Sınır dışı etme kararının alınmasında valilikler görevlendirilmiştir¹¹⁷. Valiler kamu düzen ve güvenliğini koruma amacıyla gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür. Ayrıca, *“sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kiőı dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin,*

¹¹⁴ Yön. m. 3(1) (aa).

¹¹⁵ AKYAZAN, Ahmet Emrah. (2009). “Maddi Açıdan İdarî İşlemler”. *TBB Dergisi* (85), s. 225.

¹¹⁶ İdarî işlemin özellikleri ve hukuka uygunluk karinesinin sonuçları hakkında detaylı değerlendirme için bkz. AKYAZAN, s.223-227.

¹¹⁷ Sınır dışı etme kararı, yabancıнын yakalandığı, işlem gördüğü veya tespit edildiği ildeki valilik tarafından re’sen veya Göç İdaresi Başkanlığı’nın istemi üzerine alınmaktadır. Bkz. YUKK m. 53, Yön. m. 56(1).

kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk faaliyetleri” valinin görevlerindendir¹¹⁸. Sınır dışı etmenin temel amacının kamu düzeninin korunması ve güvenliğin sağlanması olduğu söylenebilir. Bu temel amaç ve valinin görev kapsamı dikkate alınarak sınır dışı etme kararını alma yetkisi, kanunla valiliklere tanınmıştır.

Kararda, yabancının doğrudan sınır dışı edileceği veya ülkeyi terk etmesinin istendiği bilgisi yer alacaktır. Ayrıca idarî gözetim uygulanıp uygulanmayacağı hususu da yabancıya bildirilecektir¹¹⁹. Yazılı olarak düzenlenen karar, gerekçeleriyle birlikte yabancıya tebliğ edilecektir¹²⁰. Yabancı kişiye özellikle itiraz usulü ve süreleri ile ilgili bilgi verilecektir¹²¹.

B. Yabancının Sınır Dışı Edileceği Ülkenin Belirlenmesi

Kamu makamlarınca yabancının sınır dışı edileceği ülkenin belirlenmesinde, özenli ve kapsamlı bir araştırma sürecinin yürütülmesi, devletin insan haklarına saygı yükümlülüğünün gereğidir. YUKK’un 52. maddesine göre “*Yabancılar, sınır dışı etme kararı ile, menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilir*”. Yabancının sınır dışı edileceği ülke belirlenirken, vatandaşlık bağları, başka bir ülkeye gönderilme talebi ve gönderilecek ülkenin kabul şartları dikkate alınır¹²². Öte yandan, sınır dışı edilecek ülke tespit edilirken, insan hakları hukukunun vazgeçilmez ilke ve

¹¹⁸ 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu m. 11; R.G., 18.06.1949, S. 7236.

¹¹⁹ Yön. m. 56(2).

¹²⁰ Kararda gerekçelerin açıkça yer alması gerektiği yönünde bkz. ERTEN, s. 30. Eğer sınır dışı etme kararına ilişkin yapılan değerlendirme sonucunda, sınır dışı etme kararı alınması gerekmiyorsa valilik tarafından sınır dışı etme kararı alınmasına yer olmadığına dair karar alınacak ve yabancıya tebliğ edilecektir (Yön. m. 52(5)).

¹²¹ “*Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancı, bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kendisi veya yasal temsilcisi bilgilendirilir*”: YUKK m. 53(2).

¹²² Yön. m. 51(2).

kurallarının da dikkate alınması gerekir. Bu kapsamda, Yönetmeliğin 4. maddesi uyarınca valilikler “*geri gönderme yasağı*” kapsamında araştırmaları re’sen yapacaktır. Yapılan araştırmalar neticesinde, tehlikelerle karşılaşılacağı ülkeye kişi sınır dışı edilmeyecektir¹²³.

C. Sınır Dışı Etmek Üzere Ülkeyi Terke Davet

Sınır dışı edilmesine karar verilen yabancılara, ülkeyi terk edebilmeleri için asgarî on beş, azami otuz güne kadar müddet verilir. Bu durum sınır dışı kararında açıkça belirtilir¹²⁴. Sınır dışı edilecek yabancılardan tümüne terk için süre verilmemektedir. YUKK’ta ve Yönetmelik’te, terk için süre tanınmayacak yabancılar belirtilmiştir. Buna göre “*kaçma ve kaybolma riski bulunanlara, yasal giriş veya yasal çıkış kurallarını ihlal edenlere, sahte belge kullananlara, asılsız belgelerle ikamet izni almaya çalışanlara veya aldığı tespit edilenlere ve kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlara*” süre verilmez¹²⁵. Ayrıca, “*terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olan yabancılar*” da terk süresi tanınmaksızın doğrudan sınır dışı edilir¹²⁶. Doktrinde, hükümde sayılan hâllerden, “*kaçma ve kaybolma riski bulunması*” hâli dışındakilerin çoğunun 54. maddede düzenlenen sınır dışı etme sebepleri ile örtüşmesi ve süre tanınmayacak hâllerin kapsamının geniş tutulması neticesinde terk için süre verilmesi uygulamasının çok nadir olarak görülecek olması eleştirilmiştir¹²⁷.

¹²³ Devletin bireyi işkence görme ihtimalinin bulunduğu ülkeye göndermeme sorumluluğu ve araştırma yükümlülüğü üçüncü bölümde detaylı olarak incelenmiştir.

¹²⁴ YUKK m. 56(1).

¹²⁵ YUKK m 56(1).

¹²⁶ Yön. m. 58(1).

¹²⁷ DARDAĞAN KİBAR, 2012, s. 67; ERTEN, s. 35; ÇELİKEL & (ÖZTEKİN) GELGEL, s. 134.

Belirtilen gruplara dahil olmayan yabancılara, ülkeyi terk için süre tanınacaktır. Ayrıca, idarî gözetimin sonlandırılması kararı verilen yabancılara, hakkında yurt dışına çıkışını engelleyen bir mahkeme kararının bulunmaması kaydıyla, ülkeyi terk için süre tanınabilir. Ülkeden çıkmaları için süre tanınanlara “Çıkış İzin Belgesi” verilir¹²⁸.

Son olarak, ülkeyi terk edebilmeleri için tanınan süre içerisinde ülkeyi terk eden yabancılara ülkeye giriş yasağı uygulanmayabilir¹²⁹. Bu düzenleme ile yabancının kendi isteğiyle ülke dışına çıkmasının teşvik edildiği söylenebilir¹³⁰.

D. İdarî Gözetim

İdarî gözetim, Türk hukukunda, YUKK’ta sayılan çeşitli sebeplerin varlığı hâlinde, sınır dışı kararının icrası tamamlanıncaya kadar uygulanacak bir idarî tedbir olarak düzenlenmiştir¹³¹. Bu tedbir, hakkında karar verilen yabancının alıkonularak geri gönderme merkezinde (GGM’de) tutulması ile özgürlüğünden yoksun bırakılması şeklinde uygulanmaktadır¹³². Her ne kadar AB üyesi çoğu devletin hukukunda bu müessesenin, yabancının ülkeye girişleri sırasında da uygulanabileceği düzenlenmişse de Türk

¹²⁸ Tanınan süre içerisinde kabul edilebilir mazereti olmaksızın ülkeden çıkış yapmayanlar hakkında valilik tarafından idarî gözetim kararı alınacak ya da idarî gözetime alternatif yükümlülükler getirilecektir (YUKK m. 57(2); Yön. m. 58(2)).

¹²⁹ YUKK m. 9(5).

¹³⁰ ERTEN, 36. Verilen süre içerisinde ülkeyi terk etmeyen yabancılara idarî para cezası uygulanır (YUKK m. 102(1)(c)). Ayrıca, terke davet süresini geçirmiş olarak sınır kapısına gelen yabancılara vize veya ikamet ihlal süresine göre giriş yasağı uygulanır (Yön. m. 58(8)).

¹³¹ EKŞİ, Nuray. (2014). *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda İdarî Gözetim* (1. b.). İstanbul: Beta. s. 3-6. (2014b)

¹³² EKŞİ, 2014b, s. 2; AKTAŞ, Mehmet. (2019). “Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdarî Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı” Başlıklı 5 inci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi”. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi* (2), s.64.

hukukunda idarî gözetim, yalnızca sınır dışı işlemleri sırasında uygulanabilecek bir yaptırım olarak düzenlenmiştir¹³³. Bu kapsamda Türkiye’ye henüz giriş yapmış ve belge kontrolü sırasında YUKK’un 7. maddesi uyarınca “*kabul edilmeyen yolcu kapsamında olan yabancıların işlemleri sonuçlanıncaya kadar sınır kapılarında kendileri için belirlenen alanlarda bekletilmeleri*” idarî gözetim olarak kabul edilmemektedir¹³⁴.

YUKK’un m. 57(2) hükmünde idarî gözetim sebeplerine yer verilmiştir¹³⁵. Buna göre sınır dışı edilmesine karar verilen yabancılardan, “a) kaçma ve kaybolma riski bulunan, b) Türkiye’ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, c) Sahte ya da asılsız belge kullanan, d) kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye’den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan ve e) kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar” hakkında valilik tarafından idarî gözetim karar alınacaktır.

¹³³ EKŞİ, 2014b, s.5.

¹³⁴ EKŞİ, 2014b, s.54; 6/12/2019 tarih 7196 sayılı Kanunun 70. maddesi ile YUKK m. 7 de değişiklik yapılmıştır. Buna göre kabul edilmeyen yolcu kapsamına alınan ve Türkiye’ye girişlerine izin verilmeyerek geri çevrilecek yabancılar, işlemleri sonuçlanıncaya kadar sınır kapılarında kendileri için belirlenen alanlarda bekletilecektir. Bu değişiklik birçok yönden eleştirilere konu olmuştur. Özellikle bekletilecek sürenin belirli olmaması, bekletilecek alandaki şartların uzun süreli beklemler için uygun olmaması, bu işlemlere karşı yargı yoluna başvuru hakkının ve avukata erişim hakkının düzenlenmemiş olması yönlerinden eleştirilmiştir. Detaylı değerlendirme için bkz. Ortak Değerlendirme, s.3; UMHD. (2019, Kasım). “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Taslağı İncelemesi”, <https://www.umhd.org.tr/wp-content/uploads/2019/11/kanun-tasla%C4%9F%C4%B1-incelemesi.pdf> (10.05.2022), s.3.

¹³⁵ YUKK’un 57. maddesine göre, sınır dışı edilecek yabancılar, kolluk tarafından yakalanmaları hâlinde, haklarında karar verilmek üzere derhâl valiliğe bildirilir. Bu kişilerden, sınır dışı etme kararı alınması gerektiği değerlendirilenler hakkında, valilik tarafından sınır dışı kararı alınır. Değerlendirme ve karar süresi kırk sekiz saati geçemez.

Bu yabancılar, kolluk tarafından kırk sekiz saat içinde idarî gözetim altında tutulacakları GGM'lere götürülecektir. İdarî gözetim süresi azami altı ay olabilir. Fakat “*sınır dışı etme işlemlerinin yabancının iş birliği yapmaması veya ülkesiyle ilgili doğru bilgi ya da belgeleri vermemesi nedeniyle tamamlanamaması*” durumunda, yabancı azami altı ay daha tutulabilir. Ayrıca, valilik bu tedbirin devamına ilişkin zaruret değerlendirmesini, her ay sistemli bir şekilde yapar. Tedbirin devamında zaruret görülmeyen hâllerde sonlandırılmasına ve alternatif yükümlülükler getirilmesine karar verilecektir¹³⁶¹³⁷

İdarî gözetim kararına karşı itirazlar sulh ceza hakimliğine yapılmaktadır¹³⁸. Ancak ne bu itiraz ne de sınır dışı etme kararına karşı yapılan başvuru gözetim işlemini durdurmaktadır. Hakimlik incelemeyi beş gün içinde sonuçlandırır ve verdiği karar kesindir. Sulh ceza hakimine başvuru için herhangi bir süre kısıtlamasının bulunmamasının yanında, somut olayın koşullarının ortadan kalktığı veya değiştiği ileri sürülerek yeniden başvuru yapılması da mümkündür.

¹³⁶ Yönetmeliğin 61. maddesinin ikinci fıkrasında idarî gözetim kararına zaruret görülmeyecek hâller düzenlenmiştir : “*Sınır dışı etme kararının, yabancının idarî gözetime alınmasından itibaren altı ay içinde yerine getirilemeyeceğinin öngörülmesi, idarî gözetim altında bulunan yabancının, sınır dışı etme kararı alınmayacaklar kapsamına girdiğiyle ilgili ciddi emarelerin ortaya çıkması, Yabancı hakkında idarî gözetim kararı alınmasına esas teşkil eden kaçma ve kaybolma riskinin ortadan kalkması, yabancının gönüllü geri dönüş desteğine başvurması. Ayrıca ikinci fıkradaki işlemlerin yerine getirilmesinde Kanunun 54 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) ve (d) bentleri hükümleri saklı tutulmuştur.*”

¹³⁷ YUKK m. 57(4).

¹³⁸ YUKK m. 57(6). İdarî gözetim kararının idarî bir karar olması sebebiyle idarî yargı yolu öngörülmesi gerekirken sulh ceza hakimliklerine başvuru yolu getirilmesinin isabetli olmadığına ilişkin görüş ve değerlendirmeler için bkz. EKŞİ, 2014b, s. 80-81.

Yapılan son değişiklikle 57. maddeye eklenen sekizinci fıkraya göre “*idarî gözetim altına alınan yabancıların uyruklarının tespit edilmesi amacıyla elektronik ve iletişim cihazları incelenebilir ve inceleme sonucunda elde edilen veriler bu amaç dışında kullanılmaz*”¹³⁹. Bu değişiklik birçok eleştiriye sebebiyet vermiştir¹⁴⁰. Öncelikli olarak bu incelemenin yapılması, AİHS m. 8 ve Anayasa m. 20 ile korunan “*özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı*”nın ihlaline sebep olabilecektir. Ayrıca, Türk ceza hukuku kurallarına göre, elektronik cihazların incelenmesi ancak kuvvetli suç şüphesi olan ve başkaca delil elde etme imkânı bulunmayan hâllerde gerçekleştirilebilmektedir¹⁴¹. Buna karşın, eklenen maddede incelemeyi yapacak makam, izin süreci, inceleme süreci ve hangi durumlarda bu incelemenin gerçekleşeceği hususları da açıkça düzenlenmemiştir. Bu durum keyfî uygulamalara sebep olabilecektir. Öte yandan, getirilen hükmün gerekçesi ile yapılan düzenleme arasındaki uyumsuzluklar dikkate alındığında, kimlik tespiti amacına yönelik getirilen elektronik cihazı inceleme serbestisi, hak ihlallerine sebebiyet veren ağır bir tedbir olarak yorumlanmalıdır¹⁴².

İdarî gözetim altına alınmasına karar verilen yabancılardan gönüllü geri dönüş talebi olanlar, GGM’ye gönderilmeden doğrudan ülkelerine veya istedikleri ülkeye

¹³⁹ 7196 sayılı Kanunun 77. maddesi ile YUKK’un 57. maddesine 8. fıkra eklenmiştir.

¹⁴⁰ Eklenen maddeye yönelik eleştiriler için bkz. Ortak değerlendirme s. 5; UMHD, s. 10.

¹⁴¹ 5271 sayılı Ceza Muhakemeler Kanunu (CMK), m. 134-135, R.G., 17/12/2004, S. 25673.

¹⁴² İlgili hükmün, ‘*Türkiye’ye gelen düzensiz göçmenlerin izlediği rotaların tespitine olanak tanınmak ve düzensiz göçmenlerin uyrukluklarının belirlenmesini kolaylaştırma*’ amacı ile getirildiği gerekçesinde yer almaktadır. İlgili hükme ilişkin değerlendirmeler ve getirilen düzenleme ile gerekçenin amaç ve kişiler yönünden uyumlu olmadığı yönündeki eleştiriler için bkz. TEKSOY, Barış. (2020). “İdarî Gözetim Altına Alınan Yabancıların Elektronik ve İletişim Cihazlarının İncelenmesine İlişkin Hükmün Değerlendirilmesi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(2), 517-556.

gönderilebilirler¹⁴³. Ayrıca, yabancı GGM’de iken gönüllü geri dönüş talebinde bulunursa, kolluk tarafından sınır dışı kapısına götürülecek ve çıkış durumları “gönüllülük temelinde dönüş” veya “gönüllü terk” şeklinde kaydedilecektir¹⁴⁴.

E. İdarî Gözetim Alternatif Yükümlülükler

İdarî gözetim usulünde yaşanan hukukî problemler, hak kayıplarının en aza indirilmesi¹⁴⁵ ve belirtilen faydaların sağlanması amacıyla, YUKK’un m. 57/A hükmünde “alternatif yükümlülükler” düzenlenmiştir¹⁴⁶. Buna göre sınır dışı edilecek yabancılardan; “kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye’ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye’den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında valilik tarafından idarî gözetim kararı alınacak ya da 57/A maddesi uyarınca idarî gözetim alternatif yükümlülükler getirilecektir”¹⁴⁷. Ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi idarî gözetim tedbiri valiliklerce yapılan zaruret değerlendirmesi neticesinde sonlandırılırsa “alternatif yükümlülükler” getirilecektir¹⁴⁸. O hâlde, sınır dışı edilmesine karar verilen her yabancı hakkında idarî gözetim kararı alınmayacak ve sınır dışı etme kararının icrası sırasında gerekli tedbirler yabancıya alternatif yükümlülüklerin getirilmesi ile sağlanabilecektir¹⁴⁹.

¹⁴³ Yön. 63(1).

¹⁴⁴ Yön. 63(2).

¹⁴⁵ ÇELİKEL & (ÖZTEKİN) GELGEL, s.140.

¹⁴⁶ 6/12/2019 tarihli ve 7196 sayılı Kanunun 77. ve 78. maddeleriyle YUKK m. 57’de değişiklikler yapılmış ve YUKK’a 57/A maddesi eklenmiştir.

¹⁴⁷ YUKK m. 57(2).

¹⁴⁸ YUKK m. 57(4).

¹⁴⁹ EKŞİ, 2014b, s. 56.

YUKK'un 57/A. maddesinde bu yükümlölükler; “a) Belirli adreste ikamet etme, b) Bildirimde bulunma, c) Aile temelli geri dönüş, ç) Geri dönüş danışmanlığı¹⁵⁰, d) Kamu yararına hizmetlerde gönüllölük esasıyla görev alma, e) Teminat, f) Elektronik izleme” olarak sayılmıştır¹⁵¹. Bunlardan bir veya birkaçı getirilebilecektir. Bununla birlikte getirilen bu yükümlölükleri süresi yirmi dört ayı geçmeyecek ve bu süre uzatılmayacaktır¹⁵².

Kanunun lafzı uyarınca alternatif yükümlölüklerin getirilmesinde idarenin takdir yetkisinin bulunduğu sonucuna varılmaktadır. Bununla birlikte m. 57/A'nın üçüncü fıkrasında idarî gözetim sebepleri mevcut iken hakkında idarî gözetim kararı alınmayan yabancıya sayılan yükümlölüklerden birinin ya da birkaçının getirilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. O hâlde idare takdir yetkisini ilk durumda idarî gözetim uygulanması veya alternatif yükümlölük getirilmesine; idarî gözetimi sonlandırdığı diğer durumda ise alternatif yükümlölüğe gerek olup olmadığı değerlendirmesine yönelik kullanacaktır.

¹⁵⁰ Gönüllü geri dönüşe ilişkin çalışmaların uluslararası kuruluşlar, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği hâlinde yürütülebileceği ve hakkında sınır dışı etme kararı alınmış ve menşe ülkesine gönüllü olarak geri dönmek isteyen düzensiz göçmenlerden Göç İdaresi Başkanlığı'nın uygun gördüğü kişilere ayni veya nakdi destek sağlanabileceği, 7196 sayılı Kanunun 81. maddesi ile eklenen 60/A maddesinde açıkça belirtilmiştir. Gönüllü geri dönüşe ilişkin değerlendirilmeler için bkz. İNELİ CİĞER, M. (2020). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aralık 2019'da Yapılan Bazı Değişikliklerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(2), s. 704-706. (2020b).

¹⁵¹ Her ne kadar maddede yükümlölükler sayılmış olsa da uygulamanın nasıl olacağı noktasında herhangi bir açıklık getirilmemiştir. Alternatif yükümlölüğe uymamanın, yabancı hakkında idarî gözetim kararı alınmasına sebebiyet vereceği düşünüldüğünde, yükümlölüğün getirildiği kararda işleyişe yönelik açıklamaların yapılması gereklidir. Değişikliğe ve ilgili maddeye yönelik eleştiriler için bkz. Ortak Değerlendirme, s. 5.

¹⁵² YUKK m. 57/A (2).

Hüküm doğrultusunda uygulanacak alternatif tedbirin gerekli, hukukî ve orantılı olması gerekir¹⁵³. İdare tarafından hangi tedbirin uygulanacağına karar verilirken, öncelikle, bireyin hassas durumda olup olmadığı tespit edilmelidir. Buna göre durumu hassas olarak değerlendirilenler, idarî gözetim altına alınmamalı, bu kişilere idarî gözetime alternatif tedbirler uygulanmalıdır¹⁵⁴. Bu kapsamda özellikle çocuklar, çocuklu aileler, ciddi psikolojik ya da bedensel rahatsızlığa sahip olanlar, şiddet mağdurları, insan ticareti mağdurları, hastalar ve yaşlıların durumları değerlendirilirken idarî gözetime alternatif tedbirler düşünülmelidir¹⁵⁵. Bu kişilerin durumları bireysel olarak ayrı ayrı değerlendirilmeli ve tedbirler arasında insan haklarına en az kısıtlama getiren tedbire hükmedilmelidir¹⁵⁶. Bu kişiler haricinde yine yakın bir tarihte sınır dışı edilme ihtimali bulunmayanlara da alternatif tedbirler uygulanmalıdır.

İdarî gözetime alternatif tedbirlerin hem devlet hem de kişi yönünden önemli faydaları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde sayılabilir: Alternatif tedbirler, gönüllü olarak geri dönüşleri teşvik eden uygulamalardır. Maliyetleri idarî gözetim tedbirine göre daha düşüktür. Aynı şekilde insan haklarına saygılıdır ve bu hakların daha etkin şekilde kullanılmasını sağlar. Alternatif yükümlülöklere kişilerin uyum oranı daha fazladır, bu tedbirler kişilerin göç sürecine olan güvenlerini artırır. Bu tedbirler, kişilerin yetkili

¹⁵³ İNELİ CİĞER, Meltem. (2020). “Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdarî Gözetime Alternatif Tedbirler”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 40(2), s. 810, (2020a).

¹⁵⁴ İNELİ CİĞER, 2020a, s. 811.

¹⁵⁵ İdarî gözetime alternatif yükümlölöklere ilişkin YUKK'taki değışikliğin değerlendirilmesi, ilgili AİHM kararları ve AİHM kararları ışığında değerlendirmeler için bkz. İNELİ CİĞER, 2020b, s. 699-725.

¹⁵⁶ İNELİ CİĞER, 2020a, s. 822.

makamlar ile iş birliği yapmalarını teşvik eder ve vaka çözüm süreçlerine katılımlarını sağlar¹⁵⁷.

Yabancıya idarî gözetime alternatif yükümlülüklerle tâbi tutulduğunun, gerekçeleri ile tebliğ edileceği ve itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilme yapılacağı hüküm altına alınmıştır¹⁵⁸. Ancak hükümde itiraz merciine, süresine ve sonuçlarına yer verilmemiştir. Sadece elektronik izleme yükümlülüğüne tâbi tutulan yabancının başvurabileceği itiraz yolu ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve idarî gözetim kararına itiraz yolunun aynısı öngörülmüştür¹⁵⁹. Düzenleme bu hâliyle itiraz yolu bakımından belirsizliklere sebep olmaktadır. Tüm tedbirleri kapsayan ayrıntılı düzenlemenin bir an evvel yapılması gerekir.

VI. SINIR DIŞI ETME KARARINA KARŞI YARGISAL GÜVENCE

İdarî işlem mahiyetinde olan sınır dışı etme işlemi için öngörülen yargı yolu idarî yargı yoludur. Anayasa'nın m. 125 hükmüne göre "*idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.*" Bu doğrultuda, idarî yargılama usulü ile ilgili başlıca kurallar 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda (İYUK)¹⁶⁰ düzenlenmiştir. Buna göre, özel

¹⁵⁷ İdarî gözetime alternatif tedbirlerin temel faydalarına ilişkin detaylı açıklamalar ve değerlendirmeler için bkz. International Detention Coalition (IDC) & Mülteci Hakları Merkezi. (2018). "*İdarî gözetime Alternatifler*". Göç yönetimi kapsamındaki gerekli olmayan İdarî gözetimi önlemeye yönelik El kitabı (Gözden Geçirilmiş Baskı), https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/Mhm_Idari_Gozetime_Alternatifler.pdf adresinden alındı (16.05.2022), s. 3.

¹⁵⁸ YUKK m. 57/A (4).

¹⁵⁹ YUKK m. 57/A (5): "*Elektronik izleme yükümlülüğüne tabi tutulan yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı bu karara karşı sulh ceza hâkimine başvurabilir. Başvuru yabancının tabi tutulduğu idarî yükümlülüğü durdurmaz. Sulh ceza hâkimi incelemeyi beş gün içinde sonuçlandırır. Sulh ceza hâkiminin kararı kesindir.*"

¹⁶⁰ R.G., 20.01.1982, S. 17580.

kanunlarda mahkemenin görev ve yetkisine, dava açma süresine, yargılama usulüne ilişkin özel düzenlemelere yer verilmediği takdirde İYUK'taki genel düzenlemeler dikkate alınacaktır¹⁶¹.

YUKK m. 53(3) hükmünde yargılama usulüne ilişkin özel bir düzenleme yer almaktadır. Bu maddeye göre *“yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurabilir. Mahkemeye başvuran kişi, sınır dışı etme kararını veren makama da başvurusunu bildirir. Mahkemeye yapılan başvurular on beş gün içinde sonuçlandırılır. Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir. Yabancı rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmez.”* Hüküm 2016, 2018 ve 2019 yıllarında yapılan değişikliklerle son hâlini almıştır¹⁶². Aşağıda hükümle bağlantılı olarak idarî yargıya başvuru süresi, yargılama süresi ve kararının icrasının durması konuları incelenmiştir.

¹⁶¹ İYUK m.7, m.32. YUKK'un yürürlüğe girmesinden önce, sınır dışı kararının iptali istemiyle idare mahkemesine başvuru da genel düzenlemeler esas alınıyordu, idare mahkemesine başvuru kararın icrasını otomatik olarak askıya almadığından, kararın icrasının durdurulması amacı ile İYUK m. 27'de düzenlenen yürütmenin durdurulması da talep ediliyordu.

¹⁶² 676 sayılı KHK'nin 35. maddesiyle, bu fıkra da yer alan *“hâlinde”* ibaresinden sonra gelmek üzere *“54 üncü maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındakiler hariç,”* ibaresi eklenmiş, daha sonra bu hüküm 7070 sayılı Kanunun 30. maddesiyle aynen kabul edilerek kanunlaşmıştır. 7196 sayılı Kanunun 75. maddesiyle, bu fıkranın birinci cümlesinde yer alan *“on beş gün”* ibaresi *“yedi gün”* şeklinde değiştirilmiş ve fıkra da yer alan *“54 üncü maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındakiler hariç,”* ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

A. Başvuru Süresi

Sınır dışı etme kararına karşı idare mahkemesine başvuru süresi yedi gündür. Bu süre idarî yargıda öngörülen genel dava açma süresine göre çok kısa ve yetersizdir. İYUK m. 7'ye göre “*dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hâllerde Danıştay’da ve idare mahkemelerinde altmış ve vergi mahkemelerinde otuz gündür*”. Buna göre genel dava açma süresinin altmış gün olmasına karşın, yabancı açısından oldukça önemli sonuçları olan sınır dışı işlemine karşı dava açma süresinin yedi gün olması, yabancınn “*mahkemeye erişim hakkı*”nın, “*adil yargılanma hakkı*”nın ve “*etkili başvuru hakkı*”nın ihlaline neden olabilecektir.

Değişiklikten önce, on beş gün olan dava açma süresinin kısa, yabancınn haklarını ihlal eden ve ölçülülük ilkesine aykırı bir düzenleme olduğu gerekçeleriyle, ilgili maddenin iptali için AYM’ye başvuru yapılmıştır. AYM, kararında¹⁶³; “*İtiraz konusu ibareyle getirilen düzenlemenin mahkemeye erişim hakkına ve dolayısıyla da adil yargılanma hakkına yönelik bir müdahale olduğu açıktır. Doktrinde ve yargı kararlarında, idarî işlemlerin belirli bir süre sınırlaması olmaksızın, süreklilik arz edecek şekilde veya makul olmayacak ölçüde uzun bir süre dava konusu edilebilme olasılığının bulunmasının, kamu hizmetlerinin işleyişini aksatacağı ve idarede bulunması gereken istikrarı bozacağı ifade edilerek, idarî dava açma sürelerinin sınırlanabileceği kabul edilmektedir. İtiraz konusu kuralla, idarenin vermiş olduğu sınır dışı etme kararına karşı idare mahkemelerine dava açma süresinin, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda öngörülen altmış günlük genel dava açma süresine oranla daha kısa (on beş gün) olarak belirlenmesinin, düzenlemenin yabancı konumunda*

¹⁶³ Karar için bkz. AYM, 14.7.2016, 2016/37 E. 2016/135 K., R.G., 23.9.2016, S. 29836, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160923-11.pdf> (16.05.2022).

Türkiye’ye giriş yapan ve haklarında sınır dışı etme kararı verilenlerin durumlarının bir an önce açıklığa kavuşturulması ve böylece bu konuda gerek yabancı yönünden gerekse idarî makamlar yönünden var olan belirsizliklerin Anayasa’nın 141. maddesinde öngörülen davaların mümkün olan süratle sonuçlandırılması amacıyla yapıldığı ve dolayısıyla düzenlemenin demokratik bir toplum düzeninin gerekleri ile uyumlu meşru bir amaca dayandığı görülmektedir” tespitinde bulunulmuştur¹⁶⁴.

Aynı kararda, “öngörülen dava açma süresinin, dava dilekçesinin hazırlanmasını imkânsız kılacak veya büyük ölçüde güçleştirecek kadar kısa olmadığı, dolayısıyla da hak arama özgürlüğünün temel unsurlarından olan mahkemeye erişim hakkının kullanılmasını önemli ölçüde güçleştiren ya da hakkı kullanılamaz hâle getiren bir sınırlama olmadığı” belirtilmiştir¹⁶⁵. Yapılan tüm değerlendirmeler neticesinde AYM, “yabancı hukuksal durumunun bir an önce netleştirilmesi amacıyla getirilen on beş günlük dava açma süresinin hakkın özüne dokunmadığına ve ölçülülük ilkesine de aykırı olmadığına” karar vermiştir¹⁶⁶.

Düzenlemenin kamu yararı ve yabancı menfaati gereği durumunun bir an önce açığa kavuşturulması gayesiyle getirildiği düşünülse de uygulamada yabancı kişinin avukata erişimi, tercümana erişimi, yabancıya ilişkin belgelerin toplanması ve dosya hazırlanması süreçleri göz önünde bulundurulduğunda sürenin oldukça kısa olduğu ve yabancı temel hak ve özgürlüklerinin ihlaline sebebiyet vereceği kabul edilmelidir¹⁶⁷.

¹⁶⁴ AYM, 2016/37 E. 2016/135 K., para. 16.

¹⁶⁵ AYM, 2016/37 E. 2016/135 K., para.17.

¹⁶⁶ AYM, 2016/37 E. 2016/135 K., para. 25.

¹⁶⁷ Aynı yönde bkz. Ortak Değerlendirme, s.4; İNELİ CİĞER, 2020b, s. 702.

B. Yargılama Süreci

Sınır dışı etme işlemine karşı yapılacak başvurular için YUKK'ta öngörülen yargılama süresi on beş gündür¹⁶⁸. Mahkemece verilen karar kesin olduğundan, genel işleyişe istisna olarak bu karara karşı Bölge İdare Mahkemesine ya da Danıştay'a başvurulamayacaktır¹⁶⁹. Bu on beş günlük süre, yabancı hakkında gerekli bilgi ve belgelerin toplanması, idareden cevapların alınması ve tüm bu hususların incelenerek yabancı hakkında adil bir karar alınması için yeterli değildir¹⁷⁰. Bu sebeple uygulamada bu süre içerisinde yargılamanın tamamlanması çoğu kez mümkün olmamaktadır.

AB'ye üye ülkelerde idarenin yargısal denetimini yapan mahkemeler, idarî işlemlerin yalnızca şekil yönünden hukuka uygunluğunu değil, aynı zamanda işlemin sonuçları ile kamu yararı arasındaki dengenin sağlanıp sağlanmadığının, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilip edilmediğinin, idarenin takdir yetkisinin orantılı olarak kullanılıp kullanılmadığının da denetimini yapmaktadır¹⁷¹. Buna karşın, Türk hukukunda ise, yargı yetkisi “*idarî işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamamakta ve idarenin takdir yetkisini sınırlandıracak şekilde yargı kararı*

¹⁶⁸ YUKK m.53(3).

¹⁶⁹ EKŞİ, Nuray. (2015). “2014 Yılında Kabul Edilen İdarî Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdarî Davalara Etkisi”. *Göç Araştırmaları Dergisi* (1), s. 22. (2015). İstinafa ilişkin İYUK'un 45(1). maddesi ile YUKK gibi özel kanunlarda kesin oldukları ifade edilen idare mahkemesi kararlarına karşı istinaf yolunun açılmış olduğuna ilişkin görüş için bkz. GÜNER, Cemil. (2017). “Sınır Dışı Etme Kararı ile İlgili İdare Mahkemesi Kararlarının Kesinliği”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 75(1), s. 108; EKŞİ, 2015, s. 36.

¹⁷⁰ ERTEN, s. 33; BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, s. 255.

¹⁷¹ Kıta Avrupa Hukuk Sistemi'nde İdarenin Yargısal Denetimi ve Almanya, Hollanda, Fransa örnekleri için bkz. ŞEN, Mahmut. (2013). “İdarenin Yargısal Denetiminin Sınırlarına İlişkin Modeller”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 1628- 1632.

verilememektedir”¹⁷². Bu sebeple, idare mahkemesi, sınır dışı işleminin iptali istemiyle açılan davalarda da hukuka uygunluk denetimini, yalnızca işlemin unsurları yönünden yapmaktadır¹⁷³.

C. Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Durması

Genel kural idarî işlemin iptali talebiyle açılan davanın, işlemin yürütülmesini durdurulmamasıdır¹⁷⁴. Ancak “idarî işlemin uygulanması hâlinde telifisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması” koşullarının beraber gerçekleşmesi hâlinde işlemin yürütmesinin durdurulmasına karar verilebilir¹⁷⁵. İdarî yargıda genel kabul böyle iken, sınır dışı işleminin iptali istemiyle açılan davalarda YUKK’un 53(3) maddesi ile bu kurala bir istisna getirilmiştir. Buna göre “Yabancıнын rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmez”.

¹⁷² İYUK m.2(2); Anayasa m. 125(3): “Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez.” İdarî yargı yetkisinin hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı olması, yerindelik ve takdir yetkisi ilişkisi hakkında detaylı değerlendirme için bkz. TETİK, Ahmet Talha. (2017). “Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Takdir Yetkisi ve Yerindelik Denetimi İlişkisi”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(2), s. 249-276.

¹⁷³ YILMAZOĞLU, Esat Caner. (2015). “Yabancıların Sınırdışı Edilmesinin Anayasa Mahkemesinde Yargısal Denetimi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (5), s.911, (2015). Mahkeme, sınır dışı işlemini yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden değerlendirecektir. İdarî işlemin unsurları yönünden mahkemece yapılabilecek olası değerlendirmeler için bkz. BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, s. 248-251.

¹⁷⁴ İYUK m. 27; EKŞİ, 2015, s.22.

¹⁷⁵ İYUK m. 27(2).

YUKK yürürlüğe girmeden önce kararın icrasının durdurulması İYUK m. 27 uyarınca talep ediliyordu¹⁷⁶. Ancak işlemin yürütmesinin durdurulması talebinin reddi hâlinde yabancının yargılama sürecinde sınır dışı edilmesi söz konusu olabiliyordu. Bu durum başta etkili başvuru hakkı olmak üzere birçok hakkın ihlaline sebep oluyordu. YUKK’un yürürlüğe girmesiyle yabancının “*dava açma süresinde veya yargı yoluna başvurması durumunda yargılama sonuçlanıncaya kadar*” sınır dışı edilmeyeceği güvence altına alındı¹⁷⁷.

YUKK’un yürürlüğe girmesinden sonra 676 sayılı KHK’nin m. 35 hükmü ile 53. maddede bazı değişiklikler yapıldı¹⁷⁸ ve “*54 üncü maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındakiler hariç*” ifadesi fıkraya eklenerek yargılama devam ederken sınır dışı edilmeme güvencesinin kapsamı bu ifadede hariç tutulan yabancılar için sınırlandırıldı. Bu değişiklik sebebiyle, bu kapsamdaki yabancıların yargılamanın her aşamada sınır dışı edilme riski bulunmaktaydı.

Bu değişiklikten sonra, sınır dışı işleminin iptali istemiyle dava açan yabancılar, işleminin yürütmesinin durdurulmasını, idare mahkemesinden talep etmekteydi. Ancak idare mahkemesinin yürütmenin durdurulması talebini değerlendirip karar vermesi sürecinde yabancının sınır dışı edilme riski söz konusuydu. Bu sebeple bu kişiler aynı zamanda, “*kötü muameleye maruz kalma riski bulunan bir ülkeye sınır dışı edileceği ve başvurulabilecek*

¹⁷⁶ YİĞİT, Nedime Tuğçe. (2017). “Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Ertelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(2), s.579.

¹⁷⁷ YUKK m. 53(3).

¹⁷⁸ 1/2/2018 tarihli ve 7070 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun’un 31. maddesi uyarınca aynen kabul edilmiştir

etkili bir yargı yolu bulunmamasından dolayı etkili başvuru hakkının ihlal edildiği” iddialarıyla AYM’ye de tedbir talepli bireysel başvuruda bulunmaktaydı.

Bu başvurulardan ilki ve aynı zamanda AYM’nin ilk pilot kararına¹⁷⁹ konu olan başvuru Y.T. başvurusudur¹⁸⁰. Y.T. başvurusu neticesinde AYM, YUKK’ta yapılan değişiklik neticesinde “*sınır dışı kararına karşı başvurulabilecek etkili bir yargı yolu bulunmaması nedeniyle etkili başvuru hakkının ihlal edildiğini*” tespit etmiştir. Pilot karar usulünün benimsenmesindeki en önemli amacın, “*benzer başvuruların tamamının ihlalle sonuçlanması yerine idarî mercilerce çözüme kavuşturulması ile bu suretle ihlalin kaynağının ortadan kaldırılarak yapısal sorunun düzeltilmesinin sağlanması olduğu*” belirtilmiştir¹⁸¹.

AYM, etkili başvuru yolunun varlığının kabul edilebilmesi için belli usulî güvencelerin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar; “*i. sınır dışı etme kararlarının*

¹⁷⁹ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 75(1): “*Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idarî mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır.*”

¹⁸⁰ Y.T., B. No: 2016/22418, 30/5/2019, R.G., 9/7/2019, S. 30826, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/22418> (18.05.2022). Karara ilişkin detaylı inceleme ve değerlendirme için bkz. ÖZBEK, Nimet & KUŞÇU, Döndü. (2020). “Anayasa Mahkemesinin 30.05.2019 Tarihli Pilot Kararı (Y.T. Kararı) İncelemesi ve Sınır Dışı Kararına Karşı Etkili Başvuru Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(3), s. 3-39.

¹⁸¹ Y.T., para. 71. AYM kararda, 29.10.2016 tarihinden itibaren aynı mahiyetteki yeni başvuruların incelenmesinin, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 75. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca bir yıl süreyle ertelenmesine ve ilgililerin bu konuda bilgilendirilmesine karar vermiştir. İncelenmesi Pilot Karar Uyarınca Ertelenen Başvurulara Ait Liste için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/faaliyetler/incelenmesi-pilot-karar-uyarinca-ertelenen-basvurulara-ait-liste/> (22.05.2022).

bağımsız bir yargı organı tarafından denetlenmesi, ii. bu denetim süresince sınır dışı etme kararlarının icra edilmemesi, iii. yargılama sürecine tarafların etkili katılımının sağlanmasıdır”¹⁸². Etkili bir yargı yolunun, sınır dışı işlemini kendiliğinden (otomatik olarak durdurucu etkisi olan) durduran bir hukuk yolunun varlığı ile mümkün olduğu vurgusu AİHM kararlarında da birçok kez vurgulanmıştır¹⁸³.

AYM’ye göre “yaşam hakkının ihlal edileceğini ya da kötü muameleye maruz kalacağını ileri süren herkese, başvuru hakkını kullanabileceği makul bir süre ve sonrasında da başvurusu sonuçlanıncaya kadar ülke dışına çıkarılmasını engelleyecek (idarî mercilerin veya yargısal makamların takdirinde olmayan) yasal bir güvence sunulmalıdır”¹⁸⁴.

AYM, yasama organına bu sorunun ortadan kaldırılması amacıyla bazı tavsiyelerde bulunmuştur¹⁸⁵. Sonuç olarak pilot karardaki tavsiyeler dikkate alınarak, değişiklikler

¹⁸² Y.T., para.48; A.A. ve A.A., B. No: 2015/3941, 1/3/2017, R.G., 9/5/2017, S. 30061 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/3941> (17.05.2022), para. 62.

¹⁸³ Nitekim Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye başvurusunda bu husus şu şekilde ifade edilmiştir: “İddia edilen işkence ya da kötü muamele tehlikesinin gerçekleşmesi hâlinde meydana gelecek zararın geri dönüşü olmayan niteliği ve AİHM’nin 3. maddeye verdiği önem nedeniyle 13. madde bağlamında etkili hukuk yolu kavramı şu unsurları gerektirir: 1) başvuranın, söz konusu ülkeye sınır dışı edilmesi hâlinde, AİHS’nin 3. maddesine aykırı muameleye uğraması yönünde gerçek bir tehlike bulunduğu inanmayı gerektirecek esaslı gerekçeler bulunduğu iddiasının bağımsız ve titiz bir incelemeye tabi tutulması 2) otomatik olarak durdurucu etkisi olan bir hukuk yolu...”: Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye, B. No. 30471/08, 22.09.2009, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94127> (18.05.2022), para. 108.

¹⁸⁴ Y.T., para. 49.

¹⁸⁵ Yasama organına, “6458 sayılı Kanunun 53. maddesinin üçüncü fıkrasının değişiklikten önceki hâle getirilmesi ya da hakkında sınır dışı etme kararı alınan kişilerin bu karara karşı dava açma süresi içinde ve dava açılması hâlinde yargılama boyunca kendiliğinden ülkede kalmalarını sağlayacak başka bir düzenleme yapılarak bu konudaki yapısal sorunun ortadan kaldırılması” tavsiye edilmiştir.

yapılmıştır¹⁸⁶. Fıkranın son hâlinde, sınır dışı edilmesine karar verilen tüm yabancılar için dava açma süresince ve yargılama boyunca sınır dışı etme işlemini kendiliğinden durduran bir hukuk yolu öngörülmüştür. Bu hâliyle düzenleme hem AYM hem de AİHM içtihatlarıyla uyumludur.

D. Sınır Dışı Etme İşleminin İcrası ve Sonuçları

İşlemin en önemli sonucu, yabancıнын ülkeyi terk etmeye zorlanmasıdır¹⁸⁷. Bir diğer önemli sonucu ise, yabancıya Göç İdaresi Başkanlığı’nın veya valiliğin kararı ile ülkeye giriş yasağı getirilmesidir¹⁸⁸. Giriş yasağı en fazla beş yıl süreyle alınmaktadır. Bazı durumlarda bu süre on yıl daha uzatılabilir ancak herhalde on beş yıldan fazla olamaz¹⁸⁹.

¹⁸⁶ 7196 sayılı Kanunun 75. maddesiyle, 53. maddenin üçüncü fıkrasında yer alan “54 üncü maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındakiler hariç” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

¹⁸⁷ AYBAY, s. 157.

¹⁸⁸ YUKK m.9(3).

¹⁸⁹ YUKK m. 9(3): “Türkiye’ye giriş yasağının süresi en fazla beş yıldır. Ancak, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit bulunması hâlinde bu süre Genel Müdürlükçe en fazla on yıl daha artırılabilir.” Sınır dışı etme kararının yerine getirilmesi süreci için bkz. YUKK m. 60.; Yönetmelik m. 62.

İKİNCİ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU VE BAŞVURULARIN İNCELENME USULÜ

I. BİREYSEL BAŞVURU USULÜ

Sınır dışı etme işlemi diğer kamu gücü işlemleri gibi bireyin anayasal haklarına müdahale oluşturduğu takdirde bireysel başvuruya konu edilebilir¹⁹⁰. Anayasanın 148. maddesinin üçüncü fıkrasına göre “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir*”¹⁹¹. Bireysel başvuru yolu istisnai ve ikincil nitelikte bir hak arama yoludur¹⁹². Bu yola ancak diğer başvuru yolları tüketildikten sonra başvurulabilir¹⁹³. AYM’ye göre bu yol “*Bireylerin maruz kaldığı temel hak ihlallerinin tespit edildiği ve tespit edilen ihlalin ortadan kaldırılması için etkin araçları içeren anayasal bir*

¹⁹⁰ A.A. ve A.A., para. 54.

¹⁹¹ Benzer düzenleme için bkz. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, m. 45(1) (R.G., 03.04.2011, S. 27894).

¹⁹² ÇINAR, İbrahim & ÇINAR, Sinan. (2014). “Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi ile Bu Aşamada Verilen İdarî Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* (4), s. 267.

¹⁹³ Başvuru yollarının tüketilmesi gerektiği ile ilgili bkz. Anayasa m. 148(3), 6216 sayılı Kanun m.45(2), AYM’ye bireysel başvuru usulü ile ilgili bkz. YILDIRIM, Akif & TURAN, Hüseyin & ŞEN, Murat & DEMİRBAŞ, Mustafa Eyyub & KÜÇÜK, Salim. (2015). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. https://anayasa.gov.tr/media/6365/basvuru_kriterleri.pdf (02.03.2022) adresinden alındı. (Kabul Edilebilirlik Kriterleri)

güvencedir”¹⁹⁴. AİHM de *Z.K. ve Diğerleri / Türkiye* kararında¹⁹⁵, AYM’ye yapılan bireysel başvuru yolunun “*etkili bir telafi sunma*” kapasitesine sahip olduğu kanaatini açıklamıştır¹⁹⁶. Mahkeme, kararında özellikle AYM’nin ihlaller yönünden tedbir kararı verme ve tazminat temin etme yetkisine dikkat çekmiş ve sahip olduğu diğer yetkilere ve kararlarının bağlayıcı niteliğine de vurgu yaparak bu yolun prensipte etkili bir yol olduğuna hükmetmiştir¹⁹⁷.

6216 sayılı Kanunun m. 47(1) hükmüne göre “*Bireysel başvurular, bu Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir*”¹⁹⁸. Bireysel başvurunun bizzat başvuru tarafından yapılması şart değildir; başvuru kanunî temsilcisi veya avukatı tarafından da yapılabilir¹⁹⁹.

Başvuruya yönelik ilk inceleme Bireysel Başvuru Bürosu tarafından yapılmaktadır. İlk inceleme sürecinde başvuruda şekli eksiklikler bulunup bulunmadığı incelenir. Eksiklik bulunması durumunda bunların giderilmesi için başvurucuya azami on beş gün süre verilir.

¹⁹⁴ Umut Oran, B. No: 2014/18926, 22/1/2015, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/18926> (15.04.2022), para. 13.

¹⁹⁵ *Z.K. ve Diğerleri / Türkiye*, B. No. 60831/15, 07.11.2017, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/11122019102658zkdigerleri.pdf> (22.02.2022).

¹⁹⁶ *Z.K. ve Diğerleri / Türkiye*, para. 41-49.

¹⁹⁷ *Z.K. ve Diğerleri / Türkiye*, para. 43.

¹⁹⁸ Benzer düzenleme Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün (İçtüzük) 63. maddesinde de yer almaktadır (R.G., 12.07.2012, S. 28351): “*Bireysel başvurular, Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun biçimde İçtüzük ekindeki ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak Mahkemeye şahsen yapılabileceği gibi diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir*”.

¹⁹⁹ İçtüzük m. 61(1). Başvuru, Mahkemenin internet sitesinde yer alan başvuru formu kullanılarak yapılır. Bkz. “*Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Formu Kılavuzu*” için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/media/5687/basvuru_kilavuzu.pdf (09.03.2022).

Bu süre içerisinde geçerli mazereti olmaksızın eksiklikleri gidermeyenlerin başvurusu reddedilir²⁰⁰. Bu karar idarî karar niteliğindedir. Kararın başvuruca tebliğ edildiği tarihinden itibaren yedi gün içinde karara karşı itiraz edilebilir. İtirazlar bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapmak üzere kurulmuş iki üyeden oluşan Komisyona yapılmaktadır²⁰¹. İtiraza yönelik komisyonca verilen karar ise kesindir²⁰².

Bireysel Başvuru Bürosu tarafından tamamlanan idarî inceleme süreci sonunda, şekli şartlara uygun olduğu değerlendirilen başvurular kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlara aktarılmaktadır²⁰³. İnceleme, komisyonlar ve bazı durumlarda bölümler tarafından yürütülmektedir²⁰⁴. Sınır dışı etme işlemlerine ilişkin başvuruların çoğunda dosyalar, kabul edilebilirlik incelemesi yapılmak üzere bölümlere havale edilmektedir²⁰⁵.

Aşağıda öncelikle, kabul edilebilirlik koşulları özellikle sınır dışı etme işlemine yönelik yapılan başvurulara ilişkin AYM içtihatları ışığında ayrı ayrı incelenecektir. Daha

²⁰⁰ İçtüzük m. 66. İlk inceleme aşamasında başvurunun süresinde yapılmadığı veya usule aykırı olarak yapıldığı tespit edildiği takdirde idarî ret kararı verilmektedir. İlk inceleme sürecine, idarî ret kararlarının niteliğine ve karara karşı itiraz usulüne ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. DEMİRBAŞ, Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s.18-25; EKİNCİ, s. 172-178; ÇINAR & ÇINAR, s. 263-310.

²⁰¹ Komisyon tanımı için bkz. İçtüzük m. 3(1)(p).

²⁰² İçtüzük m. 66(3).

²⁰³ EKİNCİ, Hüseyin. (2013). “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi”. *Anayasa Yargısı*, 29 (1), s. 164.

²⁰⁴ Komisyonca, kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Bu karar kesindir ve ilgililere tebliğ edilir. Ancak inceleme neticesinde oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir (6216 sayılı Kanun m. 48(3)).

²⁰⁵ Bölüm başkanı tarafından başvurunun kabul edilebilirlik ve esas incelemesinin birlikte yapılmasına karar verilebilmektedir.

sonra AYM'nin sınır dışı işlemlerine yönelik tedbir talepli bireysel başvuruları inceleme usulü ve tedbir taleplerine yönelik yaklaşımı tahlil edilecektir.

II. KABUL EDİLEBİLİRLİK YÖNÜNDEN İNCELEME

Bir başvurunun esas yönünden incelenebilmesinin ön koşulu, kabul edilebilirlik kriterlerini taşımasıdır²⁰⁶. 6216 sayılı Kanunun m. 48 hükmüne göre “*bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için 45 ila 47. maddelerde öngörülen şartların taşınması gerekir*”²⁰⁷. O hâlde öncelikle, mahkemenin yetkisi, başvuru yollarının tüketilmesi, başvuru süresinin aşımı, başvurunun mükerrer olup olmadığı ve başvuru hakkının kötüye kullanılması²⁰⁸ kriterleri yönünden inceleme yapılacaktır. Hükmün ikinci fıkrasına göre “*Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir*”. Şu hâlde başvurunun anayasal ve kişisel önemden yoksun

²⁰⁶ EKİNCİ, s. 164.

²⁰⁷ Kabul edilebilirlik kriterlerinin genel özellikleri ile her bir kabul edilebilirlik kriterine AYM'nin yaklaşımı ve uygulama örnekleri için bkz. EKİNCİ, s. 161-197. Ed. KOÇ, Muharrem İlhan & KAPLAN, Recep. (2017). Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. https://www.anayasa.gov.tr/media/7496/kabul_edilebilirlik29721.pdf (10.03.2022) adresinden alındı. (Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi)

²⁰⁸ İçtüzük m. 83: “*Başvurucunun istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışlarıyla bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığının tespit edilmesi hâlinde incelemenin her aşamasında başvuru reddedilir ve yargılama giderleri dışında, ilgilinin ikibin Türk lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına karar verilebilir*”. Benzer bir düzenlemenin yer aldığı 6216 sayılı Kanunun 51. maddesine göre “*Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru aleyhine, yargılama giderlerinin dışında, ayrıca ikibin Türk lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasına hükmedilebilir.*”

olup olmadığı, açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığı ve önemli bir zararın bulunup bulunmadığı da kabul edilebilirlik incelemesinde değerlendirilecek kriterlerdendir.

Mahkeme, başvuruya konu hak ihlali iddialarını incelerken farklı kabul edilebilirlik kriterleri yönünden ayrı ayrı değerlendirme yapmaktadır. Örneğin, Mahkeme “*sınır dışı işlemine tâbi tutulması sebebi ile suç ve cezaların kanunîliği ilkesinin, masumiyet karinesinin, gerekçeli karar ile eğitim hakkının ve eşitlik ilkesinin ihlal edildiği*” iddialarına ilişkin başvuru neticesinde; eğitim hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın “*açıkça dayanaktan yoksun olması*” nedeniyle, başvurucunun diğer ihlal iddialarının “*konu bakımından yetkisizlik*” sebebiyle kabul edilemezliğine hükmetmiştir²⁰⁹. Dolayısıyla, farklı ihlal iddialarının farklı kriterler sebebiyle kabul edilemez olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bunun yanında bir başvurunun içerdiği bazı hak ihlali iddiaları kabul edilebilir bulunduğu hâlde, bazılarının kabul edilemez bulunması da söz konusu olabilir²¹⁰.

²⁰⁹ *Abeer Ahmed Nasser Al Radaei*, B. No.: 2018/15219, 16/11/2021, R.G., 18/1/2022, S. 31723, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/15219> (17.05.2022).

²¹⁰ Mahkeme *Albina Kiyamova (Alibaeva)* başvurusunda, “*insan haysiyeti ile bağdaşmayan muamele yasağı ile bağlantılı olarak eşitlik ilkesinin ihlal edildiğine ilişkin iddianın açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna, Anayasa’nın 17. maddesinin üçüncü fıkrasında güvence altına alınan insan haysiyeti ile bağdaşmayan muamele yasağının usul boyutunun ihlal edildiğine ilişkin iddianın kabul edilebilir olduğuna*” karar vermiştir. Bkz. *Albina Kiyamova (Alibaeva)*, B. No: 2013/3187, 14/04/2016, R.G., 14/06/2016, S. 29742, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/3187> (17.05.2022).

A. Mahkemenin Yetkisine İlişkin Kabul Edilebilirlik Kriterleri

1. Zaman Bakımından Yetki Kriteri (*Ratione Temporis*)

Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başlangıcı için belirli bir tarih öngörülmüştür. 6216 sayılı Kanunun geçici m. 1(8) hükmüne göre “*Mahkeme, 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceler*”. Bu hüküm kamu düzenine ilişkindir²¹¹. Ayrıca Mahkemenin yargılama yetkisine ilişkin bu husus, başvurunun her aşamasında dikkate alınır²¹².

Sınır dışı etme işleminin ya da bağlantılı olarak gerçekleştirilen işlemlerin, 23/09/2012 tarihinden önce kesinleşmesi veya sınır dışı etme kararının bu tarihten önce kesinleşmesi hâllerinde, AYM’nin zaman bakımından yetkisizliği gündeme gelebilir. Nitekim, AYM, başvurucunun 10.11.2011-28.11.2011 tarihlerinde gözaltında tutulduğu *Albina Kıyamova* kararında²¹³, bu tarihleri dikkate alarak, işlemlerin 23/9/2012 tarihinden önce kesinleştiği tespitinde bulunmuş ve “*kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı*”nın ihlal edildiğine ilişkin iddianın “*zaman bakımından yetkisizlik*” gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna hükmetmiştir²¹⁴. *Albina Kıyamova* başvurusu haricinde, AYM’nin sınır dışı etme işlemine yönelik başvuruları incelenirken “*zaman bakımından yetkisizlik*” yönünden değerlendirmede bulunduğu başka bir karara rastlanamamıştır²¹⁵.

²¹¹ AYM’ye göre bu hüküm kamu düzenine ilişkin olduğundan, anılan tarihten önce kesinleşmiş nihai işlem ve kararları da içerecek şekilde yetki kapsamının genişletilmesi mümkün değildir. Bkz. G.S., B. No: 2012/832, 12/2/2013, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/832> (08.03.2022) para. 14.

²¹² *Korcan Pulatsü*, B. No: 2012/726, 2/7/2013, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/726> (08.03.2022), para. 32.

²¹³ Kararın künyesi için bkz. yuk. dn. 210.

²¹⁴ *Albina Kıyamova*, para. 46-50.

²¹⁵ Sınır dışı etme işlemine yönelik yapılan başvurulardan ilki olan *Laura Alejandra Caceres* başvurusunda AYM, kararda başvurucunun iptalini istediği idarî işlemin yargısal denetimi devam etmekte olduğundan,

2. Kişi Bakımından Yetki Kriteri (*Ratione Personae*)

Kimlerin bireysel başvuru hakkına sahip olduğu, mahkemenin kişi bakımından yetkisi kapsamında incelenmektedir. Bu hak, Anayasa'nın m. 148(3) hükmünde “*kullanılan kamu gücü neticesinde temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkese*” tanınmıştır²¹⁶. Bu hüküm ve 6216 sayılı Kanunun m. 46(3) hükmü doğrultusunda²¹⁷, “*yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olmamak*” kaydıyla yabancılar da bireysel başvuruda bulunabilir.

6216 sayılı Kanunun m. 46(1) hükmüne göre başvuruda bulunabilmesi için üç ön şartın beraber bulunması gerekir. Bunlardan ilki “*başvuruya konu edilen ve ihlale yol açtığı ileri sürülen kamu gücü eylem veya işleminden ya da ihmalinden dolayı güncel bir hakkının ihlal edilmesi*”, ikincisi “*bu ihlalden dolayı kişinin kişisel olarak ve doğrudan etkilenmiş olması*” ve üçüncüsü “*bunların sonucunda başvurunun kendisinin mağdur olduğunu ileri sürmesidir*”²¹⁸. Ön koşulların oluşmadığı, yani başvurunun “*mağdur*” sıfatının bulunmadığı ya da sona erdiği durumlarda Mahkeme, başvurunun “*kişi bakımından yetkisizlik*” gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermektedir.

başvurunun “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Kararda zaman bakımından yetkisizliğe ilişkin herhangi bir değerlendirmede bulunulmamıştır (*Laura Alejandra Caceres*, B. No: 2013/1243, 16/4/2013, R.G., 22/5/2013, S. 28654 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1243> (09.03.2022)).

²¹⁶ Benzer düzenleme 6216 sayılı Kanun m.45(1) de yer almaktadır.

²¹⁷ 6216 sayılı Kanun m.46(3): “*Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz*”.

²¹⁸ 6216 sayılı Kanun m. 46(1): “*Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.*”; Onur Doğanay, B. No.: 2013/1977, 09/01/2014, R.G., 08/02/2014, S. 28907 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1977> (11.03.2022), para. 42. K.A., para. 52.

Sınır dışı edilmesine karar verilen kişinin “*mağdur*” sıfatının varlığının tespitinde, hakkındaki sınır dışı etme kararının uygulanma kâbiliyeti önem arz etmektedir²¹⁹. Buna göre, kararın uygulanma imkânı ortadan kalkmış ise kişinin “*mağdur statüsünün*” sona erdiği kabul edilir²²⁰. Benzer şekilde, geri alınmış, icrası belirsiz olan veya hukukî geçerliliğini yitiren bir sınır dışı işlemi nedeniyle kişinin “*mağdur*” olduğundan söz edilemez²²¹. Bu doğrultuda AYM, gönüllü olarak ülkeden ayrılan yabancılar yönünden işlemin hukuken veya fiilen bir sonuç doğurmayacağını belirterek “*mağdur*” sıfatının bulunmadığına kanaat getirmiştir²²². Buna karşın başvurucunun, “*sınır dışı edilmiş ya da doğrudan sınır dışı edilme riski altında*” olduğu durumlarda “*mağdur*” sıfatının bulunduğunu kabul etmiştir²²³.

Benzer değerlendirmelerin AİHM kararlarında da yer aldığı görülmektedir. AİHM’e göre “*mağdur*” kelimesi söz konusu eylemden doğrudan etkilenen kişiyi ifade etmektedir. Bu doğrultuda Mahkeme, bireyin “*herhangi bir yasal etkiden geçici veya kalıcı olarak*

²¹⁹ AYM, K.A. başvurusuna ilişkin kararında sınır dışı edilmesine karar verilen kişinin “*mağdur*” sıfatına ilişkin önemli değerlendirmelerde bulunmuş ve netice olarak başvurucunun geçici koruma statüsünde bulunduğunu bu sebeple hakkında uygulanmış veya güncel olarak uygulanma durumu bulunan bir sınır dışı etme karardan söz edilemeyeceğini belirterek, yaşam hakkı ile işkence ve eziyet yasağının ihlal edildiği iddialarının -mağdur-sıfatının bulunmamasına bağlı olarak kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna hükmetmiştir (para. 52-61).

²²⁰ *Dılafruz Kochkarova*, B. No: 2019/28112, 30/3/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/28112> (18.08.2022), para. 16.

²²¹ K.A., para. 54.

²²² *Ali Sakaan*, B. No: 2019/37382, 4/7/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/37382> (18.08.2022), para. 14; *Mhd Majed Salloum*, B. No: 2020/3231, 30/3/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/3231> (18.08.2022), para. 12; *Sabah Kurdi*, B. No: 2019/24862, 13/4/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/24862> (18.08.2022), para. 13.

²²³ K.A., para. 54.

yoksun bırakılmış bir fiilin” mağduru olduğunu iddia edemeyeceği kanaatindedir²²⁴. AİHM, sınır dışı etme riskinin ortadan kalktığı durumlarda artık “*mağdur*” sıfatından söz edilemeyeceğini açıkça belirtmiştir²²⁵. Mahkeme, bir sınır dışı etme kararının icrasının süresiz olarak durdurulduğu ya da başka bir şekilde yasal etkiden yoksun kaldığı ve ilgililerin karara karşı ilgili mahkemelerde itiraz edilebileceği durumlarda da benzer tutumu benimsemiştir²²⁶.

3. Konu Bakımından Yetki Kriteri (*Ratione Materiae*)

İhlal edildiği ileri sürülen bir hakkın yalnızca Anayasa’da hüküm altına alınmış olması, bireysel başvuruda bulunulabilmesi için yeterli değildir. Bu hakkın aynı zamanda AİHS ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerde de yer alması gerekir. Örneğin, “*yaşam hakkı*” ve “*kötü muamele yasağı*” gibi haklar Anayasa ve AİHS’in ortak koruması altında olduğundan başvuruya konu edilebilirler. Buna karşın Anayasa’nın m. 48 hükmünde yer alan fakat AİHS ve Ek Protokollerde yer almayan çalışma ve sözleşme hürriyeti, ortak koruma kapsamında olmadığından sırf bu hakkın ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru yapılamaz²²⁷. Benzer şekilde, “*yasama işlemleri ile düzenleyici idarî işlemler*” aleyhine doğrudan bu yola başvurulamayacağı gibi “*AYM kararları ile Anayasa’nın yargı denetimi*

²²⁴ *Sisojeva ve Diğerleri / Letonya*, B. No. 60654/00, 12.01.2007, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-79022%22%7D> (11.03.2022) para. 92.

²²⁵ *F.G. / İsveç*, B. No. 43611/11, 23.03.2016, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161829> (11.03.2022), para.76

²²⁶ *Nasrulloev / Rusya*, B. No. 656/06, 11.10.2007, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82654> (11.03.2022), para. 59; *Budrevich / Çek Cumhuriyeti*, B. No. 65303/10, 17.10.2013, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126918> (11.03.2022), para. 64-72.

²²⁷ YILDIRIM, “Mahkemenin Konu Bakımından Yetkisi”, *Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, s. 77. Mahkemenin konu bakımından yetkisi, bireysel başvuruya konu olamayacak işlemler, kararlar ve haklar hakkında daha ayrıntılı inceleme için bkz. YILDIRIM, s. 59-79.

dışında bıraktığı işlemler” de başvuru konusu yapılamaz²²⁸. Sonuç olarak, ihlal edildiği ileri sürülen hakkın mahkemenin “konu bakımından yetkisi” kapsamında kalabilmesi için, “(i) kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa’da ve AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokollerde korunuyor olması, (ii) ihlal iddiasının kaynağını oluşturan işlemin bir yasama işlemi, düzenleyici idarî işlem, AYM kararı ya da Anayasa’nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerden birisi olmaması gerekir”²²⁹.

O hâlde, sınır dışı etme işlemleriyle bağlantılı olarak ihlal edildiği iddia edilen ve bireysel başvuruya konu olan haklar ; “yaşam hakkı (Anayasa m. 17; AİHS m.2), işkence ve kötü muamele yasağı (Anayasa m. 17; AİHS m.3), kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı (Anayasa m. 19; AİHS m.5), adil yargılanma hakkı (Anayasa m. 36; AİHS m.6), özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı (Anayasa m. 20; AİHS m.8), etkili başvuru hakkı (Anayasa m.40; AİHS m.13), ayrımcılık yasağı (Anayasa m.10; AİHS m.14) ve eğitim hakkı (Anayasa m. 42; AİHS’e Ek 1 Numaralı Protokol²³⁰ m.2)” olarak sayılabilir.

²²⁸ 6216 sayılı Kanun m.45(3). AYM’ye göre “Yasama işlemleri ile düzenleyici idarî işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamaması, tamamen bireysel başvuru hakkının niteliği ile ilgili olduğu gibi bu işlemlerin uygulanmadıkları sürece bireylerin herhangi bir hakkının ihlaline yol açabilecek niteliğe sahip bulunmamalarından da kaynaklanmaktadır. Yasama işlemleri soyut veya somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi’nin denetimine tabi olduğu gibi uygulanmaları bir hak ihlaline yol açmış ise bu işlem nedeniyle hakkı ihlal edilen kişi Anayasa Mahkemesine başvuru imkânına sahip bulunmaktadır. Aynı şekilde düzenleyici idarî işlemler de doğrudan Danıştay denetimine tabi olmakla birlikte uygulanmaları bir hak ihlaline neden olmuş ise hakkı ihlal edilen açısından Anayasa Mahkemesine başvuru imkânı bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile başvurucaya somut bir olayda henüz uygulanmamış kanun veya düzenleyici idarî işlemin sadece hukuk düzeninde var olması, kural olarak bireysel bir hakkın ihlaline neden olmayacağı, dolayısıyla da bu işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamayacağı açıktır”: AYM, 2011/59 E., 2012/34 K., 1/3/2012, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2012/34> (12.03.2022).

²²⁹ KAPLAN, Recep. “Bireysel Başvuruda Konu Bakımından Yetki Kriteri”, *Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*, s. 94.

²³⁰ R.G. 19.03.1954, S. 8662.

Başvurucuların çoğu, sınır dışı etme kararlarının yargısal denetimi sürecinde adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmaktadır. Ancak AYM, başvurulara konu bu iddiaların çoğunun “konu bakımından yetkisizlik” gerekçesiyle kabul edilemezliğine karar vermektedir. Adil yargılanma hakkı, Anayasa’nın m. 36 hükmünde, AİHS’nin m. 6 hükmünde koruma altına alınmıştır²³¹. Hükümlerde “herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu” belirtilmekle birlikte hakkın kapsamı açık bir şekilde düzenlenmemiştir. AYM, hakkın kapsam ve içeriğinin belirlenmesinde, AİHM’in AİHS’nin m. 6 hükmü çerçevesinde geliştirdiği içtihatları referans almıştır²³².

AİHM, “adil yargılanma hakkı”nın düzenlendiği AİHS’nin 6. maddesinde yer alan “medeni hak ve yükümlülükler” ifadesinin ulusal hukuktaki nitelendirmelerine bağlı olarak yorumlanamayacağını ve bu ifadenin AİHS’den doğan özerk bir kavram olduğunu kabul etmiştir²³³. Mahkeme, iç hukukta kamu veya idare hukukunu ilgilendiren bazı meseleleri 6. madde kapsamında değerlendirmiştir²³⁴. Ancak ilgilinin özel ve aile hayatını doğrudan

²³¹ AİHS m. 6 (1): “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.” Anayasa’nın m. 36(1) hükmüne göre “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.”

²³² Z.M. ve I.M., B. No: 2015/2037, 6/1/2016, R.G., 11/3/2016, S. 29650, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/2037> (13.03.2022), para. 59; R.K., B. No: 2014/13794, 22/2/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/13794> (13.03.2022), para. 20.

²³³ König / Almanya, B. No. 6232/73, 28.06.1978, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512> (24.08.2022), para. 88.

²³⁴ Kamu veya idare hukukunu ilgilendiren bazı meselelerin 6. madde kapsamında değerlendirildiği AİHM kararları için bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2020, Nisan 30). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesine İlişkin Rehber. “Adil Yargılanma Hakkı (Medeni Hukuk Yönü)”. 24.08.2022 tarihinde

etkilese dahi, sınır dışı etme ile ilişkili işlemlerin ve yargılamaların 6. maddenin kapsamı dışında kaldığını belirtmiştir²³⁵.

AIHM'nin bu davalarda, 6. maddenin uygulanmasını kabul etmeme nedenlerinden biri de AİHS'e Ek 7 Numaralı Protokol'ün 1. maddesi olmuştur. Protokolün 1. maddesinde *“yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usulî güvenceler”* hüküm altına alınmıştır²³⁶. Mahkeme Protokol hükümlerinin de Sözleşme sistemi ışığında yorumlanması gerektiğini vurgulamış ve bu maddenin hâlihazırda yabancıların sınır dışı edilmesi sürecinde geçerli olan güvenceleri içerdiğini kabul etmiştir²³⁷. Mahkeme'ye göre eğer sınır dışı etme işlemleri 6. maddenin koruması kapsamında değerlendirilseydi, bu güvencelerin getirilmesine ihtiyaç duyulmazdı²³⁸. Sonuç olarak AIHM, bu gerekçelerle *“yabancıların ülkeye girişine, kalışına ve sınır dışı edilmesine ilişkin kararların, Sözleşme'nin 6. maddesi anlamında, başvuranın*

<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/301020201146166MaddeRehberiMedeni.pdf> adresinden alındı. para. 30-33.

²³⁵ *Maaouia / Fransa*, B. No. 39652/98, 5.11.2000, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-58847%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-58847%22]}) (24.08.2022), para. 38.

²³⁶ Madde 1: *“(1) Bir devletin ülkesinde kurallara uygun olarak ikamet eden bir yabancı, yasaya uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında sınır dışı edilemez ve bu durumda bir kimse, a) sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler öne sürebilme, b) durumunu yeniden inceletme, c) yukarıdaki amaçlarla, yetkili bir merci önünde veya bu merci tarafından tayin edilecek biri ya da birileri önünde kendini temsil ettirme hakkını haiz olacaktır. (2) Sınır dışı edilmenin kamu düzeni yararı ya da ulusal güvenlik nedenleri açısından gerektiği hallerde, bir yabancı yukarıdaki 1. maddenin a, b ve c bentlerinde öngörülen haklarını kullanmadan sınır dışı edilebilir.”* İlgili maddeye ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2021, Nisan 30). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 No'lu Protokol'ün 1. Maddesi'ne ilişkin Rehber. *“Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Usulî Güvenceler”*: 24.08.2022 tarihinde https://echr.coe.int/Documents/Guide_Art_1_Protocol_7_TUR.pdf adresinden alındı (Usulî Güvenceler).

²³⁷ *Maaouia / Fransa*, para. 36.

²³⁸ *Maaouia / Fransa*, para. 36.

medeni hak veya yükümlülüklerinin veya kendisine karşı bir suç isnadının belirlenmesiyle ilgili olmadığı” sonucuna varmıştır²³⁹.

AYM de sınır dışı etme işlemleri ile ilgili işlem ve süreçlere yönelik 6. maddenin uygulanabilirliğini kabul etmeyen AİHM içtihatlarını dikkate alarak “*sınır dışı edilme kararlarına ilişkin uyumsuzlukları konu alan yargılama süreçlerinin, Sözleşme’nin 6. maddesinin koruma alanı dışında yer aldığını, bu çerçevede başvuru sahiplerinin sınır dışı edilmelerine dair işlemlere karşı açtıkları dava süreçlerinde adil yargılanma haklarının ihlal edildiği iddialarının konusunun, Anayasa ve Sözleşme’nin ortak koruma alanı dışında kaldığını*” kabul etmektedir²⁴⁰.

AYM’nin bu tutumu ile başvurusu kabul edilemez bulunan yabancıların önemli usulî güvencelerden yoksun kaldığının kabulü gerekmektedir. AİHM, sınır dışı sürecine yönelik usulî güvencelerin Ek 7 Numaralı Protokolün 1. maddesi ile sağlandığını ve bu maddenin de Sözleşme sistemi içerisinde 6. madde gibi uygulanabileceğini kabul etmektedir. Bu durum AİHM’e başvuran başvuru sahibinin bu güvencelerden yoksun kalmasını önlemektedir. Ancak Anayasa’da sınır dışı işlemleri için getirilmiş böyle bir özel koruma bulunmamaktadır. Bu sebeple Protokolün 1. maddesi ile getirilen güvencelerin sağlanmadığı iddiaları bireysel başvurulara konu edilememektedir.

²³⁹ *Maaouia / Fransa*, para. 40. AİHM’nin sınır dışı hallerine 6. maddenin uygulanmayacağı görüşüne Doktrin tarafından yapılan eleştiriler için bkz. EKŞİ, Nuray. (2010). "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanmayacağı Sorunu". *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 29, s. 127 vd.

²⁴⁰ *Z.M. ve I.M.*, para. 53-64

AYM, açıklanan hususları gözetmeden sadece işlemlerin 6. maddenin koruması dışında kaldığı gerekçesiyle başvuruları kabul edilemez bulmuştur. Mahkeme, son derece önemli nitelikte olan bu şikâyetler²⁴¹ için başka bir yol göstermemiş veya bu iddiaları başka bir hak kapsamında incelememiştir. Benzer yönde şikâyetlerin farklı başvurularda “*etkili başvuru hakkı*” kapsamında incelendiği görülmüştür. Ancak bu başvurularda “*etkili başvuru*

²⁴¹ AYM, sınır dışı edilme işleminin iptali istemiyle açılan davanın makul sürede sonuçlandırılmaması nedeniyle (R.K., para. 18-25); idare mahkemesi tarafından verilen kararın kesin olduğunu, bir üst merciye gitme hakkının bulunmadığını, kararın bir üst derece mahkemesinde denetlenmesinin mümkün olmaması nedeniyle (Solmaz Mamedova, B. No: 2015/6724, 8/1/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/6724> (13.03.2022), para. 34-37); sınır dışı edilme işlemine karşı açtığı davada davalı idarenin savunmayı süresinde vermemesi, bu savunmanın kendisine tebliğ edilmemesi, oysa kararın gerekçesinin süresinden sonra verilen savunmaya dayanması nedeniyle (Gulalek Begnyyazova, B. No: 2015/5371, 22/2/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/5371> (13.03.2022), para. 18-24. Benzer başvuru için bkz. M.D., B. No: 2016/24126, 17/11/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/24126> (13.03.2022), para. 37-44); sınır dışı etme kararının iptali istemiyle açılan davada yeterli araştırma yapılmaması nedeniyle (Aıgul Mavlanova, B. No: 2016/6293, 9/11/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/6293> (13.03.2022), para. 23-30); idarece tesis edilen sınır dışı işlemi hakkında açılan iptal davasında hakkaniyete uygun bir yargılama yapılmaması nedeniyle (Abdullah Omar, B. No: 2015/9409, 6/2/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9409> (13.03.2022), para. 24-31); açılan dava kesinleşmeden sınır dışı etme kararının icra edilmesi nedeniyle (Feruza Musulmankulova, B. No: 2015/9727, 26/9/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9727> (13.03.2022), para. 18-26); sınır dışı etme kararının iptali amacıyla açtıkları davanın incelenmeksizin ve duruşma yapılmaksızın idarenin beyanları esas alınarak reddedilmesi nedeniyle (A.O.C. ve diğerleri, B. No: 2015/18175, 9/1/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18175> (13.02.2022), para. 27-29); sınır dışı etme kararı kesinleşmeden başvurucunun fiilen sınır dışı edilmesi nedeniyle (Rinat Sagadeev, B. No: 2016/703, 6/10/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/703> , (13.03.2022), para. 17); sınır dışı etme kararına karşı açılan iptal davasının süre aşımından reddedilmesi nedeniyle (M.H., B. No: 2017/19507, 16/11/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/19507> (13.03.2022), para. 34-41), “*adil yargılanma hakkının*” ihlal edildiği iddiasını içeren tüm başvurularda, açıklanan gerekçeleri belirterek iddianın “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. AYM’nin, sınır dışı etme işleminden dolayı adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvuruda, ihlal iddiasını kabul edilebilir bulduğu ve önemli tespitlerin yer aldığı bir kararı mevcuttur. Bkz. M.B. ve D.B., B. No: 2013/6697, 22/1/2015, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6697> (14.03.2022).

hakkı”nın ihlal edildiği iddiası başka bir hak ile bağlantılı olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Dolayısıyla “*adil yargılanma hakkı*”nın uygulanmaması ile ortaya çıkan eksikliğin her durumda “*etkili başvuru hakkı*” ile giderilemediği de gözlemlenmiştir. Görülmektedir ki AYM’nin bu tutumu bireyin devletin müdahalelerine karşı korumasız kalmasına ve çok önemli güvencelerden yararlanmadan sınır dışı edilmesine neden olmuştur.

Mahkeme ayrıca, *Yulia Matur (Anikeeva)* kararında²⁴², başvurucunun “*Türk vatandaşı ile evliliğine rağmen sınır dışı edilmesi nedeniyle aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği*” iddiasını “*konu bakımından yetkisizlik*” sebebiyle kabul edilemez olarak değerlendirmiştir. Kararda evliliğin gerçek bir evlilik olup olmadığı sorgulanmıştır²⁴³. Mahkemeye göre, eğer evlilik gerçek aile birliği kurma amacıyla yapılmışsa, başka bir deyişle “*aile hayatı hâlihazırda mevcut, fiilî, yakın ve kişisel bağlarla kurulmuşsa*” bu durumda, “*aile hayatına saygı hakkı*” kapsamında korunabilecektir. Buna karşın, “*göçmenlikle ilgili düzenlemelerden kaçmak amaçlı, ülkeye giriş ve ikamet izni alınmasına yönelik anlaşmalı bir evliliğin*” hakkın koruma kapsamı dışında kaldığını kabul etmiştir²⁴⁴. Mahkeme bu değerlendirmeler neticesinde, başvuru hakkında alınan sınır dışı etme kararının böyle bir evliliği etkileyeceği iddiasını “*konu bakımında yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur²⁴⁵.

²⁴² *Yulia Matur (Anikeeva)*, B. No: 2015/4459, 7/2/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/4459> (14.03.2022), para. 26-35.

²⁴³ Mahkemeye göre “*başvurucu hakkında verilen sınır dışı etme kararı ancak başvurucunun evliliğinin - gerçek- olması hâlinde aile hayatına saygı hakkı kapsamında bir müdahale sayılabilecektir*”: *Yulia Matur (Anikeeva)*, para. 34.

²⁴⁴ *Yulia Matur (Anikeeva)*, para. 30.

²⁴⁵ *Yulia Matur (Anikeeva)*, para. 34.

4. Yer Bakımından Yetki Kriteri (*Ratione Loci*)

Bireysel başvurunun konusu, kamu gücünü kullanan organların işlemleri, eylemleri ya da ihmallerinden kaynaklanan hak ihlalleridir²⁴⁶. Bireysel başvurunun mahkemenin yer bakımından yetkisinin kapsamında değerlendirilebilmesi için başvuru konusu kamu faaliyetinin, Türk Devleti'ne ait veya onun adına kullanılmış olması gerekir²⁴⁷. Bu doğrultuda, yabancı devletlerin işlemleri bireysel başvurunun konusu olamayacaktır²⁴⁸. Nitekim AYM, yabancı devlet yetkilileri tarafından yakalanan, gözaltına alınan ve sınır dışı edilmesine karar verilen başvurucunun bu işlemler nedeniyle “*kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği*” iddiasını “*yer bakımından yetkisizlik*” gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur²⁴⁹.

²⁴⁶ 6216 sayılı Kanun m. 45(1,2); EKİNCİ, s.186.

²⁴⁷ K.D., B. No: 2018/30756, 4/11/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/30756> (14.03.2022), para. 40. Başka bir deyişle, ancak Türk Devleti'nin kamu gücünü kullanan organlarına atfedilebilir şekilde gerçekleşmiş olan faaliyetler mahkemenin yetkisi kapsamında kabul edilir. Bkz. *Ali Kemal Renklioglu*, B. No.: 2012/171, 12/2/2013, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/171> (14.03.2022), para. 17.

²⁴⁸ *Ali Kemal Renklioglu*, para. 17.

²⁴⁹ K.D., para. 37-44. Kararda, söz konusu eylem ve işlemler yönünden temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğine ilişkin iddiaların, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne atfedilemeyeceği, bu sebeple mahkemenin yetkisi kapsamında kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır. Benzer başvuru ve değerlendirmeler için bkz. *Ali Zeki Irmak*, B. No: 2014/15990, 16/2/2017, R.G. 21/4/2017, S. 30045, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/15990> (14.03.2022), para. 61-69.

B. Başvuru Yollarının Tüketilmesi

Bireysel başvuru yapılmadan önce mevzuatta öngörölmüş yargı yollarının tamamının tüketilmiş olması Anayasa m. 148(3) gereğidir²⁵⁰. Bireyin temel hak ve özgürlüklerinin gözetilmesi, saygı duyulması, uygulanması ve yerine getirilmesi öncelikli olarak yetkili idarî ve yargısal mercilerin görevidir²⁵¹. Şu hâlde başvuru, başvuruya konu anayasal haklarının ihlal edildiği iddialarını öncelikle yetkili mahkemelere usulüne uygun olarak iletmeli, ihlalleri ortadan kaldırmaya ve çözmeye yönelik olanakları kullanarak gerekli özeni göstermelidir²⁵². Bu kapsamda örneğin başvuru yetkili mercilere yapmış olduğu başvuruların ret gerekçesinin süre aşımı olmaması²⁵³ ve ayrıca sahip olduğu bilgileri ve delilleri zamanında bu mercilere sunmuş olması gerekmektedir²⁵⁴.

²⁵⁰ Benzer düzenlemeler için bkz. 6216 sayılı Kanun m. 45(2), 47(3); İçtüzük m. 64(1). Bu kritere ilişkin daha fazla bilgi ve AYM karar örnekleri için bkz. ANKITÇI, Elif Çelikdemir. “Bireysel Başvuruda Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kriteri”, Rehber, s. 181.

²⁵¹ EKİNCİ, s. 187. “*Temel hak ve özgürlüklere saygı, devletin tüm organlarının uyması gereken bir ilke olup bu ilkeye uygun davranılmadığı takdirde ortaya çıkan ihlale karşı öncelikle yetkili idarî mercilere ve derece mahkemelerine başvurulmalıdır*”: Z.M. ve I.M., para.42.

²⁵² EKİNCİ, s. 187; “*Başvurucunun bireysel başvuru konusu şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idarî ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve delilleri zamanında bu makamlara sunması, bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir*”: B.T., para.45; “*...davanın süresinde açılmadığı nazara alındığında başvuru olan kanun yollarını usulüne uygun tüketmediği sonucuna ulaşılmıştır*”: M.H., para. 26.

²⁵³ M.B. ve D.B., para. 32.

²⁵⁴ Z.M. ve I.M., para.44; B.T., para. 45; Başvuru, sınır dışı edilmesi hâlinde kötü muameleye maruz kalacağını idare mahkemesinde açılan davada iddia etmediği hâlde, bu iddiasını ilk kez AYM’ye yapılan bireysel başvuruda ileri sürmüştür. Mahkeme bu başvurunun, olağan kanun yollarının usulüne uygun şekilde tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezliğine karar vermiştir. Bkz. Eiza Kashkoeva, B. No: 2016/9483, 26/10/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/9483> (16.03.2022), para. 35-42; Ayrıca bkz. “*Başvuru kesin hükümle sonuçlanan iptal davasında sınır dışı edilmesi hâlinde aile bütünlüğünün bozulacağına ilişkin hiçbir iddia ileri sürmemiş, bu konuda bilgi ve belge sunmamıştır. Bu nedenle usulüne uygun şekilde başvuru yollarının tüketilmediği anlaşılan başvurunun bu kısmının Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmesi mümkün değildir*”: Maziya Razazan, B. No: 2015/19911, 11/3/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19911> (21.03.2022), para. 37.

Olağan kanun yolları tüketildikten sonra başvuruda bulunulabilir. Ancak bu koşul bireyin hak ihlali iddialarını iletebileceği idarî veya yargısal bir yol mevcut ise uygulanabilir²⁵⁵. Ayrıca, bu yolun “*ihlalin sonuçlarını giderici, etkili ve başvuru açısından makul bir çabayla ulaşılabilir nitelikte olması ve sadece kâğıt üzerinde kalmayıp fiilen de işlerliğe sahip bulunması*” gerekir²⁵⁶. Eğer başvurulacak yol etkisiz ise ya da “*başvuru yolunun tüketilmesinin beklenmesi hâlinde başvuru hakkına yönelik ciddi ve geri dönüşümsüz bir tehlike ortaya çıkacaksa*”, Mahkeme “*anayasal haklara saygı ilkesi*” gereği, doğrudan yapılan başvuruları inceleyebilir²⁵⁷. Benzer şekilde, somut olayın şartlarına göre başvuru yollarının tüketilmesi fayda sağlamayacaksa ya da etkili değilse, başvuru yolları tüketilmeden bireysel başvuruda bulunulabilir²⁵⁸.

Bireysel başvuruda bulunmadan önce başvurulacak yolun etkili bir yol olmadığı iddiasının somut ve kabul edilebilir gerekçelere dayanması gerekir. Dolayısıyla, “*soyut olarak makul bir başarı sunma kapasitesi bulunan bir yolun uygulamada başarıya ulaşmayacağına dair şüphe*”²⁵⁹ veya “*yasal düzenlemeyle oluşturulan ve kanunun objektif anlamına bakıldığında var olduğu hususunda bir tereddüt uyandırmayan bir hukuksal yolun fiilen denenmemiş veya kullanılmamış olması*”²⁶⁰ o yola başvurulmamasının gerekçesi kabul edilmez.

²⁵⁵ B.T., para.46.

²⁵⁶ B.T., para. 46.

²⁵⁷ Laura Alejandra Caceres, para. 24.

²⁵⁸ B.T., para.47.

²⁵⁹ Sait Orçan, B. No: 2016/29085, 19/7/2017, R.G., 26/7/2017, S. 30135, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/29085> (17.08.2022), para. 36.

²⁶⁰ B.T., para. 46.

Sınır dışı etme işlemine karşı idarî yargıya yapılan başvuru, yabancının rızası saklı kalmak kaydıyla sınır dışı edilmeyi engellemektedir. YUKK m. 53(3) hükmü uyarınca sınır dışı kararına karşı idare mahkemesine yapılan başvuru neticesinde verilen karar kesindir. O hâlde, idare mahkemesinde açılan davanın reddedilmesi hâlinde sınır dışı etme işlemlerinin uygulanması ile temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edileceğini iddia edenler AYM'ye bireysel başvuruda bulunabilir²⁶¹.

Öte yandan idarî gözetim sürecinde “*kötü muamele yasağı ve kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının*” ihlal edildiği iddiaları bireysel başvuruların konusunu oluşturmaktadır. YUKK'ta idarî gözetim kararının hukuka aykırı olduğu iddiasıyla sulh ceza hakimine başvurulabileceği düzenlenmiştir²⁶². Ancak idarî gözetim kararının uygulanmasıyla uğranılan maddi ve manevi zararlar için başvurulacak özel bir hukukî yol öngörülmemiştir. İdarî gözetim altına alınan yabancılar, tutuldukları GGM koşullarının katlanılamaz olması ve ayrıca bu koşullara karşı sonuç alınabilecek “*etkili bir başvuru yolunun*” bulunmaması sebebiyle haklarının ihlal edildiği iddiaları ile AYM'ye bireysel başvuruda bulunmuşlardır.

²⁶¹ “Sınır dışı etme kararına karşı etkili bir hukuk yolu olan İdare Mahkemesinde iptal davası açmadan doğrudan bireysel başvuruda bulunulması durumunda” başvurunun “başvuru yollarının tüketilmemesi” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir. Bkz. Abdullah Mehdi ve diğerleri, B. No: 2018/4828, 15/12/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/4828> (19.03.2022), para. 16-22.

²⁶² YUKK m. 57(6). Bu doğrultuda, Mahkeme, sulh ceza hakimine itiraz edilmeden doğrudan yapılan başvuruları “başvuru yollarının tüketilmemesi” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur bkz. F.M.A., B. No: 2016/23688, 17/6/2020 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/23688> (19.03.2022), para. 45-51; B.Y., B. No: 2016/23685, 24/6/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/23685> (19.03.2022), para. 45-51; W.M.A.I.Y., B. No: 2018/32906, 6/10/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/32906> (21.03.2022), para. 36; A.Ç. ve diğerleri, B. No: 2018/32419, 7/10/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/32419> (21.03.2022), para. 36.

Bu konuyla ilgili başvuruları değerlendirirken AYM, içtihat değişikliğine konu olan B.T. başvurusundan önce, K.A. kararında özellikle, “*tutulma koşullarından kaynaklanan çekilen ızdırap için tazminata hükmedildiğini gösteren herhangi bir adli veya idarî yargı kararının bulunmadığını*”²⁶³ dikkate alarak “*olumsuz tutulma koşulları nedeniyle uğranılan zararın tazminine ilişkin etkili idarî ve yargısal bir başvuru yolunun bulunmadığı*” kanaatiyle doğrudan yapılan bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar vermiştir²⁶⁴.

İçtihat değişikliğine konu olan B.T. başvurusunda ise²⁶⁵, Mahkeme aynı nitelikte olan başvuruyu “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” sebebiyle kabul edilemez bulmuştur. Kararda, “*idarî gözetim merkezlerinin yönetim ve denetiminin İçişleri Bakanlığı’nın sorumluluğunda olduğu, idarî işlem ve eylemlerden dolayı kişisel hakkı doğrudan muhtel*

²⁶³ K.A., para. 80-81.

²⁶⁴ AYM, kararda “YUKK m. 57(6) uyarınca, idarî gözetim kararlarına karşı sulh ceza hakimliklerine itiraz edilebileceği, ancak bu başvuru yolunun idarî gözetim kararının hukukîliğinin incelenmesine yönelik bir yol olduğu, somut olayda başvurunun anılan hâkimliklere yaptığı başvurularda da sadece bu yönde bir değerlendirme yapıldığı, başvurunun tutulma koşullarının kötülüğü açısından yapılmadığı” tespitlerinde bulunmuş; sonuç olarak sınır dışı etmek amacıyla gözetim altında tutulan başvurucu açısından teoride ve pratikte etkili idarî ve yargısal bir başvuru yolunun bulunmadığı kanaatine varmıştır (K.A., para. 65-82).

²⁶⁵ B.T., para. 45-58. Aynı yönde kararlar için bkz. İ.U., B. No: 2014/688, 19/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/688> (19.03.2022); A.S., B. No: 2014/1368, 19/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1368> (19.03.2022); U.U., B. No: 2014/2114, 19/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2114> (19.03.2022); A.B., B. No: 2014/1369, 20/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1369> (19.03.2022); I.M. ve Z.M. (2), B. No: 2014/16413, 20/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/16413> (19.03.2022); A.A., B. No: 2014/18827, 20/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/18827> (19.03.2022); F.A.A., B. No: 2015/15764, 4/4/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15764> (19.03.2022); K.K., B. No: 2014/16575, 11/6/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/16575> (19.03.2022); D.D., B. No: 2014/2427, 9/5/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2427> (19.03.2022); Otabek Karimov ve diğerleri, B. No: 2016/36559, 4/11/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/36559> (19.03.22); Mohamed Abouel Yazid Hamada, B. No: 2018/146, 2/2/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/146> (21.03.2022), para. 25-28.

olanlar tarafından tam yargı davasının açılabilceğı, dolayısıyla GGM'lerdeki olumsuz koşullar sebebiyle uğranılan maddi ve manevi zararın giderilmesinin bu hukuk yoluyla talep edilebileceğı" belirtilmiştir²⁶⁶. Ayrıca AYM'nin dosya üzerinden inceleme yaparken, derece mahkemelerinin keşif yapma ve bilirkişi raporu alma gibi imkânlarla sahip olmalarından dolayı AYM'ye kıyasla tutulma koşullarının araştırılmasında daha avantajlı durumda olduğu da vurgulanmıştır. Bu durum başvuru yönünden lehe bir durum olarak yorumlanmıştır²⁶⁷.

Sonuç olarak, idarî gözetim işleminin hukuka uygun olmadığı iddiasına yönelik maddi ve manevi tazminat talepleri için bireysel başvuruda bulunulmadan önce idarî yargıda tam yargı davasının açılması gerektiğı içtihadı benimsenmiştir²⁶⁸. Benzer şekilde, başvuruçunun havaalanında kabul edilemez yolcu salonunda hukuka aykırı biçimde tutulması sebebiyle haklarının ihlal edildiğı iddialarına yönelik olarak da tam yargı davasının etkili bir yol olduğu belirtilmiştir²⁶⁹.

Mahkeme, aynı kararda bazı durumlarda bu yolun etkili bir yol olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulamıştır²⁷⁰. Mahkemeye göre idarî gözetim kararına itiraz

²⁶⁶ B.T., para. 45-58.

²⁶⁷ B.T., para. 56.

²⁶⁸ Ayrıca Mahkeme, "B.T. kararındaki içtihat değışikliğinin Resmî Gazete'de yayımlandığı 16/2/2018 tarihinden önce tam yargı davası yolu tüketilmeden doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılan müracaatların başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunmasını müteakiben açılacak davalarda dava açma süresinin derece mahkemelerince bu kişilerin mahkemeye erişim hakkının ihlaline neden olmayacak biçimde değerlendirilmesi gerektiğini" vurgulanmıştır. Bkz. R.A., B. No: 2014/3955, 10/1/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3955> (17.03.2022), para. 17-28; Kemal Salpagarov, B. No: 2016/12809, 16/1/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/12809> (21.03.2022), para. 58.

²⁶⁹ Mohamed Abouel Yazid Hamada, para. 25-28.

²⁷⁰ B.T., para. 70-73. Bu yönde benzer kararlar için bkz. F.A.A., para. 33-36; M.A., para. 32-41; S.G., B. No: 2016/8181, 9/6/2020, para. 32-41.

edilmeden tam yargı davası açılmaz²⁷¹. Bunun sebebi, idare mahkemesinin kararın hukuka uygunluk denetiminde yetkisinin bulunmaması ve yetkisinin idarî gözetim kararı nedeniyle zararın mevcut olup olmadığı ve zarar mevcut ise miktarının belirlenmesinden ibaret olmasıdır. Dolayısıyla, bu hususu gözeten AYM, *“hukukiliğinin denetiminde münhasır yetkili mercii olan sulh ceza hakiminin idarî gözetim kararını hukuka uygun bulduğu hâlde, kararının hukuka aykırı olduğu iddialarına bağlı tazminat istemi yönünden tam yargı davasının etkisiz hâle geleceği”* kanaatine varmıştır²⁷². Bu durumda başvurulacak başka bir hukukî yol kalmayacağından AYM’ye doğrudan bireysel başvuru yapılabilecektir²⁷³. Buna karşın, hakimin idarî gözetim kararını hukuka aykırı olarak değerlendirdiği durumda öncelikle tam yargı davası açılacak ve yabancının ihlal iddialarına yönelik tazminat talepleri bu dava kapsamında incelenecektir²⁷⁴.

²⁷¹ B.T., para. 70,71; *“İdarî yargı yerinin yetkisi idarî gözetim kararı nedeniyle herhangi bir zararın doğup doğmadığını ve bir zarar doğmuşsa zararın miktarını tespit etmekten ibaret olup idarî gözetim kararının hukuka uygun olup olmadığını denetleme yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle idarî gözetim kararına karşı sulh ceza hâkimliğine itiraz edilmeden idarî yargıda tam yargı davası açılmaz”*: Y.K., B. No: 2016/14347, 2/6/2020, R.G., 03/09/2020, S. 31233, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/14347> (22.03.2022) para. 64.

²⁷² *“Sulh ceza hâkiminin idarî gözetim kararının hukuka uygun olduğuna hükmetmesi durumunda -idarî yargı merciinin idarî gözetim kararının hukukiliğini denetleme yetkisinin bulunmadığı gözetildiğinde- 2577 sayılı Kanun’un 2. maddesinde öngörülen tam yargı davasının idarî gözetim kararının hukuka aykırı olduğu şikâyetlerine bağlı tazminat istemi yönünden etkisiz hâle geleceği anlaşılmaktadır”*: F.A.A. para. 34; B.T. para. 72.

²⁷³ Başvuru süresi sulh ceza hakiminin ret kararından itibaren başlayacaktır. Bkz. B.T., para. 72.

²⁷⁴ *“Sulh ceza hâkiminin idarî gözetim kararının hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle itirazı kabul etmesi hâlinde tam yargı davası açılmasını engelleyici bir düzenleme bulunmadığından bu yol tüketilmeden Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulamaz”*: F.A.A., para.35.

AIHM, 17.10.2019 tarihli *G.B. ve Diğerleri/Türkiye* kararında²⁷⁵ AYM'nin bu içtihat değişikliğine yönelik önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Kararda öncelikle, YUKK'ta yabancıların GGM'de tutulma koşullarına yönelik şikâyetleri için özel bir düzenlemenin yer almadığına dikkat çekilmiştir²⁷⁶. Bu yönde şikâyetler için iki telafi türünün söz konusu olduğundan bahsedilmiştir. Bunlardan ilki “*tutulma fiziki koşullarının iyileştirilmesi*”, ikincisi ise “*tutulma koşulları nedeniyle maruz kalınan hasar veya zararın tazmin edilmesi*” olarak açıklanmıştır. Mahkeme başvurucunun tutukluluk halinin devam ettiği durumlarda öngörülecek yolun devam eden ihlali sonlandırma kabiliyetini de haiz olması gerektiğini belirtmiştir²⁷⁷. Bu doğrultuda AIHM, başvuruçuların AYM'ye başvurdukları sırada tutukluluk durumlarının devam ettiği durumlarda “*telafi edici tazminat yolu*”nun etkili bir yol olarak değerlendirilemeyeceğini kabul etmiştir.

AIHM, gerekçelerini açıklarken özellikle AIHS'nin 3. maddesine uygun davranma noktasında devletin sorumluluklarına da dikkat çekmiştir. Buna göre AIHS'nin 3. maddesi kapsamında yasaklanan durumlara yönelik devletin, telafi edici hukuk yolları öngörmesinin yanı sıra bu durumu derhal sona erdirebilecek etkili bir mekanizmayı da oluşturması gerektiğini belirtmiştir²⁷⁸. Bu doğrultuda sadece tazminat hakkı sunulmasının, Sözleşmenin 3. maddesine aykırı eylemleri meşrulaştıracağını ve devletin tutulma koşullarını iyileştirme konusundaki yükümlüğünü zayıflatacağını kabul etmiştir²⁷⁹.

²⁷⁵ *G.B. ve Diğerleri / Türkiye*, B. No. 4633/15, 17.10.2019 <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201768> (22.08.2022).

²⁷⁶ *G.B. ve Diğerleri / Türkiye*, para. 128.

²⁷⁷ *G.B. ve Diğerleri / Türkiye*, para. 129.

²⁷⁸ *G.B. ve Diğerleri / Türkiye*, para. 136.

²⁷⁹ *G.B. ve Diğerleri / Türkiye*, para. 136. *B.T.* kararının devamında yer alan karşı oy yazısında, Mahkemenin bu içtihat değişikliğine katılmayan görüşün benzer değerlendirmeleri için bkz. *B.T.*, Karşıoy, para. 41-61.

Sonuç olarak AİHM, *G.B. ve Diğerleri* kararında, başvurucuların AYM’ye başvurdukları sırada tutuklu olmalarını, AYM tarafından tedbir kararı verilmemiş olmasını ve tam yargı davası açılması gerektiği gerekçesiyle başvurularının kabul edilemez olarak değerlendirilmesini²⁸⁰ dikkate alarak, benzer şikâyetler yönünden bireysel başvuru mekanizmasının etkili bir yol olarak değerlendirilemeyeceği kanaatiyle “*etkili başvuru hakkı*”nın ihlal edildiğine hükmetmiştir²⁸¹.

AYM, *G.B. ve Diğerleri* başvurusunda başvurucunun tutukluluk hâlini değerlendirmemiş olsa da 02.06.2020 tarihli *Şekip Karkur* başvurusunda²⁸² bu hususu dikkate almıştır. Bu doğrultuda AYM de, tam yargı davası neticesinde verilecek kararın, tazminat elde etmekten öte başvurucunun serbest bırakılmasını da temin eden bir fonksiyona sahip olmadığını belirterek başvurucunun tutukluluk halinin devam ettiği durumda, tam yargı davası yolunun tüketilmesi zorunluluğunun bulunmadığına kanaat getirmiştir²⁸³.

²⁸⁰ AYM’nin AİHM kararına konu olan *G.B. ve diğerleri* kararı için bkz. B. No: 2014/19481, 24/5/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19481> (22.08.2022).

²⁸¹ *G.B. ve Diğerleri / Türkiye*, para. 131-137.

²⁸² *Şekip Karkur*, B. No: 2020/7458, 2/6/2020, R.G., 9/7/2020, S. 31180 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/7458> (22.08.2022). Benzer yönde kararlar için bkz. *Abdulcelil Elkallo*, B. No: 2020/12454, 3/12/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12454> (04.04.2022), para. 29; *Mohammed Darweesh Alhababi*, B. No: 2020/12457, 3/12/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12457> (22.08.2022), para. 31; *Shihab Ahmed Ismael Al Magdal*, B. No: 2020/12633, 12/1/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12633> (22.08.2022), para. 29.

²⁸³ *Şekip Karkur*, para. 43-44.

C. Başvuru Süresi

İçtüzüğün m. 64(1) hükmü ile 6216 sayılı Kanunun m. 47(5) hükmüne göre “Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir.” Bu hüküm uyarınca, bireysel başvuru için öngörülen süre otuz gündür²⁸⁴. AYM, süresi içinde yapılmayan başvuruların “süre aşımı” gerekçesiyle kabul edilemezliğine hükmetmektedir²⁸⁵.

Başvuru süresi otuz gün olmakla birlikte, başvuru, “haklı mazeret” nedeniyle süresi içinde başvuru yapamazsa, bu durumu belgeleyen delillerle birlikte mazeretin kalktığı tarihten başlayarak on beş gün içinde başvuruda bulunabilir²⁸⁶. AYM, mazeretin haklılığını olayın özelliklerini dikkate alarak değerlendirmektedir²⁸⁷. Örneğin *Haider Subhi Ameen*

²⁸⁴ AİHS m. 35(1)’e göre “Mahkeme’ye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren dört aylık bir süre içinde başvurulabilir.” Bu madde uyarınca, AİHM’e başvuru süresi dört aydır (01.02.2022’den önce başvuru süresi 6 ay olarak uygulanmaktaydı). AYM’ye başvuru süresinin, AİHM’e kıyasla ve başvuruya hazırlanma bakımından kısa olduğu yönündeki eleştiriler bkz. EKİNCİ, s.174, 175; AYDIN, Öykü Didem. (2011). “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”. *GÜHFD*, 15(4), s. 155; ŞAHBAZ, İbrahim. (2011). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti / Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Paneli. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları. s. 99.

²⁸⁵ Sınır dışı etme işlemleriyle bağlantılı olarak “süre aşımı” nedeniyle kabul edilemez olarak değerlendirilen kararlardan bazıları için bkz. *F.M.*, B. No: 2015/9776, 28/6/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9776> (22.03.2022) para. 16-21; *Hasan Hashım Hasan Al-Marush*, B. No: 2018/36976, 17/07/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36976> (22.03.2022).

²⁸⁶ İçtüzük m. 64(2), 6216 sayılı Kanun m. 47(5).

²⁸⁷ *Yasin Yaman*, B. No: 2012/1075, 12/02/2013, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1075> (22.03.2022), para. 21.

Ameen kararında²⁸⁸ başvurucunun yabancı uyruklu olması ve Türkçe bilmemesi sebebiyle yapılan tebligatın içeriğinden daha sonra haberdar olmasını haklı mazeret olarak değerlendirmiş ve sürenin haberdar olunan tarihten itibaren on beş gün olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir²⁸⁹. Buna karşın *Saeed Bamasadı* kararında²⁹⁰, idare mahkemesinin nihai kararının asile tebliğ edilmediği ancak avukatına tebliğ edildiği gerekçesiyle başvurunun süresinde yapıldığının kabul edilmesi gerektiği mazeretini haklı bulmayarak başvurunun “süre aşımı” nedeniyle kabul edilemez olduğuna hükmetmiştir²⁹¹. Yine *Rita Shulaimon Petros Petros* kararında da²⁹² nihai kararı hukukî sonuçlarını anlayamadığı için süresinde başvuru yapamadığı iddiasını “haklı mazeret” olarak değerlendirmemiştir²⁹³.

Sınır dışı etme işleminin iptali talebiyle açılan davada verilen karar ile idarî gözetim işlemi aleyhine yapılan itiraz neticesinde verilen karar kesin niteliktedir. AYM, bu kararlar gibi kesin kararların başvuru tarafından öğrenilmesinden itibaren başvuru süresinin başladığı ve ayrıca “bu nitelikteki kararlara karşı kanun yoluna başvurulmasının bireysel başvuru süresine bir etkisinin olmadığı” kanaatindedir²⁹⁴. Dolayısıyla, başvuru yollarının

²⁸⁸ Haider Subhi Ameen Ameen, B. No: 2016/5126, 13/09/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/5126> (22.03.2022).

²⁸⁹ Haider Subhi Ameen Ameen, para. 27.

²⁹⁰ Saeed Bamasadı, B. No: 2017/20496, 28/1/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/20496> (23.03.2022).

²⁹¹ Gerekçe için bkz. “11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun 11. maddesinde yer alan kural uyarınca vekil vasıtasıyla takip edilen işlerde tebligat vekile yapılır ve tebliğ edilen evrakın içeriğine göre bir kanun yoluna başvurulması söz konusu ise kanunda öngörülen süreler bu tarih itibarıyla işlemeye başlar”: *Saeed Bamasadı*, para.17.

²⁹² Rita Shulaimon Petros Petros, B. No: 2017/33346, 28/01/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/33346> (23.03.2022).

²⁹³ Rita Shulaimon Petros Petros, para. 18.

²⁹⁴ Nesin Kayserilioğlu, B. No: 2012/613, 13/6/2013, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/613> (23.03.2022), para. 17; M.S., B. No: 2019/8096, 29/12/2021,

tüketilmesi neticesinde verilen nihai kararın yabancıya tebliğ veya tefhim tarihi, bireysel başvuru süresinin başlangıç tarihi olarak esas alınmaktadır²⁹⁵. O hâlde, sınır dışı etme işleminin iptali istemiyle idarî yargıda açılan dava neticesinde verilen kararın öğrenildiği tarih itibarıyla başvuru süresi başlayacaktır. İdarî gözetim kararı yönünden ise başvuru süresinin, karara karşı yapılan itiraz neticesinde sulh ceza hakiminin kararı kaldırarak yabancıya serbest bırakılmasına karar verdiği durumda veya idarî makamlarca yabancıya idarî gözetiminin sonlandırıldığı durumda, başvuru süresinin serbest bırakıldığı tarihten itibaren başlayacağı kabul edilmektedir²⁹⁶.

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/8096> (23.03.2022), para.26. “...Başvurucunun istinaf yoluna başvurusunun bireysel başvuru süresinin belirlenmesine bir etkisi olmamıştır”: M.S., para.27; Ayrıca bkz. “Daha önce başvurulduğu ve reddedildiği için başarılı olunmayacağı belli olan başvuru yoluna yeni bir delil ileri sürmeksizin tekrar başvurulması sonucu verilen karar üzerine yapılan bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesinin süre ve zaman bakımından yetkisi üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır”: Hafız Abdul Basit Muhammad Farooq, B. No: 2017/4965, 28/01/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/4965> (23.03.2022), para. 21.

²⁹⁵ TURAN, Hüseyin. “Bireysel Başvuruda Başvuru Süresi (Otuz Gün Kuralı)”, *Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, s.153.

²⁹⁶ A.S., B. No: 2016/5688, 26/10/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/5688> (22.03.2022), para. 58; Gulalek Begnyazova, para. 25-28.

D. Açıkça Dayanaktan Yoksun Başvuru

6216 sayılı Kanunun m. 48(2) hükmüne göre “*açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilmezliğine karar verilebilir*”²⁹⁷.” AYM, açıkça dayanaktan yoksun olma kriteri yönünden başvuruları: “(i) karmaşık veya zorlama şikâyetler, (ii) kanun yolu şikâyeti niteliğindeki şikâyetler, (iii) başvurucunun ihlal iddialarını temellendiremediği şikâyetler ve (iv) temel haklara yönelik bir ihlalin olmadığı açık olan şikâyetler” olmak üzere dört başlık altında incelemektedir²⁹⁸. Başvurunun belirlenen bu dört özel durumdan birinin kapsamına girdiğini tespit ettiği takdirde “*açıkça dayanaktan yoksunluk*” nedeniyle kabul edilmezliğine karar vermektedir²⁹⁹. Başvurucunun iddialarını temellendirmediği veya hak ihlalinin bulunmadığı başvurular Mahkemece ilk bakışta veya esasa girildiği takdirde tespit edilebilir³⁰⁰. Ancak bu kriterin ölçütleri genellikle başvurunun esasına girmeyi

²⁹⁷ 6216 sayılı Kanun, m. 48(2): “*Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.*” Benzer şekilde AİHS m. 35(3)(a) uyarınca AİHM’e yapılacak bireysel başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olmaması gerekir. AİHM, bu kritere yönelik değerlendirmelerini dört temel nedene dayanarak yapmaktadır: “*Dördüncü Derece Yargı Organı*” (Fourth Instance) şikâyetleri, görünür ya da açık bir ihlal bulunmayan şikâyetler, desteklenmeyen şikâyetler ve son olarak, anlaşılabilir ve uydurma şikâyetler” bkz. Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2018). “Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi”. Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf (24.03.2022), s. 63-69.

²⁹⁸ Cemal Günsel, B. No: 2016/12900, 21/1/2021, R.G., 26/2/2021, S. 31407 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/12900> (04.04.2022), para. 21. Benzer değerlendirme için bkz. “*Başvurucunun ihlal iddialarını kanıtlayamadığı, iddialarının salt kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu, temel haklara yönelik bir müdahalenin olmadığı veya müdahalenin meşru olduğu açık olan başvurular ile karmaşık veya zorlama şikâyetlerden ibaret başvurular açıkça dayanaktan yoksun kabul edilebilir*”: Hikmet Balabanoğlu, B. No: 2012/1334, 17/9/2013, R.G., 30/10/2013, S. 28806, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1334> (04.04.2022), para. 32.

²⁹⁹ YILMAZOĞLU, Yunus Emre. “Bireysel Başvuruda Açıkça Dayanaktan Yoksunluk Kriteri”, *Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*, s. 230.

³⁰⁰ KÜÇÜK, “Açıkça Dayanaktan Yoksunluk”, *Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, s. 189.

gerektirdiğinden, niteliği itibariyle usulden çok esasa yönelik bir koşul olduğu söylenebilir³⁰¹.

Anayasa'nın 148. maddesinin dördüncü fıkrasına göre “*Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz*”. Buna göre başvurucunun iddialarının “*kanun yolu şikâyeti*” niteliğinde olmaması gerekir. Bu nitelikte olan iddialar ancak derece mahkemelerinin kararlarının “*açık takdir hatası veya açık keyfilik*” içerdiğinin ispatlanması hâlinde incelenir³⁰². AYM, *Zlata Schastlyva* kararında³⁰³ başvurucunun sınır dışı etme işlemine karşı açtığı davanın kabul edilmesinden sonra uğradığı zararın giderilmesi talebiyle açtığı tam yargı davasının haksız sebeplerle reddedildiği ve bundan dolayı bazı haklarının ihlal edildiği iddiasını “*kanun yolu şikâyet*” kapsamında değerlendirmiştir³⁰⁴. Özellikle yargılama esnasında usulî güvencelerin sağlanmadığı yönünde bir bilgi ya da delil sunulmadığı vurgulanmıştır³⁰⁵. Ayrıca derece mahkemesinin kararında “*takdir hatası veya açık keyfilik oluşturan herhangi bir durum*” olmaması sebebiyle iddiaların “*açıkça dayanaktan yoksun*” olduğuna hükmedilmiştir.

³⁰¹ ALGAN, Bülent. (2014). “Bireysel Başvurularda “Açıkça Dayanaktan Yoksunluk” Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(2), s. 251. Aynı yönde bkz. KÜÇÜK, 190; YILMAZOĞLU, s. 229-230; EKİNCİ, s. 190.

³⁰² *Zlata Schastlyva*, B. No: 2013/7564, 07/07/2015, R.G., 14/8/2015, S. 29445, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7564> (25.03.2022), para. 25.

³⁰³ Karar künyesi için bkz. yuk. dn. 302.

³⁰⁴ *Zlata Schastlyva*, para. 14-25.

³⁰⁵ “*Başvurucu, yargılama sürecinde karşı tarafın sunduğu deliller ve görüşlerden bilgi sahibi olamadığına, kendi delillerini ve iddialarını sunma olanağı bulamadığına, karşı tarafça sunulan delillere ve iddialara etkili bir şekilde itiraz etme fırsatı bulamadığına ya da uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasıyla ilgili iddialarının Derece Mahkemesi tarafından dinlenmediğine ilişkin bir bilgi ya da kanıt sunmadığı gibi Derece Mahkemelerinin kararlarında bariz takdir hatası veya açık keyfilik oluşturan herhangi bir durum da tespit edilememiştir*”: *Zlata Schastlyva*, para. 24.

AYM'ye göre ihlal iddialarını kanıtlama yükümlülüğü başvurucuya aittir³⁰⁶. Bu doğrultuda, ihlal iddiasının temellendirilmiş ve savunulabilir nitelikte olması gerekir. Bir başka deyişle, iddialar “genel” ve “soyut” olmamalıdır. Bu bağlamda, başvurucunun “başvuru konusu olaylara ilişkin iddialarını açıklama, dayanan Anayasa hükmünün ihlal edildiğine dair hukukî iddialarını kanıtlama, bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeleri ve delilleri sunma” yükümlülüğü bulunmaktadır³⁰⁷. Bu yükümlülükler yerine getirilmediği takdirde, başvuru ihlal iddiaları kanıtlanamadığı gerekçesiyle “açıkça dayanaktan yoksun” bulunmaktadır³⁰⁸.

³⁰⁶ 6216 sayılı Kanunun 47. maddesinin üçüncü fıkrasına göre “ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün, dayanan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, dayanan delillerin, ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların ve harcın ödendiğine dair belgenin” başvuru dilekçesine eklenmesi gerekir. Benzer şekilde İçtüzüğü'nün 59. maddesine göre de başvuru formunda “(2)(d) bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamaları” ve “(2)(e) başvurucunun güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği iddiasının dayanaklarını” yer almalıdır. Mahkeme bu düzenlemeler uyarınca bu kanaate varmıştır.

³⁰⁷ A.V. ve diğerleri, B. No: 2013/1649, 20/01/2016, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1649> (25.03.2022), para. 113.

³⁰⁸ F.A. ve M.A., B. No: 2013/655, 20/01/2016, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/655> (25.03.2022) para. 121; A.S., B. No: 2014/2841, 09/06/2016, R.G., 29/06/2016, S. 29757 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2841> (26.03.2022), para. 95; F.K. ve diğerleri, B. No: 2013/8735, 17/02/2016, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8735> (26.03.2022), para.106-109; A.Ç. ve diğerleri, B. No: 2018/32419, 07/10/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/32419> (04.04.2022), para. 17-31. “Başvurucu, tutulduğu nezarethanede hangi konularda zorluk ve yoksunluklarla karşılaştığını açıklamak yerine, hiçbir çerçeve çizmeksizin başka yerlerdeki fiziksel koşullara atıf yapmıştır. Bu durum, bireysel başvurunun bu kısmının incelenmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, ihlal iddiası ve bu iddianın temelindeki olguların ispatına ilişkin yeterli açıklamalarda bulunmayan başvurucunun, iddiasını kanıtlayamadığı sonucuna ulaşılmıştır”: I.S. ve diğerleri, B. No: 2014/15824, 22/09/2016, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/15824> (26.03.2022), para. 99.

Sınır dışı etme işlemi ile bağlantılı olarak “*kötü muamele yasağı*”nın ihlal edildiği iddiaları çoğunlukla başvurucunun ihlal iddialarını temellendiremediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur. Mahkeme’ye göre başvurucunun sınır dışı edileceği ülkede kötü muameleye uğrayacağı iddiasının “*savunulabilir (araştırılabilir/tartışılabilir/araştırmaya değer/makul şüphe uyandıran)*” nitelikte olması gerekir, yani ülkenin durumu hakkında genel bilgi verilmesi yeterli olmayıp mevcut riskin kişisel hayatı nasıl etkileyebileceği de açıklanmalıdır³⁰⁹. Ayrıca yabancıнын sınır dışı edileceği ülkenin koşullarının kamu makamlarınca re’sen araştırılması gerekliliğinin, başvurucunun bu konuda açıklamada bulunma yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığı da vurgulanmıştır³¹⁰. Bu doğrultuda başvurucunun gönderileceği ülkenin şartlarına yönelik araştırılmaya uygun mahiyette bilgiler sunmadığı³¹¹, iddialarını destekleyecek somut bilgi ve belge sunmadığı³¹² başvurular “*temellendirilmemiş şikâyet*” kapsamında değerlendirilmiştir³¹³.

³⁰⁹ “*Kötü muameleye karşı koruma yükümlülüğü, her sınır dışı işleminde yukarıda belirtilen şekilde bir araştırma yapılmasını gerektirmez. Bu yükümlülüğün ortaya çıkabilmesi için öncelikli olarak başvuru tarafından savunulabilir (araştırılabilir/tartışılabilir/ araştırmaya değer/makul şüphe uyandıran) bir iddia ortaya konulmalıdır*”: AA. ve A.A., para. 63; “*Başvurucu, ülkesindeki kötü muamele riskini genel olarak dile getirmiş; ancak, söz konusu riskin kişisel olarak kendisini nasıl etkileyeceğini açıklamamıştır*”: Yrskul Beishenaliev, B. No: 2016/7458, 20/04/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/7458> (26.03.2022), para. 54.

³¹⁰ Yrskul Beishenaliev, para.51.

³¹¹ Abdolghafoor Rezaei, B. No: 2015/17762, 06/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17762> (26.03.2022), para. 49.

³¹² “*Başvurucuyu ülkesinden ayrılmaya zorlayan olayın hikâyesi anlatılmamış; buna ilişkin somut bilgiler ve (varsa) belgeler ortaya konmamıştır*”: W.S., B. No: 2016/5687, 25/10/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/5687> (26.03.2022), para.43; “*Başvurucu, ülkesinde Taliban terör örgütünün faaliyetlerini devam ettirdiğini genel olarak dile getirmiş ancak söz konusu durumun kendisini ve ailesini nasıl etkilediğini açıklamamıştır*”: Abdolghafoor Rezaei, para.48; Mir Ahmed, B. No: 2015/8021, 23/10/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/8021> (26.03.2022), para. 32.

³¹³ Sherapat Yagmyrova, B. No: 2017/11905, 21/07/2020, R.G, 15/10/2020, S. 31275, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/11905> (03.04.2022), para. 49-52.

Bireysel başvuruda, bir temel hakkın ihlal edildiği açık veya görünür değil ise, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu tespiti yapılabilir³¹⁴. Örneğin, yalnızca uluslararası koruma başvurusunun reddedilmesi gerekçesiyle, henüz hakkında sınır dışı kararı alınmadan yapılan ve gönderileceği ülkede kötü muameleye maruz kalacağına yönelik iddiaları içeren bir başvuru açıkça dayanaktan yoksun bulunmuştur³¹⁵. Kararda, yalnızca uluslararası koruma başvurusunun reddedilmiş olmasının sınır dışı işlemlerinin başlattığı anlamına gelmeyeceği, sınır dışı işlemi için ayrıca bir işlem tesis edilmiş olması gerektiği belirtilmiş ve “*kötü muamele yasağı*”na yönelik bir ihlalin olmadığı kanaatine varılmıştır³¹⁶.

E. Anayasal ve Kişisel Önemden Yoksun Başvuru

“Anayasal önemden yoksun olan ve başvurusunun önemli bir zarara uğramadığı” başvuruların esastan incelenmeksizin kabul edilemezliğine hükmedilebileceği 6216 sayılı Kanunun m. 48(2) hükmünde düzenlenmiştir³¹⁷. Madde hükmünde anayasal önemden

³¹⁴ ALGAN, s. 265.

³¹⁵ *Mohamed Abouel Yazid Hamada*, para. 20-23. Benzer iddialarla yapılan diğer başvurular “*başvurucunun uluslararası koruma talebinin reddine ilişkin işlemin tesis edilmesiyle kötü muamele yasağını ihlal ettiğine ilişkin iddianın anayasal temelden yoksun olduğu, açıklanan gerekçelerle kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiasının temellendirilemediği*” gerekçeleriyle açıkça dayanaktan yoksun bulunmuştur. Bkz. M.S.S., B. No: 2014/19690, 26/12/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19690> (26.03.2022) , para.31, 32; K.S., B. No: 2015/14566, 09/05/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/14566> (26.03.2022), para.26,27; M.B., B. No: 2015/14876, 09/05/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/14876> (26.03.2022), para. 25,26.

³¹⁶ *Mohamed Abouel Yazid Hamada*, para. 20-23. Sınır dışı etme işlemiyle bağlantılı olarak yapılan ve açık veya görünür bir ihlalin bulunmaması sebebiyle kabul edilemez bulunan başvurular için bkz. *Abdulcelil Elkallo*, B. No: 2020/12454, 3/12/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12454> (03.03.2022); *Mohammed Darweesh Alhababi*.

³¹⁷ 6216 sayılı Kanun m 48(2): “*Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurusunun önemli bir zarara*

yoksun olmanın tanımı “*anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımama*” olarak yapılmış, kişisel önemden yoksunluk ise “*başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular*” olarak ifade edilmiştir. Bu düzenleme uyarınca bir başvurunun kabul edilemezliğine karar verilebilmesi için, “*anayasal önemden yoksunluk*” ve “*kişisel önemden yoksunluk*” koşullarından her ikisinin de birlikte bulunması gerekir³¹⁸. AYM, diğer tüm kriterleri taşımasına rağmen ve hatta “*esas hakkında incelemeye geçildiğinde ihlal kararı verilebilecek*” mahiyette olmasına karşın bu nitelikte bir başvurunun kabul edilmezliğine karar verebilir³¹⁹.

Sınır dışı etme işlemi ile bağlantılı olarak yapılan başvurularda, “*sulh ceza hâkimliklerince idarî gözetim kararına itirazlarının kabul edilmesine rağmen lehlerine vekâlet ücretine hükmedilmemesi nedeniyle mülkiyet ve adil yargılanma haklarının ihlal edildiği*” iddiaları Mahkemece “*anayasal ve kişisel önemden yoksun*” bulunmuştur³²⁰.

uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.” Anayasal ve Kişisel Önemden Yoksun Olma Kriterine İlişkin Genel İlkeler ve bu kritere yönelik AYM’nin daha detaylı değerlendirmesi için bkz. K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 01/12/2016, R.G., 6/4/2017, S. 30030, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2293> (06.06.2022), para. 47-80.

³¹⁸ EKİNCİ, s. 191.

³¹⁹ M.Q., B. No: 2015/11553, 24/10/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/11553> (06.04.2022), para. 25

³²⁰ Mohamed Sabry Aly Azzazy ve diğerleri, B. No: 2016/40091, 20/4/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/40091> (06.04.2022) para. 24; A.O.C. ve diğerleri, B. No: 2015/9777, 26/9/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9777> (06.04.2022), para. 23-32; Daygınat Magomedzhamilova ve diğerleri, B. No: 2015/516, 20/3/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/516> (06.06.2022), para. 33-42; R.A. (2), B. No: 2015/15891, 9/10/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15891> (06.04.2022), para. 26-35; Bılal Abdulsattar El Raviye ve diğerleri, B. No: 2018/27603, 15/5/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/27603> (06.04.2022), para. 25-30; M.D. ve diğerleri, B. No:

Kararlarda, yukarıda yer verilen açıklamalar yapıldıktan sonra başvuruçuların şikâyetler ile aynı mahiyette şikâyetlerin Mahkemece öncesinde incelendiği ve ilgili Anayasa hükümlerinin açıklandığı belirtilmiştir. AYM, başvuruçuların vekâlet ücreti takdir edilmemesi ile ciddi anlamda zarara uğradıkları veya bu durumun ne derecede önemli olduğu konularında açıklama yapmamalarını dikkate alarak önemli bir zararlarının bulunmadığı kanaatine ulaşmıştır. Sonuç olarak başvurular “*Anayasa’nın yorumlanması ve uygulanması açısından önem taşımadığı gibi başvuruçuların da önemli bir zarara uğramadığı*” gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur.

III. TEDBİR TALEBİNİN İNCELENMESİ

Bireysel başvuru ancak kesinleşmiş karar veya işlemler aleyhine yapılabilmektedir. Dolayısıyla bu yola başvuru, iddia konusu işlem ve kararların icra edilmesini etkilememektedir³²¹. Bununla birlikte AYM, başvuru konusu işlemin veya kararın uygulanması ile kişinin temel haklarına yönelik “*ciddi bir tehlike*” ortaya çıkacaksa, bu tehlikenin önlenmesi amacıyla tedbir kararı verebilir³²². 6216 sayılı Kanunun m. 49(5)

2016/24613, 2/6/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/24613> (06.04.2022), para.34-39; *Rasul Tamaev ve diğerleri*, B. No: 2016/30880, 21/7/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/30880> (06.04.2022), para. 21-26; *Haitham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve diğerleri*, B. No: 2017/29511, 9/9/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29511> (06.04.2022), para. 24-29; *Abdulaziz Cedan ve diğerleri*, B. No: 2016/32270, 7/4/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/32270> (06.04.2022), para. 40-45.

³²¹ *Laura Alejandra Caceres*, para. 23.

³²² *Laura Alejandra Caceres*, para. 23; Mahkemeye tedbir yetkisi 6216 sayılı Kanunda ve İçtüzükte tanınmıştır: AYM İçtüzüğü m.73: “(1) Başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılmaması üzerine, Bölümlerce esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere re’sen veya

hükümünde “Bölümlerin başvurusunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere başvurabileceği” düzenlenmiştir. Bu yönüyle, tedbir kararının her durumda değil zorunlu hâllerde verilecek istisnâî nitelikte bir karar olduğu söylenebilir³²³. O hâlde, başvuru “yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi ve gerçek bir tehlike” söz konusuysa tedbir talebinde bulunulabilir³²⁴. AYM, bu şekilde tedbir talep edilerek yapılan başvuruları hızlı ve önceleyerek inceler³²⁵.

başvurucunun talebi üzerine karar verilebilir. (2) İncelenen başvurulara ilişkin olarak; resen ya da başvurusunun talebi üzerine dosyanın esas hakkında karar verilmeden önce, tedbir kararına başvurulmaması hâlinde başvurusunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılmaması üzerine, Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi derhâl yapılarak, tedbir hususunu da karara bağlamak üzere başvuru, ilgili Bölüme gönderilir. (3) Bölüm, tedbire karar vermesi hâlinde gereğinin ifası için bunu ilgili kişi ve kurumlara bildirir. (4) Tedbir kararı verilen başvurunun esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Tedbirin devamı konusunda yeni bir karar alınmadığında, başvurusunun hakkının ihlal edilmediğine ya da başvurunun düşmesine karar verildiği durumlarda tedbir kararı kendiliğinden kalkar.”; 6216 sayılı Kanun m. 49(5): “(5) Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurusunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurusunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.”

³²³ Aynı yönde bkz. EROL, Gonca. (2017). “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda 'Tedbir'”. *TBB Dergisi*(30), s. 60; AYM kararlarında da bu istisnai yön vurgulanmıştır bkz. “Bu yönüyle tedbir yetkisi istisnai bir yetki olup, ancak işlem veya kararın uygulanması hâlinde yaşam hakkına ya da bireyin maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik gerçek ve ciddi bir risk doğacaksa tedbire başvurulabilir”: Caceres, para. 23; Rıda Boudraa, B. No: 2013/9673, 21/1/2015, R.G., 16/6/2015, S. 29388, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/9673> (12.04.2022), para. 45.

³²⁴ Rıda Boudraa, para. 45. Bireysel başvuruda tedbir aracının niteliği ve amaçları, ilgili mevzuat ve tedbir mekanizmasının uygulaması ve ayrıca AİHM karşılaştırması için bkz. EROL, s. 55-88.

³²⁵ AYM İçtüzüğü m. 73(4): “Tedbir kararı verilen başvurunun esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir.”

Sınır dışı işlemine karşı başvurular genellikle tedbir talepli olarak yapılmaktadır³²⁶. Başvurucular, “*sınır dışı işleminin gerçekleştirilmesi hâlinde telafisi imkânsız sonuçlar ortaya çıkacağı ve yaşamlarına ya da maddi veya manevi bütünlüklerine yönelik ciddi bir riskin bulunduğu*” iddialarıyla tedbir talebinde bulunmaktadır. Mahkeme iddia konusu bu riskin kapsamlı dayanaklar ile ortaya konulması gerektiği kanaatindedir³²⁷. Öte yandan bu yöndeki iddiaları araştırma sürecinde “*başvurucunun geri gönderilmesine ilişkin riskin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla sınır dışı etme işleminin durdurulması yönünde tedbir*” kararı verebilmektedir³²⁸.

AYM başvurucuların tedbir talebini incelerken, YUKK’un yürürlüğe girdiği dönemin öncesinde, sonrasında ve YUKK’ta değişikliklerin yapıldığı 2016 ilâ 2019 yılları arasındaki dönemde farklı değerlendirmelerde bulunmuştur.

YUKK öncesi dönemde yapılan başvurular, sınır dışı edilme riskini bertaraf etmek amacıyla idarî yargı yoluna başvuru ile eş zamanlı olarak yapılmıştır. Mahkeme bu başvurularda tedbir talebini incelerken özellikle “*etkin bir otomatik askıya alma mekanizmasının*” bulunmadığı üzerinde durmuştur. Nitekim, sınır dışı etme işlemi aleyhine yapılan ilk tedbir istemli başvuru olan *Laura Alejandra Caceres*’de özellikle bu hususu vurgulamıştır³²⁹. Başvuruda “*sınır dışı etme kararına karşı idarî yargı yoluna başvurunun - yürütmenin durdurulması kararı verilmedikçe- sınır dışı edilmeyi engellemediğine,*

³²⁶AYM’nin sınır dışı etme işlemlerine ilişkin verdiği tedbir kararlarının değerlendirmesi için bkz. YILMAZOĞLU, 2015, s. 912 vd.

³²⁷ YILMAZOĞLU, 2015, s. 922.

³²⁸ Aref Alaboud, B. No: 2019/18739, 2/2/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/18739> (12.04.2022), para. 12.

³²⁹ *Laura Alejandra Caceres*, para. 19-27.

dolayısıyla etkin bir otomatik askıya alma mekanizmasının bulunmadığına” dikkat çekilmiştir. Ayrıca, “sınır dışı işleminin gerçekleştirilmesi ile telafisi imkânsız zararların ortaya çıkacak olması, anayasal haklara saygı ilkesinin gerektirmesi, kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik ciddi ve kişiselleşmiş bir riskin bulunması” hâllerinde tedbir talebinin kabulünün mümkün olduğunu belirtmiş ve netice olarak, koşulları oluşmayan tedbir talebinin reddine hükmetmiştir³³⁰.

Mahkemeye göre, YUKK’un yürürlüğe girmesiyle otomatik askıya alma mekanizması harekete geçmiştir. Mahkemeye göre YUKK’un 53. maddesinde düzenlenen bu sınır dışı etme işlemini durdurma prosedürü, “temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından güvenli, uluslararası hukuk metinleri ile uyumlu etkili bir koruma mekanizmasıdır”³³¹. YUKK’un yürürlüğe girmesinden sonra AYM’nin tedbir talebini incelerkenki esas değerlendirmesi, “kişinin sınır dışı edilmesi durumunda gönderileceği ülkede işkence veya kötü muameleyle tâbi tutulma riski”ne yönelik olmuştur³³². Bu doğrultuda, sınır dışı edilecek kişiden, kişisel durumuna ilişkin sebepleri de açıklayarak büyük bir ihtimalle kötü muameleyle maruz kalacağını ispatlaması beklenmektedir³³³. Ayrıca tedbir talebi değerlendirilirken, gönderilecek ülkenin koşulları, riskin güncelliği ve bireyselliği, başvurucunun geçmiş tecrübesi ve en önemlisi geri gönderme yasağı da göz

³³⁰ Benzer yönde değerlendirmeler için bkz. Rıda Boudraa, para. 45-55.

³³¹ Rıda Boudraa, para. 48-50.

³³² AYM’nin tedbire yönelik ara karar emsalleri için bkz. GELBAL, Sadık Onur & BEŞE, Ebru & KARA, Hayriye & COŞKUN, Ekin Dilara. (2020). *Mülteci Haklar Rehberi ve Emsal Yargı Kararları* (1. b.). Ankara: ARCS Dijital Ofset Matbaacılık. s. 157-166.

³³³ D.M., “Tedbire İlişkin Ara Karar”, B. No: 2015/4176, 17/3/2015, <https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/2015-4176.pdf> (13.04.2022), para. 15.

önünde bulundurulmaktadır³³⁴. Mahkeme bu değerlendirmeler neticesinde, ciddi bir risk bulunmadığını tespit ettiği durumlarda tedbir talebinin reddine³³⁵; başvuruçuların “yaşamlarına ya da maddi veya manevi bütünlüklerine yönelik bir tehlike olduğu” iddiasını ciddi bulduğu durumlarda ise talebin kabulüne karar vermiştir³³⁶.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, YUKK’un 53. maddesi 7070 sayılı Kanunun m. 31 hükmüyle değişikliğe uğramış, üçüncü fıkrasının son cümlesine “*yabancıнын rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde*” ifadesinin devamına eklenmek üzere “54 üncü maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındakiler hariç” istinası getirilmiştir. AYM’nin pilot kararı sonrasında 7196 sayılı Kanunun 75. maddesiyle aynı hüküm değiştirilerek, eklenen istisna kaldırılmış ve eski hâline döndürülmüştür. Bu ara dönemde sınır dışı edilmesine karar verilen kişilerden bu istisna kapsamında kalanlar, karar aleyhine idarî yargı yoluna başvuru ile eş zamanlı olarak ve sınır dışı etme işleminin durdurulması için tedbir talepli bireysel başvuruda da bulunmuştur. AYM’nin pilot karar uygulamasına konu olan 31.10.2016 tarihli Y.T. başvurusu da bu dönemde yapılmıştır.

³³⁴ D.M., para. 12-17.

³³⁵ Tedbir talebinin “*ciddi bir tehlike bulunmadığı*” gerekçesiyle reddedildiği bir diğer karar için bkz. *Khaled Kadour*, B. No: 2020/13340, 19/1/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/13340> (11.04.2022).

³³⁶ Tedbir talebinin kabul edildiği bazı kararlar için bkz. *Z.M. ve I.M.; M.H.; K.A.; Aref Alaboud*, B. No: 2019/18739, 2/2/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/18739> (11.04.2022); *Mohamad Hussam Bida*, B. No: 2019/36856, 15/3/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/36856> (11.04.2022); *Farah Abdulhameed Mohammed Alı Al-Mudhafar*, B. No: 2015/13854, 18/5/2016, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/13854> (11.04.2022).

Y.T. kararında başvuru, “*hakkındaki sınır dışı etme kararının her an icra edilebilir olduğunu, idarî yargıda yürütmenin durdurulmasına dair kararın birkaç haftada verilebildiğini, dolayısıyla pratikte idare mahkemesinin etkili bir başvuru yolu olmaktan çıktığını*” belirterek tedbir istemiyle beraber başvuruda bulunmuştur. Yapılan başvuru neticesinde “*başvurucunun geri gönderileceği ülkede gerçek bir kötü muamele riski altında olup olmadığının araştırılacağı süreçte sınır dışı edilmesi hâlinde maddi veya manevi bütünlüğü bakımından ciddi bir tehlike ortaya çıkabileceği*” değerlendirilmiş ve tedbir talebi kabul edilmiştir³³⁷.

Mahkemenin anılan kararlardaki yaklaşımı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, tedbir talepli başvurularda, “*yaşam hakkı*”nın ve “*kötü muamele yasağı*”nın ihlal edildiği iddialarının ciddiliği üzerinde durduğu, ayrıca bu temel haklar yönünden karşılaşılabilecek riski her somut olay bakımından ayrı ayrı değerlendirerek dikkate aldığı görülmektedir³³⁸.

³³⁷ AYM, benzer mahiyetteki başvuruların incelenmesini ertelemekle birlikte, gerekli tedbirleri alma ve bu kapsamdaki başvuruları kabul etme konusundaki yetki ve yükümlülüklerin devam ettiğini belirtmiştir.

³³⁸ Aynı yönde bkz. YILMAZOĞLU, 2015, s. 922.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASA’DA VE AİHS’DE YER ALAN ORTAK HAKLAR KAPSAMINDA SINIR DIŞI ETME KARARLARININ İNCELENMESİ

I. GENEL OLARAK

Kabul edilebilirlik kriterlerini taşıdığına hükmedilen başvuruların esasa yönelik incelemelerini bölümler yapmaktadır³³⁹. Bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurularda, AYM’nin denetimi, “*bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğinin ve bu ihlalin*

³³⁹ Bireysel başvurunun esası hakkındaki inceleme usulü 6216 sayılı Kanun m. 49’da detaylı olarak açıklanmıştır “(1) Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır. Başkan iş yükünün bölümler arasında dengeli bir şekilde dağıtılması için gerekli önlemleri alır. (2) Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir. (3) Komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilir. Başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve deliller ilgililerden istenir. (4) Mahkeme, incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, gerekli görürse duruşma yapılmasına da karar verebilir. (5) Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar. (6) Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağıнын belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. (7) Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır. (8) Esas hakkında incelemenin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir.” Ayrıca bkz. m. 50; Anayasa m. 148; AYM İçtüzüğü m. 67-84.

nasıl ortadan kaldırılacağıının belirlenmesi” ile sınırlandırılmıştır³⁴⁰. Bu sınırlama uyarınca “kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlar” Mahkemece incelenmemektedir³⁴¹.

Başvurunun esas hakkında incelemesi sonunda ihlal, ihlal olmadığı veya düşme kararlarından biri verilmektedir³⁴². Mahkemece ihlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve neticelerinin giderilmesi için yapılması lüzumlu görülenlere hükmedilir³⁴³. Düşme kararı, AYM İçtüzüğü’nün 80. maddesinde sayılan; “(i) başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi (a bendi), (ii) başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması (b bendi), (iii) ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması (c bendi), (iv) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi (d bendi)” durumlarında yargılamanın her aşamasında bölümler ya da komisyonlar tarafından verilebilir.

³⁴⁰ 6216 sayılı Kanun m. 49(6).

³⁴¹ Bu husus Anayasa’nın 148. maddesinde açıkça belirtilmiştir: “Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.” Benzer düzenleme 6216 sayılı Kanun m. 49(6) hükmünde de yer almaktadır.

³⁴² ŞAHBAZ, İbrahim, s.108.

³⁴³ Bu doğrultuda AYM, ihlalin mahkeme kararlarından kaynaklandığı durumlarda, dosyanın yeniden yargılama için ilgili mahkemeye gönderilmesine veya yeniden yargılama yapılmasında hukukî yarar görmediği takdirde başvuru lehine uygun bir tazminata hükmedilmesine karar verebilmektedir (6216 sayılı Kanun m. 50(2); İçtüzük m. 79(1)(a, b)). Öte yandan, tazminat miktarının tespitinin, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirdiği kanaatinde olduğu durumlarda konu hakkında karar vermeksizin başvurucaya genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilmektedir (6216 sayılı Kanun m. 50(2); İçtüzük m. 79(1)(c)).

Sınır dışı etme işlemleriyle bağlantılı olarak yapılan bireysel başvurular neticesinde bugüne kadar AYM tarafından verilen 89 düşme kararı, 34 ihlal kararı ve 4 ihlal olmadığı yönünde karar bulunmaktadır³⁴⁴.

AYM, başvurucuların “öldürülme veya kötü muameleye maruz kalma riski bulunan ülkeye sınır dışı kararı verilmesi nedeniyle kötü muamele yasağının ihlal edildiği” iddialarına ilişkin başvuruların, başvuru hakkında alınmış güncel ve uygulanabilir bir sınır dışı kararının bulunmaması³⁴⁵ veya hakkında alınan sınır dışı etme kararının sonlandırılmış olması³⁴⁶ gerekçeleriyle düşmesine karar vermiştir. Öte yandan, benzer mahiyette iddialarla yapılan başvuruların çoğu başvuruçunun çeşitli sebeplerle başvurudan açıkça feragat etmesi nedeniyle düşme kararı ile sonuçlandırılmıştır³⁴⁷. Ayrıca bireysel başvuru yapıldıktan sonra

³⁴⁴ AYM’nin tüm kararlarına <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> ‘den ulaşılabilir. 16.04.2022 tarihine kadar verilen kararlar yönünden hesaplama yapılmıştır.

³⁴⁵ “Başvurucunun havalimanında transit bölgede bir süre bekletildikten sonra Türkiye’ye girişine izin verilmiş olması, Türkiye’ye girdikten sonra hakkında verilmiş güncel ve uygulanabilir bir sınır dışı kararı alınmaması dikkate alındığında başvuruçunun vatandaşı olduğu ülkelerden birine gönderilme ihtimalinin ortadan kalktığı anlaşılmıştır”: Mohammad Younes, B. No: 2019/21018, 15/3/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/21018> (16.04.2022), para. 13.

³⁴⁶ “Somut olayda başvuruçunun hakkında, İzmir Göç İdaresi tarafından alınan sınır dışı etme kararı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün talimatıyla sonlandırılmıştır. Dolayısıyla bireysel başvuruya konu edilen sınır dışı etme kararının uygulanma ihtimalinin ortadan kalktığı anlaşılmaktadır”: Ammar Shefi, B. No: 2017/29827, 22/3/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29827> (16.04.2022), para. 17-18. Benzer yönde kararlar için bkz. N.T., B. No: 2017/25761, 7/3/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/25761> (16.04.2022); Mohamad Hussam Bida; “Somut olayda başvuruçunun hakkında İstanbul Valiliği tarafından alınan sınır dışı etme kararı İstanbul 1. İdare Mahkemesinin 28/11/2017 tarihli kararıyla iptal edilmiştir”: A.A., B. No: 2021/7023, 6/10/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2021/7023> (16.04.2022), para. 23. Benzer yönde bkz. A.S., B. No: 2018/36105, 26/5/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36105> (16.04.2022).

³⁴⁷ “Başvuruçunun 23/2/2016 tarihinde Anayasa Mahkemesine yaptığı başvurudan feragat etmiş ve kendi rızasıyla Türkiye’den ayrılarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından ailesiyle birlikte ABD’ye yerleştirilmiştir”: Majid Mahmoud Ahmed Aljamal, B. No: 2015/15277, 17/5/2016,

başvurucunun, uluslararası koruma talebinin kabul edildiği başvuru³⁴⁸ ile kendi isteğiyle Türkiye’den ayrıldığı başvuruların da³⁴⁹ “*incelemenin sürdürülmesini haklı kılan bir neden bulunmadığı*” gerekçesiyle düşmesine karar verilmiştir.

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15277> (16.04.2022). Benzer sebepler yönünden bkz. M.A.G.J. (2), B. No: 2015/1834, 2/2/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/1834> (16.04.2022); Katayoun Bahramı Pouran ve diğerleri, B. No: 2015/17658, 5/7/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17658> (16.04.2022); “...başvurucu çocuklarıyla birlikte ülkesine dönmek istediğini belirterek Anayasa Mahkemesine yaptığı bireysel başvurudan feragat etmiştir”: H.B., B. No: 2016/27304, 19/7/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/27304> (16.04.2022); “...başvurucu ülkesine sınır dışı edilmek istediğini belirterek feragat etmiştir”: Y.H., B. No: 2017/10453, 6/7/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/10453> (16.04.2022); “...başvurucu gönüllü olarak ülkesine dönmek istediğini belirterek feragat etmiştir”: Zamow Muhammed, B. No: 2017/19685, 5/7/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/19685> (16.04.2022). Benzer yönde kararlar için bkz. Seyed Amin Seyed Mortazei, B. No: 2017/1442, 5/7/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/1442> (16.04.2022); I.S., B. No: 2016/34099, 10/5/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/34099> (16.04.2022); A.R.D., B. No: 2017/21588, 8/11/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/21588> (16.04.2022).

³⁴⁸ Mahmoud Maghmoumi, B. No: 2016/2894, 22/2/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/2894> (16.04.2022).

³⁴⁹ “Kişinin yaşamının tehlikeye girebileceğine, işkence ya da kötü muameleye tabi tutulacağına dair risk bulunan bir ülkeye sınır dışı edilmesine veya geri verilmesine karar verilmiş olan durumlarda bu kapsamdaki ihlal iddialarının incelenebilmesi için sınır dışı etme kararının uygulanmış olması ya da uygulanmasının önünde bir engel bulunmaması gerekir. Somut olayda başvurusunun kendi rızasıyla Türkiye’den ayrıldığı, başvurusunun incelenmesine devam edilmesini gerektiren bir hususun da bulunmadığı anlaşıldığından başvurusunun düşmesine karar verilmesi gerekir”: S.E., B. No: 2017/27839, 7/3/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/27839> (16.04.2022), para. 16. Benzer değerlendirmelerin yer aldığı kararlar için bkz. Farah Abdulhameed Mohammed Alı Al-Mudhafar, Ş.G., B. No: 2017/5820, 19/4/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5820> (16.04.2022); O.K., B. No: 2017/5841, 11/5/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5841> (16.04.2022); D.M., B. No: 2015/4176, 30/9/2015, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/4176> (16.04.2022); Ammar Aakoula, B. No: 2017/5918, 8/3/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5918> (16.04.2022); Rasul Tamaev ve diğerleri, B. No: 2016/30880, 21/7/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/30880> (16.04.2022); M.A., B. No: 2019/27515, 15/3/2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/27515> (16.04.2022).

AYM'nin, bireysel başvuruları incelerken iki aşamalı bir yol tercih ettiği görülmektedir. Buna göre öncelikle, başvuruya konu iddiaların Anayasa ve AİHS'nin ortak koruması kapsamında kalan bir hakkın ihlaline yönelik olup olmadığını tespit etmektedir. İkinci aşama olan esas incelemede ise, ortak korumada kalan normların ihlal edildiği iddialarını araştırmaktadır. Sınır dışı etme ve idarî gözetim işlemlerine karşı yapılan bireysel başvurular, genellikle birden fazla hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarına dayanmaktadır. Sınır dışı etme işlemine karşı yapılan başvurularda iddialar özellikle, ilgilinin gönderileceği ülkede maruz kalabileceği kötü muamele riskinden dolayı "*kötü muamele yasağı*"nın, sınır dışı etme kararı aleyhine başvurulacak etkili bir yolun bulunmamasından dolayı "*etkili başvuru hakkı*"nın ihlal edildiği yönünde yoğunlaşmıştır.

İdarî gözetim altına alma işlemi ile ilgili olan başvurularda ise başvuru sahipleri, özellikle GGM'de tutulma koşullarından, haksız yere gözetim altında tutulmaktan, sürecin uzunluğundan ve işleme karşı başvuru yollarının etkisizliğinden şikâyet etmektedir. AYM, bu iddialardan GGM'nin tutma koşullarının elverişsizliğine ilişkin iddiaları "*kötü muamele yasağı*" kapsamında, GGM'de tutulmaların kanunîliği ve yargısal denetimine yönelik iddiaları "*kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı*" kapsamında, GGM'deki koşullar ve sürecin uzunluğundan şikâyetle yapılan başvuruların neticeye bağlanmaması ve idarî yargıda açılan davaların reddedilmesine yönelik iddiaları "*etkili başvuru hakkı*" kapsamında değerlendirmiştir.

Yine sınır dışı etme işlemi ile "*özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı*"nın ihlal edildiğine ilişkin iddialar da başvuruların konusunu oluşturmuştur. AYM bu iddiaları değerlendirirken aile kavramı üzerinde durmuştur. Öncelikle işlemin bu hakka müdahale

oluşturup oluşturmadığını sonrasında bu müdahalenin ihlale sebep olup olmadığını incelemiştir. Bu doğrultuda müdahalenin Anayasa'nın 13. maddesindeki koşullara uygunluğunu denetlemiştir.

Aşağıda, bu işlemlere yönelik verilen kararlar, Anayasa'nın ve AİHS'nin ortak koruması kapsamında kalan “*kötü muamele yasağı*”, “*etkili başvuru hakkı*”, “*kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı*” ve “*özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı*” üzerinden analiz edilecektir.

II. KÖTÜ MUAMELE YASAĞI

Hiç kimse işkence veya kötü muameleyle tâbi tutulamaz. İşkence veya kötü muamele yasağı olarak ifade edilen bu kural, bireyin beden bütünlüğüne ve kişilik onuruna en ağır saldırı olarak kabul edilen eylemleri mutlak olarak yasaklamaktadır³⁵⁰. Bu niteliği itibarıyla, uluslararası hukukun emredici (*jus cogens*) kurallarından biri olarak kabul edilmiştir³⁵¹. AİHS'nin m. 3 ve Anayasa'nın m. 17 hükmünde yer verilen benzer düzenlemelerde, işkencenin, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelenin kesin olarak yasaklandığı ifade edilmiştir³⁵². Her iki hükmün ifade tarzının, bir hakkın tanınması şeklinde değil, işkence

³⁵⁰ ALTINPARMAK, Kerem. (2015). “Anayasa Mahkemesinin Zor Sorusu: İşkence ve Kötü Muamele, Ama Hangisi?”. *Anayasa Yargısı*, 31(1), s. 145; KALABALIK, Halil. (2015). *İnsan Hakları Hukuku* (4. b.). Ankara: Seçkin. s. 159.

³⁵¹ ALTINPARMAK, s. 145; Uluslararası hukukta kabul edilen *jus cogens* kuralların özellikleri ile ilgili bkz. KARAKOÇ, İrem. (2006). “Uluslararası Hukukta Emredici Kural (Jus Cogens = Peremptory Norms) Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 87-122; DENK, Erdem. (2001). “Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(2), 43-70.

³⁵² AİHS'nin “*işkence yasağı*” kenar başlıklı 3. maddesine göre, “*Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.*” Anayasa'nın “*kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi*

kapsamındaki eylemlerin yasaklanması şeklinde olduğu görülmektedir³⁵³. Ancak hangi davranışların işkence veya insanlık dışı muamele oluşturacağı açıklanmamıştır. Bunun yerine kötü muamelenin, birey üzerindeki etkisi gözetilerek derecelendirilme yapılmış ve farklı kavramlara yer verilmiştir.

AYM'nin “işkence”, “eziyet” ve “insanlık dışı muamele” kavramlarına yönelik tanımlamaları, bu normun aydınlatılmasında ve kötü muamele oluşturan davranışların belirlenmesinde yol göstermiştir³⁵⁴. Mahkeme, kavramlar arasında yoğunluk farkı bulunduğunu belirterek “işkence” kavramını “*kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne en fazla zarar veren muamele*”, “eziyet” kavramını “*bu seviyeye varmayan fakat yine de vücutta zarar ya da yoğun fiziksel veya ruhsal ızdırıp veren insanlık dışı*

varlığı” kenar başlıklı 17. maddesinin üçüncü fıkrasına göre “*Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz*”.

³⁵³ MECEK, Hüseyin. (2021). “İnsan Haklarında Semantik Bozum : “İşkence”den “Kötü Muamele”ye”. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*(2), s. 349.

³⁵⁴ AYM'nin bu kavramları yorumlarken AİHM içtihadını referans aldığı görülmektedir; *Cezmi Demir ve diğerleri*, B. No: 2013/293, 17/7/2014, R.G., 22/10/2014, S. 29153 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/293> (20.04.2022). AYM'nin işkence ve kötü muamele kavramlarına teorik yaklaşımının analizi ve somut olaylardaki uygulaması için bkz. ALTINPARMAK, 147 vd.; AİHM'nin, AİHS'nin 3. maddesindeki kavramları yorumu için bkz. ÇOR, Yaşar. (2008). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Sözleşme Kapsamında İşkence Görmeme Hakkına Bakış Açısı”. *TBB Dergisi* (75), s. 68-70. İşkence yasağının AİHM kararları çerçevesinde değerlendirilmesi için bkz. MUTAF, Hasan. (2020). “Kötü Muamele Yasağının Kapsamı ve İkincilik İlkesi”. *Anayasa Yargısı*, 37(1), s. 237-279.

muamele³⁵⁵” ve “*insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele veya ceza*” ifadesini “*küçük düşürücü ve alçaltıcı nitelikteki daha hafif muamele*³⁵⁶” olarak açıklamıştır³⁵⁷.

Her türlü sert müdahale yasak kapsamında değerlendirilmemiştir. Ancak, bu kural ile getirilen korumanın, “*insan onuruna ve fiziksel bütünlüğüne karşı olan birçok saldırıyı kapsadığı*” kabul edilmiştir³⁵⁸. AYM’ye göre, bir eylemin “*kötü muamele yasağı*” kapsamında kabul edilebilmesi için “*asgarî bir ağırlık derecesi*”ne ulaşmış olması gereklidir³⁵⁹. Bu derece, somut olayın özelliklerine belirlenmeli ve bu doğrultuda “*muamelenin süresi, fiziksel ve manevi etkileri ile mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu*” gibi faktörler muhakkak dikkate alınmalıdır³⁶⁰.

³⁵⁵ AYM, “*insanlık dışı muamele*”yi şu şekilde ifade etmiştir: “*Bir muamelenin -insanlık dışı- olarak nitelendirilebilmesi için bunun tasarlanarak uygulanmış olmasının yanı sıra bedensel yaralanma ya da fiziksel veya ruhsal acıya sebebiyet vermesi gerekir*”: Rıda Boudraa, para. 61.

³⁵⁶ Mahkemeye göre “*...bir muamelenin -aşağılayıcı- olarak nitelendirilebilmesi için mağdurlarını rencide edecek ve küçültecek ölçüde onlara korku, endişe, aşağılanma gibi duyguları hissettirmesi gerekir.... Bir ceza veya muamelenin, Sözleşme’nin 3. maddesi anlamında -aşağılayıcı- olup olmadığını tespit ederken bunların amacının ilgiliyi rencide etme ve aşağılık duruma düşürme olup olmadığının ve etkilerine bakıldığında söz konusu tedbirin, Anayasa’nın 17. ve Sözleşme’nin 3. maddelerine aykırı şekilde, ilgilinin kişiliğini etkileyip etkilemediğinin araştırılması gerekmektedir. Bununla birlikte böyle bir amacın olmaması, kesin olarak bu hükmün ihlal edilmiş olması ihtimalini devre dışı bırakmamakla birlikte, bir ceza veya muamelenin, -insanlık dışı- ya da -aşağılayıcı- olabilmesi için rencide edilme veya ıstırapın, meşru bir muamele ya da cezanın barındırdığı rencide olma duygusu ve ıstırapın ötesine geçmiş olması gerekmektedir*”: Rıda Boudraa, para. 61-62.

³⁵⁷ Tahir Canan, B. No: 2012/969, 18/9/2013, R.G., 1/11/2013, 28808, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/969> (20.04.2022), para. 22.

³⁵⁸ ÇOR, s. 68.

³⁵⁹ Tahir Canan, para. 23.

³⁶⁰ Tahir Canan, para. 23; “*Değerlendirmeye alınacak bu unsurlara muamelenin amacı ve kastı ile ardındaki saik de eklenebilir*”: Cezmi Demir ve diğerleri, para. 83.

A. İdarî Gözetimde Kötü Muamele

AYM, GGM’lerdeki koşulların elverişsizliğine yönelik iddiaları Anayasa’nın m. 17(3) hükmü kapsamında incelemiştir. Bu bağlamda GGM’nin tutma koşullarının³⁶¹ “*insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele*” oluşturup oluşturmadığını incelerken özellikle gözetimdekilerin her birine düşen yaşam alanı hesabını dikkate almıştır³⁶². Bu konuda yaptığı incelemelerde her bir kişiye düşen üç metrekareden daha az bir yaşam alanının, asgarî standartın altında kalacak şekilde aşırı kalabalık olduğuna ve bu durumun başlı başına “*insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele*” seviyesinin aşılmasına neden olduğuna karar vermiştir³⁶³.

Öte yandan AYM, tutma merkezlerinde sağlanması gereken asgarî koşullar yönünden “*Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi*”nin (CPT)

³⁶¹ GGM’lerdeki koşullara ilişkin bilgilerin çoğu, insan hakları kurum ve kuruluşlarınca yapılan ziyaretler neticesinde hazırlanan raporlardan edinilmiştir. Özellikle, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesince (CPT), yapılan ziyaretler sonucunda hazırlanan 16/12/2009 tarihli raporda; Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunca yapılan ziyaret neticesinde hazırlanan 2012 tarihli TBMM raporunda; Türkiye İnsan Hakları Kurumu (İHK) tarafından yayınlanan 2014 tarihli İstanbul Geri Gönderme Merkezi Raporu’nda GGM’lerdeki tutma koşulları ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir ve AYM tarafından bu raporlar değerlendirmelerde dikkate alınmıştır. Bunun yanında AİHM kararlarında atıf yapılan raporlar ve AİHM’in yaklaşımları da değerlendirmelere önemli ölçüde esas teşkil etmiştir bkz. *Rıda Boudraa*; K.A.; F.A. ve M.A.; A.V. ve Diğerleri; F.K. ve Diğerleri; T.T., B. No: 2013/8810, 18/2/2016, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8810> (21.04.2022); A.S.; I.S. ve diğerleri.

³⁶² K.A., para. 96; F.A. ve M.A., para. 105; A.V. ve diğerleri, para. 75.

³⁶³ F.A. ve M.A., para. 108; AYM’nin bu standardı belirlemesinde AİHM içtihatlarını referans aldığı görülmektedir bkz. para. 82. AİHM, CPT’nin belirlediği standardı dikkate alarak kişi başına düşen dört metrekaare alanın bu konuda asgarî standardı oluşturduğunu kabul etmektedir: *Hagyó/Macaristan*, B. No: 52624/10, 23/4/2013, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118647> (21.04.2022), para. 45; *Yarashonen/Türkiye*, B. No: 72710/11, 24.06.2014, <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-153051> (21.04.2022), para. 72.

“gözetim altında tutulan göçmenler” hakkında kabul ettiği standartlar ile AİHM’nin içtihatlarındaki standartlarını referans almıştır³⁶⁴. Bu bağlamda tutulan kişilere kolay ulaşılabilir sağlık hizmetleri ile günlük açık havaya çıkarılma ve egzersiz yapabilme imkânlarının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bunların yanı sıra kişilerin barınma odaları haricinde zaman geçirip dinlenebileceği bir odaya, radyo/televizyona ve gazete/dergilere erişebilmeleri ve nihayetinde kişilerin tutuldukları sürenin uzunluğu dikkate alınarak imkânların kapsamının genişletilmesi gerektiğini kabul etmiştir³⁶⁵.

AYM, yapılan bireysel başvurularda esas alınan asgarî standartları açıkladıktan sonra bu standartları her bir somut olayın kendi özel şartları yönünden incelemiştir. Yapılan değerlendirmeler neticesinde; merkezlerin aşırı kalabalık olduğunu³⁶⁶, gözetim altındakilere merkez içinde ve dışında rahatlayabilecekleri bir ortamın sunulmamış olduğunu³⁶⁷ ve açık havaya çıkarılma sıklığının yetersiz olduğunu ve bazen hiç olmadığını³⁶⁸ tespit etmiştir. Bu

³⁶⁴ F.A. ve M.A., para. 83; A.V. ve Diğerleri, para. 77; F.K. ve Diğerleri, para. 71. CPT tarafından kabul edilen “Yabancı Uyraklı Kişilerin Tutulma Koşullarına İlişkin Standartlar” (CPT/Inf/E (2002) 1- Rev. 2010) için bkz. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4d78827e2> (21.04.2022). Referans alınan AİHM kararları için bkz. Yarashonen/Türkiye, para.73; Ananyev ve diğerleri/Rusya, B. No: 42525/07, 60800/08, 10/1/ 2012, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108465> (21.04.2022), para. 150.

³⁶⁵ Standartlara ilişkin daha fazla açıklama için bkz. F.A. ve M.A., para. 81-83; A.V. ve Diğerleri, para. 75-77; F.K. ve Diğerleri, para. 69-71.

³⁶⁶ T.T., para. 86; I.S. ve R.S., para. 110.

³⁶⁷ F.A. ve M.A., para. 101; T.T., para. 80;

³⁶⁸ K.A., para. 109; F.A. ve M.A., para. 108; “...tutuldukları süre içinde sadece iki defa ve kısa süreyle temiz hava almaya çıkartıldıkları...”: F.K. ve Diğerleri, para. 73; “Görüldüğü üzere Merkezde tutulan düzensiz göçmenlere fiilen sağlanan açık havadan yararlanma imkânı, eldeki en iyimser veriler esas alınsa dahi CPT tarafından ortaya konulan ve olması gereken asgarî standardın oldukça altındadır”: T.T., para. 85; “...Günlük olarak açık havadan yararlanmaya ilişkin anılan asgarî koşulun sağlandığı kanaatine varılamaması, başvuruçuların Merkezdeki koşullarının tahammül edilebilir sınırı aştığının kabulünü gerektirmiş olup...”: I.S. ve R.S., para. 124.

sayılan durumların mevcut koşulları daha da katlanılamaz hâle getirmesini ve gözetim sürelerinin uzunluğunu dikkate alan Mahkeme, tutulma koşullarının “*insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele*” seviyesinde olduğuna ve Anayasa’nın m. 17(3) hükmünün ihlal edildiğine karar vermiştir.

AYM, “*eziyet yasağı*”nın ihlal edildiği iddialarına konu Y.K. başvurusunda, “*yasağın maddi ve usul boyutları bakımından ihlal edildiğine*” hükmetmiştir. Kararda, Anayasa’nın m. 17(3) hükmü kapsamı dışında kalan bazı davranış ve durumlar açıklanmıştır³⁶⁹. Buna göre GGM’lerde asayiş ve güvenliğin sağlanması zorunluluğuna dikkat çeken Mahkeme, “*firara teşebbüs, isyan, rehin alma, saldırı, meşru savunma ve zorunluluk hâli gibi durumlarda GGM’lerde barındırılan kişiler üzerinde kısıtlayıcı önlemlere başvurulmasının ve güç kullanılmasının*” hüküm kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte “*bu kısıtlayıcı önlemlere veya güç kullanımına, durumun gerektirdiği ölçünün dışında ve kaçınılmaz olarak zor kullanmayı gerektirmeyen bir durumda başvurulması hâlinde*” davranışların işkence ve kötü muamele oluşturacağını kabul etmiştir. Değerlendirmeler neticesinde, meşru bir amaç olmaksızın kişinin GGM’de “*ilgi odası*” olarak adlandırılan ve ceza infaz kurumlarındaki müşahede odasına benzer şekilde tasarlanmış odada³⁷⁰, on gün boyunca tutulmasının “*eziyet*” olarak nitelendirileceği sonucuna varmıştır. Bu kanaate varırken kişinin ilgi odasında ailesi ve yasal

³⁶⁹ Y.T., para. 87.

³⁷⁰ İlgi odalarının fiziksel özellikleri ile ilgili bkz. “...yaklaşık 8 m2 büyüklüğündeki odalara üstünde demir mandallı kilit olan demir kapılar vasıtasıyla giriş yapılabilmektedir. Odaların içi ve demir kapı 20 cm kalınlığında süngerle kaplanmıştır. Tüm odalarda kamera sistemi bulunmaktadır. Odanın içinde pencere, tuvalet ve musluk vardır. Eşya olarak yalnızca sünger yatak bulunmaktadır...”: Y.K., para. 98.

temsilcisi de dahil kimseyle iletişim kuramadığını, odada radyo, televizyon ve telefon gibi iletişim araçlarının bulunmadığını ve açık havaya çıkartılmadığını da dikkate almıştır³⁷¹.

Kötü muamele yasağı kapsamında devletin yasaklanan davranışların yapılmasını önleyici tedbirleri alma, alınan tedbirlere rağmen eylem gerçekleşmişse, sorumluları belirleyerek cezalandırılmasına imkân veren etkili resmî bir soruşturma yürütme yönünde pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır³⁷². Bu pozitif yükümlülük çerçevesinde değerlendirme yapan AYM, Y.K. başvurusunda, başvurusunun eziyet yasağının ihlal edildiği iddialarına yönelik kapsamlı ve objektif analize dayalı özenli bir soruşturma yürütülmemiş olması nedeniyle, “eziyet yasağı”nın usul boyutu yönünden de ihlal edildiğine hükmetmiştir³⁷³.

B. Sınır Dışı Hâlinde Kötü Muamele

Kötü muamele yasağının temin ettiği özel ve mutlak koruma kapsamında³⁷⁴ korunan hakların gerçek anlamda güvence altında olduğundan söz edilebilmesi için devlet tarafından bazı negatif ve pozitif yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekir. Bu bağlamda devletin negatif yükümlülüğü kötü muamelede bulunmama sorumluluğunu içerirken pozitif yükümlülüğü bireyi görevlilerinin ve üçüncü kişilerin kötü muamele oluşturabilecek

³⁷¹ Y.K., para. 97-106.

³⁷² ÇOR, s.77; Y.K., para. 107.

³⁷³ Y.K., para. 107-117

³⁷⁴ AYM’nin “kötü muamele yasağı”nın sağladığı mutlak koruma hakkındaki yorumları için bkz. “Anayasa’nın kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağını ve kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir ceza veya muameleye tabi tutulamayacağını hüküm altına alan 17. maddesinin üçüncü fıkrası, demokratik toplumların en temel değerlerinden birini koruma altına almaktadır. Mutlak bir nitelik taşıyan kötü muamele yasağının mağdurların eylemi veya yetkililerin saiki ne olursa olsun ihlal edilmemesi gerekir. Anayasa’nın 15. maddesinin ikinci fıkrası gereğince savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hâllerde dahi bu yasağın askıya alınmasına izin verilmemiştir”: Y.K., para. 79; Cezmi Demir ve diğerleri, para.104.

davranışlarından koruma yükümlülüğü ile korumanın mümkün olmadığı durumlarda etkili soruşturma yapma yükümlülüğünü içermektedir³⁷⁵. Devletin negatif yükümlülüğü ile koruma yükümlülüğüne uyup uymadığı yapılacak incelemenin ve kötü muameleden maddi boyutunu³⁷⁶, pozitif yükümlülüğün kapsadığı etkili soruşturma yükümlülüğü ise usul boyutunu oluşturmaktadır³⁷⁷.

Kişinin öldürülme veya kötü muameleyle uğrama riski bulunan ülkeye, doğrudan veya dolaylı olarak gönderilmemesi yükümlülüğü, kötü muamele yasağının maddi boyutu kapsamında incelenmiştir³⁷⁸. Bu doğrultuda, kamu makamlarınca sınır dışı etme kararı alınırken “*kişinin kötü muameleyle maruz kalabileceğini iddia ettiği ülkeye doğrudan veya*

³⁷⁵ Elif Aydın Dost, B. No: 2014/19954, 12/6/2018, R.G., 1/8/2018, S. 30496, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19954> (28.04.2022), para. 35; A.A. ve A.A., para. 54-58.

³⁷⁶ Sinan Canlı, B. No: 2015/16073, 11/10/2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/16073> (28.04.2022), para. 32.

³⁷⁷ Elif Aydın Dost, para. 35. Türk yüksek mahkeme kararlarında kötü muamele yasağının incelenmesi ile ilgili bkz. YILDIZ, Abdulkadir. (2019). “*Kötü Muamele İddialarının Etkili Soruşturulması Yükümlülüğüne İlişkin Türk Mahkeme Kararları Kaynaçası*”. Avrupa Konseyi. s. 52-90, 28.04.2022 tarihinde <https://rm.coe.int/reference-guide-on-decisions-of-the-turkish-courts-effective-investiga/168096953d> adresinden alındı.

³⁷⁸ A.A. ve A.A., para. 59; A.D., B. No: 2014/19506, 3/4/2019, R.G., 15/5/2019, S. 30775 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19506> (25.04.2022), para.55. Sınır dışı edilmesi hâlinde kötü muameleyle uğrayacağı iddiası, kötü muamele yasağı ile geri gönderme yasağını ilgilendiren bir meseledir. Devletin bu yöndeki yükümlülükleri sadece kötü muamele yasağından değil, aynı zamanda geri gönderme yasağına uyma gerekliliğinden de kaynaklanmaktadır. Nitekim, kararlarda ilgili hukuk olarak YUKK’un “*geri gönderme yasağı*”nı düzenleyen 4. maddesine ve 1951 Sözleşmesi’nin 33. maddesine yer verildiği görülmektedir. Özellikle, AYM’nin “*Anayasa’nın 17., 5. ve 16. maddeleri, uluslararası hukuk ve özellikle de Türkiye’nin taraf olduğu Cenevre Sözleşmesi’nin ilgili hükümleri ile yorumlandığında devletin egemenlik yetkisi alanında olup gönderildikleri ülkede kötü muameleyle maruz kalabilecek yabancıların da maddi ve manevi varlıklarına yönelik risklere karşı korunmalarının devletin pozitif yükümlülükleri arasında yer aldığı kabulü gerekir.*” yorumunda bu husus açıkça ifade edilmişti. Bkz. F.R., B. No: 2016/4405, 15/2/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/4405> (27.04.2022), para. 57.

dolaylı olarak gönderilme ihtimalinin” gözetilmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir³⁷⁹.

Mahkemeye göre her sınır dışı etme işlemi bakımından, araştırma yapılması zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu yükümlülükten bahsedilebilmesi için öncelikle kötü muamele riski altında olan kişinin iddiasının, savunulabilir (*araştırılmaya değer*) olması gerekmektedir³⁸⁰.

Başka bir ifadeyle, ihlal iddiaları belli bir ciddilik seviyesinde, iddia konusu risk “*gerçek bir risk*” seviyesinde olmalıdır³⁸¹. Bu doğrultuda iddialar sunulacak bilgi ve belgelerle desteklemelidir³⁸².

³⁷⁹ A.D., para. 55. Bu ihtimalin ve başvurunun gönderileceği ülkeden “*kötü muameleyle maruz kalabilme riski*” bulunan ülkeye iade edilebileceği iddialarının idare mahkemesince araştırılmamış olması sebebiyle kötü muamele yasağının ihlal edildiğine karar verilmiştir: A.D., para. 53-60.

³⁸⁰ A.A. ve A.A., para. 63.

³⁸¹ A.A. ve A.A., para. 65; *Azıjjon Hikmatov*, B. No: 2015/18582, 10/5/2017, R.G., 7/6/2017, 30089, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18582> (23.04.2022), para. 59. Mahkemeye göre “*gerçek riskin varlığına ilişkin maddi olguların bulunup bulunmadığı araştırılırken kural olarak sınır dışı kararının verildiği tarihteki koşullar dikkate alınmalıdır. Ancak yapılacak değerlendirmenin sonucunu doğrudan etkileyecek önemli gelişmeler olması hâlinde yeni durum da göz önünde tutulmalıdır*”: A.A. ve A.A., para. 70. Mahkeme ayrıca iddia edilen riskin güncelliğini koruması gerektiğine dikkat çekmiştir: *Yryskul Beishenaliev*, para. 51; *Aleksei Alekseev*, B. No: 2016/13290, 5/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/13290> (25.04.2022), para. 51.

³⁸² *Azıjjon Hikmatov*, para. 57. Başvurularda farklı nedenlerle kötü muameleyle maruz kalınabileceği iddia edilmiştir: “*Başvurucu, dinî inancı ve siyasi görüşü nedeniyle ülkesine geri gönderilmesi hâlinde öldürülebileceğini ya da kötü muameleyle maruz kalabileceğini ileri sürmüştür*.”: *Azıjjon Hikmatov*, para. 70-75; “*...başvurucuların tümü dinî inançları, siyasi görüşleri ya da etnik kökenleri gibi nedenlerle sınır dışı edilmeleri hâlinde ülkelerinde kötü muameleyle maruz kalacaklarını ileri sürmüşlerdir*”: *R.M. ve diğerleri*, B. No: 2015/19133, 17/4/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19133> (24.04.2022), para. 23; “*...sınır dışı edilmesi hâlinde siyasi görüşleri, dinî inançları ve etnik kökeni nedeniyle Rusya Federasyonu'nda kötü muameleyle maruz kalacağı iddiasıyla...*”: *Kemal Salpagarov*, para. 12; “*...geri gönderilmeleri hâlinde siyasi görüşleri, dinî inançları veya etnik kökenleri nedeniyle kötü muameleyle maruz kalacaklarını...*”: *M.D. ve diğerleri*, para. 19; *A.E. ve diğerleri*, B. No: 2016/22584, 21/4/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/22584> (25.04.2022), para.19; “*...başvurucuların tümü dinî inançları, siyasi görüşleri, etnik kökenleri yahut ülkelerindeki iç karışıklıklar gibi nedenlerle sınır dışı edilmeleri hâlinde ülkelerinde kötü muameleyle maruz kalacaklarını...*” *G.I. ve diğerleri*, B. No: 2017/5849, 24/3/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5849> (25.04.2022), para. 47; “*başvurucunun*

AYM, kötü muameleyle ilişkin iddiaların araştırılmaya değer olduğunun tespitinden sonra, yargılamada usulî güvencelerin sağlanıp sağlanmadığını denetlemektedir. Bu doğrultuda yasağın usul boyutu kapsamında, bireylere hakkında alınan sınır dışı etme kararları aleyhine “iddialarını araştırtma” ve bu kararı “adil bir şekilde inceletme” imkânının sağlanıp sağlanmadığını³⁸³, kararların tarafsız yargı organlarınca denetlenip denetlenmediğini, ilgilinin iddialarının ve gerçek bir riskin varlığının ayrıntılı bir şekilde araştırılıp araştırılmadığını incelemiştir³⁸⁴. Sonuç olarak, sınır dışı etme işleminin aleyhine açılan iptal davasında, riske yönelik araştırma ve değerlendirme yükümlülüğünün yerine getirilmediğini tespit ettiği başvurularda, “kötü muamele yasağı”nın ihlal edildiğine karar vermiştir³⁸⁵.

geri gönderileceği ülkede var olduğunu iddia ettiği riske ilişkin somut ve kişisel açıklamalar yaptığı...”: A.S.I.A. ve diğerleri, B. No: 2018/11825, 6/10/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/11825> (25.04.2022), para. 26.

³⁸³ *Azizjon Hikmatov*, para. 55.

³⁸⁴ *Azizjon Hikmatov*, para. 55-56, 70-75; *A.A. ve A.A.*, para. 61-62. Ayrıca bu kapsamda idare mahkemesi tarafından, sınır dışı etme kararını alan makam olan Göç İdaresi Müdürlüklerinden, gönderilecek ülkedeki riske yönelik araştırma yapılıp yapılmadığı konusunda izahat alınması gerektiğini de belirtmiştir. Bkz. *R.M. ve diğerleri*, para. 25; *Kemal Salpagarov*, para.43; *M.D. ve diğerleri*, para. 25; *A.E. ve diğerleri*, para. 25.

³⁸⁵ İdare mahkemesince “başvurucular tarafından ileri sürülen, AİHM kararları ile insan hakları alanında araştırma yapan sivil toplum örgütlerinin raporlarına da konu olan kötü muamele iddialarının doğru olup olmadığı hususunda yargılama aşamasında herhangi bir araştırma yapılmamasının ve kararlarda anılan iddialara neden itibar edilmediği konusunda bir değerlendirmeye yer verilmemesinin” kötü muamele yasağının ihlal ettiğine karar vermiştir. Bkz. *R.M. ve diğerleri*, para. 25; *Kemal Salpagarov*, para. 43; *M.D. ve diğerleri*, para. 24; *A.E. ve diğerleri*, para. 24; para.52-53; *A.S.I.A. ve diğerleri*, para. 27-28.

Gönderilecek ülkedeki kötü muamele riskini ispat külfetinin hangi tarafa ait olacağı, iddiaların niteliğine göre değişkenlik gösteren bir meseledir. AYM bu ispat yükümlülüğüne ilişkin bazı kriterler belirlemiştir³⁸⁶. Buna göre,

i) başvuru sınır dışı edileceği ülkede “uzun süredir devam eden genel siyasi istikrarsızlık ya da ülkenin tamamına yayılmış iç karışıklık nedeniyle kötü muameleyle maruz kalacağını” ileri sürebilir. Bu durumda kamu makamlarınca tarafsız bir şekilde, ülkedeki genel koşulların kötü muamele oluşturmayacağı ispatlanmalıdır.

ii) Yine “kamu makamlarının etnik kökenleri, dinî inançları, siyasi görüşleri ya da belirli bir gruba mensubiyetleri gibi nedenlerle kişilere sistematik olarak kötü muamelede bulundukları” iddia edilebilir. Bu durumda, kamu makamlarınca bu nitelikteki kişi veya gruplara kötü muamelede bulunulup bulunulmadığı araştırılacaktır. Diğer tarafta, başvuru da belirtilen iddia gruplara aidiyetini veya mensubiyetini ispatlayacaktır³⁸⁷.

iii) kişisel durumlarından dolayı kötü muameleyle uğrayacağı iddia edilebilir. Bu durumda ispat yükümlülüğü başvurucuya aittir. Başvurucu, hangi nedenle böyle bir riskin var olduğuna açıklık getirmeli ve iddialarını ispatlamaya yönelik vakaları açıkça ortaya koymalıdır.

iv) mevcut riskin “kamu görevlisi olmayan kişi veya gruplardan kaynaklandığı” iddia edilebilir. Yine bu durumda da ispat yükü başvurucuya aittir. Başvurucu, “hem riskin

³⁸⁶ AYM’ye göre bu ölçütler, iddiaların savunulabilir olup olmadığı araştırılırken de dikkate alınmalıdır. Değerlendirme ölçütleri için bkz. A.A. ve A.A., para. 65-70; *Azıjjon Hikmatov*, para. 59-64.

³⁸⁷ “Geri gönderilen ülkenin koşullarının kamu makamları tarafından resen araştırılması gerektiğine ilişkin kural, başvurunun bu konuda açıklamada bulunma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır”: *Yryskul Beishenaliev*, para. 51; *Aleksei Alekseev*, para. 52.

gerçekliğini hem de söz konusu ülkenin kamu makamlarının bu riski ortadan kaldırmak konusunda yeterli korumayı sağlamakta yetersiz kalacaklarını” ispatlamalıdır³⁸⁸.

Bu önemli kriterlerin yer aldığı, AYM Genel Kurulu’nun A.A. ve A.A. başvurusuna ilişkin kararında oyçokluğuyla “*kötü muamele yasağı*”nın ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Başvuruya konu olayda başvuruçuların “*kamu güvenliği açısından tehdit oluşturdıkları*” gerekçesiyle sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Başvuruçular, kararın iptali için idare mahkemesinde dava açarak “*geçerli pasaport ve vize sahibi olduklarını, süresi içinde ikamet izni için başvuruda bulunduklarını, herhangi bir suça karışmadıklarını, bulaşıcı ya da ağır hastalık taşımadıklarını, adli sicil kayıtlarının olmadığını*” belirtmişlerdir. Ayrıca “*Irak yönetimine muhalif olduklarını, ülkede çatışmaların ve DAESH terör örgütünün faaliyetlerinin devam ettiğini, sınır dışı edildikleri takdirde öldürüleceklerini ya da kötü muameleye maruz kalacaklarını, dahası Irak’taki evlerinin terör örgütü tarafından bombalanarak yıkıldığını*” ifade etmiş ve yıkılan evlerine ait bazı fotoğraflar sunmuşlardır.

İdare mahkemesince yapılan değerlendirmeler neticesinde, davanın reddine hükmedilmiştir. Ancak başvuruçuların “*sınır dışı edilmeleri hâlinde ülkelerinde öldürülecekleri ya da kötü muameleye maruz kalacakları*” iddialarına yönelik herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Daha sonra başvuruçular, “*ülkelerindeki çatışma ortamı ve DAESH terör örgütünün eylemleri nedeniyle çocuklarıyla birlikte ülkelerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını, terör örgütü tarafından evlerinin bombalandığını, geri gönderilmeleri*

³⁸⁸ “Gerçek riskin varlığına ilişkin maddi olguların bulunup bulunmadığı araştırılırken kural olarak sınır dışı kararının verildiği tarihteki koşullar dikkate alınmalıdır. Ancak yapılacak değerlendirmenin sonucunu doğrudan etkileyecek önemli gelişmeler olması hâlinde yeni durum da göz önünde tutulmalıdır”: A.A. ve A.A., para. 70.

hâlinde öldürülebilecekleri veya kötü muameleye maruz kalabileceklerini” ileri sürerek bireysel başvuruda bulunmuşlardır.

Kararda “*Irak’ın genel güvenlik durumuna ilişkin bilgiler*” başlığında “*Uluslararası Af Örgütünün ve İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün raporlarına ve BMMYK’nın Irak’a ilişkin açıklamalarına yer verilmiştir*³⁸⁹. Irak’ın güvenlik durumuna ilişkin raporları inceleyen Mahkeme, “*terör örgütünün Irak’ın tamamında değil sadece belirli bölgelerinde etkili olduğunu ve Devletin kontrolü altındaki bölgelerde vatandaşlarının güvenliğini sağlamakta yetersiz kaldığına dair bir değerlendirmenin raporlarda yer almadığını*” belirtmiştir³⁹⁰. Ayrıca Irak’taki riskin kaynağının DAESH terör örgütünün faaliyetleri olduğunu dolayısıyla da riskin kamu çalışanı olmayan birey veya topluluklardan kaynaklandığını tespit etmiştir. Bu durumda ispat yükünün başvurularda olduğuna ve hem riskin aslının hem de Irak kamu makamlarının kendilerini bu riske karşı koruyamayacağının başvurucular tarafından

³⁸⁹ Uluslararası Af Örgütü’nün 14/7/2014 tarihli ve “Kuzey Irak: Siviller Ateş Hattında” başlıklı raporunda; “... *ISIS [DAESH] tarafından ele geçirilmesiyle bölgede mezhepler arası gerginlik had seviyeye çıktığı ve mezhepsel saldırıların yaydığı korkunun kitlesel yer değiştirmeye neden olduğu... Musul, Tal-Afar ve civar bölgede Sünni olmayan nüfusun neredeyse tamamı öldürme, kaçırma, tehdit eylemleri veya evlere ve ibadet yerlerine gerçekleştirilen saldırılardan dolayı bölgeyi terk ettiği... Ayrıca, Musul, Tel-Afar ve Baquba şehirlerinde Irak güvenlik güçleri ve Şii milislerin elinde bulunan tutsakların da yargısız bir şekilde infaz edildiğine dair inandırıcı bilgiler geldiği... Irak hükümet güçleri tarafından DAESH’a karşı yapılan hava saldırılarında da onlarca sivil öldüğü veya yaralandığı...*” tespitleri yer almıştır. BMMYK tarafından 2014 yılı Ekim ayında Irak’a ilişkin yapılan açıklamalarda: “...*hükümet güçleri ve Peşmerge ile DAESH ve bağlantılı örgütler arasında meydana gelen çatışmalar nedeniyle şiddet olayları ciddi bir şekilde tırmandığı, bu şiddet olayları, intihar saldırıları, hava saldırıları ve infazlar nedeniyle her gün çok sayıda sivil öldüğü ya da yaralandığı, Irak’taki durum çok belirsiz ve kırılğan olduğundan ve ülkenin bütünü devam eden çatışmalardan doğrudan ya dolaylı olarak etkilendiği...*” belirtilerek, “*ülkede güvenlik ve insan hakları açısından gözle görülür iyileşmeler olmadan Iraklıların zorla ülkelerine geri gönderilmemesi*” şiddetle tavsiye edilmiştir (A.A. ve A.A., para. 39-41).

³⁹⁰ A.A. ve A.A., para. 79.

ispatlaması gerektiğine kanaat getirmiştir. Öte yandan iddiaları desteklemek için başvuruçular tarafından sunulan fotoğraflardaki evin kendilerine ait olup olmadığını anlaşılamadığını ve hangi bölgeden geldikleri hakkında bilgi vermekten kaçınmalarının, iddialarının doğruluğuna inanmayı zorlaştırdığını da ifade etmiştir. Netice olarak başvuruçuların iddialarının savunulabilir nitelikte olmadığı kanaatine varan Mahkeme, “*kötü muamele yasağı*” yönünden ihlal olmadığına hükmetmiştir.

Kanaatimizce, karardaki değerlendirmeler, AYM içtihadı ile çelişkiler içermektedir. Özellikle ispat için öngörülen ölçütlere uygun bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir. Şöyle ki, AYM’nin ispat için öngördüğü ölçütlerden ilkinde göre, kötü muameleye maruz kalınacağına dair iddialar “*uzun süredir devam eden genel siyasi istikrarsızlık ya da ülkenin tamamına yayılmış iç karışıklık*”tan kaynaklanıyorsa ispat yükü kamu makamlarına aittir ve ülkedeki genel koşulların objektif olarak kötü muamele oluşturmayacağının ispatlanması gerekir. Kararda yer verilen raporlar ve BMMYK’nın açıklamalarında, ülkede iç karışıklığın had seviyeye çıktığı, bazı grupların öldürülme ve kaçırılma tehdidiyle karşı karşıya kaldığı, ülkenin bütününün devam eden çatışmalardan etkilendiği ve kitlesel yer değiştirmelerin olduğu tespitleri yer almaktadır³⁹¹. Bu açıklamalar ülkede mevcut bir iç karışıklığın olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca başvuruçuların, ülkeye giriş tarihinin kitlesel olarak kaçışın yaşandığı döneme denk gelmesi de iddialarını doğrulamaktadır³⁹². Şu hâlde başvuruçuların sunduğu belgeler ile ülkenin güvenlik durumuna ilişkin uluslararası

³⁹¹ Irak’ın güvenlik durumuna ilişkin raporları inceleyen Mahkeme “*terör örgütünün Irak’ın tamamında değil sadece belirli bölgelerinde etkili olduğu ve Devletin kontrolü altındaki bölgelerde vatandaşlarının güvenliğini sağlamakta yetersiz kaldığına dair bir değerlendirmenin raporlarda yer almadığı*” yorumlarında bulunmuştur (A.A. ve A.A., para. 79).

³⁹² A.A. ve A.A., para. 75.

kuruluşların raporları birlikte değerlendirildiğinde, iddialarının tartışılmaya değer savunulabilir olduğu ve riskin güncelliği ve gerçekliğinin ispatlanmış olduğu neticesine ulaşılması gerekirdi³⁹³. Buna bağlı olarak da idarî ve yargısal makamların bu temellendirilmiş iddiaların gerçekliğini araştırma ve başvuruçuları yargılama sırasında usul güvencelerinden yararlandırılma yükümlülüklerinin yerine getirmediği³⁹⁴ dikkate alınarak “*kötü muamele yasağı*”nın ihlal edildiğine karar verilmeliydi³⁹⁵.

Mahkeme, F.R. başvurusunda da “*kötü muamele yasağı*”nın ihlal edilmediğine hükmetmiştir³⁹⁶. Olayda, başvuruçunun “*silahlı terör örgütüne üye olmaktan kesinleşmiş mahkûmiyet hükmü bulunması ve kamu güvenliği bakımından tehdit oluşturması*” gerekçesiyle sınır dışı edilmesine karar verilmiştir³⁹⁷. İşlem aleyhine açılan iptal davası “*kamu düzeni açısından tehlike oluşturan bir suçtan kesin hüküm giyen yabancıların sınır dışı edilmesinde idarenin takdir yetkisi bulunduğu*” belirtilerek reddedilmiştir³⁹⁸. Bunun üzerine başvuruçucu “*Türkiye’de silahlı terör örgütüne üye olmaktan cezalandırılmış olması nedeniyle ülkesi İran’a geri gönderilmesi hâlinde yaşamı ile maddi ve manevi varlığının tehlikeye düşeceği*” iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur. Ayrıca başvuruçucu, “*Sünni ve*

³⁹³ Mahkemece iddiaların temellendirilmiş olduğu açıkça belirtilmiştir: “...başvuruçuların DAEŞ terör örgütü tarafından evlerinin bombalandığına ve geri gönderilmeleri hâlinde maddi ve manevi varlıklarının tehlikeye düşeceğine ilişkin iddialarının temelsiz olmadığı konusunda tereddüt bulunmamaktadır...” görüşüne yer verilmiştir (A.A. ve A.A., para. 76). Üstelik bu iddialar dikkate alınarak sınır dışı işlemlerinin tedbiren durdurulmasına da karar verilmiş olması da aynı kanaatte olduğunu göstermektedir (A.A. ve A.A., para.6).

³⁹⁴ Nitekim AYM’de kararda “...İdare Mahkemesinde görülen davada kötü muamele yasağı kapsamında sağlanması gereken usul güvencelerinin bir kısmının sağlanmadığı görülmekle birlikte (araştırma yükümlülüğü, yargılama sürecine etkili katılım) ...” ifadesiyle bu tespiti doğrulamıştır (para. 78).

³⁹⁵ Aynı yönde bkz. A.A. ve A.A., Karşıoy Gerekçesi, para. 1-20.

³⁹⁶ F.R., B. No: 2016/4405, 15/2/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/4405> (27.04.2022).

³⁹⁷ F.R., para. 25.

³⁹⁸ F.R., para. 26.

Kürt kökenli olduğunu, ülkesinde siyasi muhalif olarak görüldüğünü, Irak ve İran'da PJAK örgütünün basın faaliyetlerini yürüttüğünü, İran'da PJAK örgütü üyelerinin ölüm cezasıyla cezalandırıldığını ve bu hususun insan hakları örgütlerinin raporlarında açıkça yer aldığını” ileri sürmüştür.

Kararda, AIHM uygulamasına, İran’ın genel güvenlik durumu ile ilgili insan hakları örgütleri raporlarına yer verilmiştir. Mahkeme, kötü muamele yasağına ilişkin içtihadını yineledikten sonra, başvurunun iddialarının araştırmaya değer nitelikte olduğunu, ancak idare mahkemesi tarafından “*gerçek bir kötü muamele riski bulunup bulunmadığı*” hususunda herhangi bir değerlendirmede bulunulmadığını tespit etmiştir³⁹⁹. Öte yandan “*geri gönderilecek ülkede karşılaşılabilecek kişisel risklere ilişkin iddialarını ispat yükümlülüğünün başvurucaya ait olduğunu*” vurgulayan Mahkeme, “*bir ülkede insan hakları ihlali riski bulunduğu dair değerlendirmelerin yalnız başına sınır dışı kararı alınmasına engel olmadığını, başvurunun verdiği bilgilerin çelişkiler içerdiğini, maddi ve manevi bütünlüğüne ilişkin böylesine ciddi iddialarını kamu makamları önünde dile getirme konusunda gerekli özenin gösterilmediğini*” ifade etmiştir. Netice olarak, “*başvurunun kişisel durumuna ilişkin iddialarının makul olmadığı, geri gönderileceği ülkede olasılığın ötesinde gerçek bir kötü muamele riski altında bulunduğu ilişkin ihlal kararı verilmesine yeterli nitelikte maddi olgular bulunmadığı*” gerekçeleriyle “*kötü muamele yasağı*”nın ihlal edilmediğine hükmetmiştir⁴⁰⁰.

³⁹⁹ F.R., para. 74-75.

⁴⁰⁰ Karar oyçokluğu ile alınmıştır. Karara yönelik eleştiriler için bkz. Karşıoy gerekçesi, 1-20.

AYM'nin kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddialarını denetim usulü ve değerlendirme kriterleri beraber incelendiğinde, AİHM uygulamasına benzer bir yol takip ettiği söylenebilir. Özellikle değerlendirme ölçütlerinden; devletin pozitif ve negatif yükümlülükleri, risk bulunan ülkeye doğrudan veya dolaylı olarak göndermenin devletin sorumluluğuna neden olacağı⁴⁰¹, kötü muamele yasağının kapsadığı usulî güvenceler, riskin ciddi bir düzeyde olması gerekliliği ve gönderilecek ülke koşullarının araştırılıp araştırılmadığı hususlarında AİHM ile benzer bir tutum sergilediği görülmektedir⁴⁰².

⁴⁰¹ AİHM'nin ilgiliyi kötü muameleye uğrama riski bulunan ülkeye dolaylı gönderen devletin sorumluluğuna ilişkin değerlendirmeleri için bkz. “AİHM, M.S.S./Belçika ve Yunanistan ([BD], B. No: 30696/09, 21/1/2011) başvurusunda, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (Sözleşme) taraf devletler arasında yapılan sınır dışı veya nakil işlemlerini değerlendirmiştir. AİHM, Afganistan vatandaşı olan başvurusunun Belçika'dan Yunanistan'a nakledilmesi olayında Sözleşme kapsamındaki güvencelerin sağlanmasına ilişkin standartların her ülke bakımından ayrı ayrı değerlendirilmesi, kötü muameleye maruz kalma riski bulunan ülkeye sadece doğrudan değil dolaylı olarak gönderilme ihtimalinin de gözetilmesi gerektiğini belirttikten sonra somut olayda -Yunanistan'ın yabancıları Türkiye'ye gönderme pratiğini de dikkate alarak- başvurusunun Belçika'dan Yunanistan'a nakledilmesi olayında Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır”: A.D., para.34-36.

⁴⁰² AYM kararlarında yer verilen AİHM'in bu konuya ilişkin değerlendirmeleri için bkz. “AİHM'e göre yabancıların ülkeye girmeleri, ülkede ikamet etmeleri ve ülkeden çıkarılmalarına ilişkin konular doğrudan o ülkenin ulusal egemenlik yetkisine ilişkindir. Bununla birlikte bir yabancıнын sınır dışı edilmesi hâlinde işkence ve kötü muameleye maruz kalacağına dair ciddi emareler bulunması durumunda taraf devletin Sözleşme kapsamında sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Sözleşme, işkence ve kötü muameleye maruz kalma riski bulunan ülkeye sınır dışı etmeme yükümlülüğünü içermektedir. AİHM, Sözleşme'nin 2. (yaşam hakkı) ve 3. maddelerinin (işkence ve kötü muamele yasağı) birlikte ihlal edildiğine ilişkin şikâyetlerde işkence ve kötü muamele yasağının mutlak şekilde yasaklandığı gerçeğinden hareketle başvuruları 3. maddeyle sınırlı olarak incelemektedir. Bu kural geri gönderilen ülkede idam cezası uygulanacağı gibi doğrudan yaşam hakkının konusunu oluşturan şikâyetler yönünden geçerli değildir. AİHM, işkence ve kötü muamele riski bulunan ülkeye sınır dışı etmeme yükümlülüğünün kamu düzeni veya kamu güvenliği bakımından risk oluşturanlar bakımından da geçerli olduğunun hatta uluslararası terörizm tehlikesinin bulunduğu hâllerde bile bu yükümlülüğe bir istisna getirilemeyeceğinin altını çizmektedir. AİHM, geri gönderilen ülkede işkence ve kötü muamele riskinin varlığını haklı gösteren önemli gerekçelerin bulunması hâlinde bu iddiaların kapsamlı ve titiz (etkili) bir şekilde incelenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. AİHM, söz konusu incelemenin etkililiğinden bahsedilebilmesi için sınır dışı kararı uygulanmadan önce ilgili kişiye bağımsız bir merciye başvuruda bulunma imkânı

III. ETKİLİ BAŞVURU HAKKI

Etkili başvuru hakkı, Mahkemece, “*anayasal bir hakkının ihlal edildiğini ileri süren herkese hakkın niteliğine uygun olarak iddialarını inceletebileceği makul, erişilebilir, ihlalin gerçekleşmesini veya sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırmaya (yeterli giderim sağlamaya) elverişli idarî ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânı sağlanması*” şeklinde ifade edilmiştir⁴⁰³. Buna göre temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarıyla başvurulacak yol mevzuatta düzenlenmiş olmasının yanında uygulamada başarı şansı sunan etkili bir yol olmalıdır⁴⁰⁴.

Etkili başvuru hakkı Anayasa’nın “*temel hak ve hürriyetlerin korunması*” başlıklı m. 40. hükmünde ve AİHS’nin “*etkili başvuru hakkı*” başlıklı m. 13 hükmünde düzenlenmiştir⁴⁰⁵. Hükümlerde yer alan ifadeler doğrultusunda bu hakkın ihlal edildiği yönündeki iddiaların “soyut” olarak incelenmesinin mümkün olmadığı görülmektedir⁴⁰⁶. Buna göre bu hakkın ihlal edildiği iddialarına yönelik inceleme muhakkak diğer temel hak

tanınması ve inceleme sonuçlanıncaya kadar sınır dışı kararının uygulamasının kendiliğinden (otomatik olarak) durdurulmasının önemine vurgu yapmaktadır. AİHM’e göre Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlaline karar verilebilmesi için işkence ve kötü muamele iddiasının bir olasılığın ötesinde gerçek bir risk düzeyine ulaşması gerekmektedir. Söz konusu riskin ciddiliği incelenirken geri gönderilecek ülkeyle ilgili koşullar taraf devletçe resen araştırılmalıdır”: Azıjon Hikmatov, para. 35; Kemal Salpagarov, para. 29.

⁴⁰³ Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad, B. No: 2016/5604, 24/5/2018, R.G., 3/7/2018, S. 30467, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/5604> (30.04.2022), para. 60.

⁴⁰⁴ Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad, para.61.

⁴⁰⁵ Anayasa m. 40: “*Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.*” AİHS m. 13: “*Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.*”

⁴⁰⁶ Rıda Boudraa, para. 39.

ve özgürlüklerle ilişkili şekilde yapılmalıdır. Bu bağlamda öncelikle “*hangi temel hak ve özgürlüğü konusunda etkili başvuru hakkının kısıtlandığı*” sorusunun cevaplanması gerekmektedir⁴⁰⁷.

Etkili başvuru hakkı yönünden sahip olunan korumanın içeriği, ihlal edildiği iddia edilen hakkın mahiyetine göre değişkenlik göstermektedir⁴⁰⁸. Bununla birlikte bu hak kapsamında temin edilecek başvuru yolu, sadece teoride değil pratikte de iddia edilen ihlali engelleme, devam eden ihlali sona erdirmeye veya sona eren ihlale yönelik olarak makul bir tazmin olanağı sağlama yönünden “*etkili*” olmalıdır⁴⁰⁹. Özellikle, “*kötü muamele yasağı*” açısından sağlanması gereken başvuru yolunun “*ihlali önleyici ve bazı durumlarda cezalandırıcı, ayrıca gerektiğinde tamamlayıcı bir unsur olarak makul bir tazmin imkânını sunan*” bir yol olması gerekir⁴¹⁰. Bunun sebebi aksi durumda, ihlaller yönünden yalnızca tazmin yollarının düzenlenmiş olmasının, kötü muameleyle uğrayanlara yapılanları “*kısmen/zımnen*” meşru hâle getireceği gerçeğidir⁴¹¹.

⁴⁰⁷ Onurhan Solmaz, B. No: 2012/1049, 26/3/2013, R.G., 6/4/2013, S. 28610, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1049> (28.04.2022), para. 33.

⁴⁰⁸ A.V. ve Diğerleri, para. 52.

⁴⁰⁹ K.A., para. 71; A.V. ve Diğerleri, para. 52.

⁴¹⁰ A.V. ve Diğerleri, para. 53. Kötü muamele yasağının esasının korunmasına yönelik güvenceler ile etkili başvuru hakkının sağladığı güvenceler arasındaki farklılıklar hakkında bkz. “*Etkili başvuru hakkı, kötü muamele yasağının esasının korunmasına yönelik güvencelerden farklı olarak maddi hakka ilişkin ihlal iddialarının yetkili makamlara ulaştırılmasına imkân sağlayan güvenceler içermektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi içtihatlarına göre kötü muamele yasağı kapsamında inceleme yapılabilmesi için sıkı ispat kriterleriyle donatılmış, savunulabilir nitelikte bir iddianın varlığı aranırken anılan yasakla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiğinin makul şekilde açıklanması inceleme için yeterli görülebilir. Dolayısıyla etkili başvuru hakkının ihlali kötü muamele yasağının da mutlak şekilde ihlal edilmesine bağlı değildir*”: Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad, para. 63.

⁴¹¹ K.A., para. 72; AİHM’in benzer tespitleri için bkz. “*Sözleşme’nin 3. maddesi ile yasaklanan türden muameleyle karşı bireylerin etkin bir şekilde korunması için önleyici bir hukuk yolunun mevcudiyeti elzemdir.*

Öte yandan kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak gerçekleşen ihlaller yönünden tazminat yolunun varlığı her durumda ihlalin sonuçlarını bertaraf etmek için elverişli olmayabilir⁴¹². Özellikle, sınır dışı edilecek ülkede kötü muamele riskinin varlığı hâlinde, tazminat yolu sadece ihlali tespit etmek ve ihlalin sonuçlarını gidermek için yeterli olmamaktadır. Ancak idarî gözetimde tutulma koşullarından dolayı “*kötü muamele yasağı*”nın ihlal edildiği durumlarda tazminat yolu ihlalin giderilmesinde yeterli ve elverişli kabul edilmiştir⁴¹³. Sonuç olarak, açıklanan sebeplerle “*etkili başvuru hakkı*” yönünden yapılacak değerlendirmelerin iddiaların kapsamına göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu sebeple “*etkili başvuru hakkı*”nın ihlal edildiği iddiaları ile yapılan başvurular, idarî gözetim süreci ve sınır dışı etme süreci yönünden ayrı ayrı ele alınacaktır.

A. İdarî Gözetim Sürecine Yönelik İddialar

AYM’ye yapılan başvurularda, başvuruçular genellikle “*GGM’deki tutma koşulları ve uzun süre GGM’de tutulmaları nedeniyle yapılan şikâyet ve başvuruların sonuçsuz kalması sebebiyle tutma koşullarının denetimi konusunda başvurabilecekleri herhangi bir makam bulunmadığını*” ileri sürmüşlerdir⁴¹⁴. Mahkemeye göre, GGM’de gayriinsanî şartlarda tutulan ve tutulmaya devam edilen kişilerin başvuracakları yolun etkililiği, “*tutulma koşullarının iyileştirilmesi/düzeltilmesi ve ayrıca bu koşullardan kaynaklanan zararların*

Gerçekten de Mahkeme, Sözleşme tarafından söz konusu hükme atfedilen özel önemin, Devlet tarafından tazmin edici bir hukuk yoluna ilaveten, bu tür muamelelerin tamamını süratle sona erdirecek etkili bir mekanizma kurulmasını gerektirdiği görüşündedir. Aksi takdirde, ilerde tazminat alma imkânı, Sözleşme’nin bu esas hükmüne aykırı olarak, özellikle ciddi ıstırapın yasallaşmasına yol açacak ve Devlet’in, standartlarını Sözleşme gereklilikleriyle aynı hizaya getirme konusundaki yasal yükümlülüğünü kabul edilemez şekilde zayıflatacaktır”: Yarashonen/ Türkiye, para. 61.

⁴¹² Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad, para. 64

⁴¹³ Nitekim B.T. başvurusunda, tam yargı davası ile bu iddialara yönelik ihlalin giderilebileceği kabul edilmiştir.

⁴¹⁴ Rıda Boudraa; A.V. ve Diğerleri; F.A. ve M.A.; K.A.; F.K. ve Diğerleri; I.S. ve Diğerleri.

tazmin edilmesini sağlayacak” nitelikte olmasına bağlıdır⁴¹⁵. Bunun yanında, tutulmanın sona erdiği ve kişinin GGM’den ayrıldığı durumda, uğranılan maddi ve manevi zararları giderecek mahiyette tazmin yollarının öngörölmüş olması da gereklidir. Aksi durumun “devletin tutma koşullarını Anayasa’nın güvence altına aldığı standartlara yükseltme yükümlölülüğü”nü azalttığı kabul edilmiştir⁴¹⁶.

AYM, bu bağlamda yapılan başvurularda başvuruçuların GGM’de tutuldukları zaman periyoduna göre değeriendirmelerde bulunmuştur. Başvuruçuların tutuldukları zaman periyodunun YUKK öncesi döneme denk geldiğı başvurularda, GGM’de tutulma koşullarının denetimine yönelik yürürlükte olan açık bir düzenlemenin bulunmadığı belirtilmiştir⁴¹⁷. Kararlarda, GGM’lere yapılan ziyaretler neticesinde hazırlanan “Türkiye İnsan Hakları Kurumu”nun (İHK) “İstanbul Geri Gönderme Merkezi Raporu”ndaki tespitleri de dikkate alınmıştır⁴¹⁸.

Raporda “Merkezlerin erişiminin zor olduğı, etkili bir denetlemenin bulunmadığı, avukata erişim imkânı olmayan ve daha sonra ülkeden sınır dışı edilen yabancıların geri gönderme merkezinde maruz kaldıkları insan hakları ihlallerini pratikte şikâyet etmelerinin mümkün olmadığı, başvuruçuların yabancı olması, dil bilmemesi, avukata erişimin zor olması nedeniyle Merkezin yargısal denetimi ve memurlar hakkında yapılan şikâyetler çok

⁴¹⁵ K.A., para. 72; F.A. ve M.A., para. 59.

⁴¹⁶ A.V. ve Diğerleri, para. 53

⁴¹⁷ A.V. ve Diğerleri başvurusunda, başvuruçular 20/11/2012 ile 23/1/2013 tarihleri arasında (para.55); F.A. ve M.A. başvurusunda, başvuruçular 24/11/2011 ile 10/12/2012 tarihleri arasında (para.61); F.K. ve Diğerleri başvurusunda, başvuruçular 28/9/2013 ilâ 30/9/2013 tarihleri arasında havalimanı nezarethanesinde, 30/9/2013 ilâ 4/11/2013 tarihleri arasında ise Kumkapı GGM’de idarî gözetim altında tutulmuşlardır (para. 51).

⁴¹⁸ Raporun tamamı için bkz. <http://madde14.org/images/e/ec/TihkLIstGGMrapor2014.pdf> (28.04.2022).

az sayıda olduğu, Merkezde tutulanların genellikle sınır dışı edildiği için bir daha Türkiye'ye dönmesinin oldukça zor olduğu, bu nedenle, şikâyet konusu olayların adli mercilere intikal etmediği..." şeklinde tespitlere yer verilmiştir⁴¹⁹. Bu tespitlerin iddiaların doğruluğunu ispatlayan nitelikte olduğunu vurgulayan Mahkeme, "GGM'de idarî gözetim altında tutulmuş olan başvuruçular açısından, kötü muamele yasağı ile güvence altına alınan hukuksal değerlerin korunması noktasında teoride ve pratikte çözüm üretme kabiliyetini haiz ve makul bir başarı şansı sunan etkili idarî ve yargısal bir başvuru yolunun bulunmadığı" kanaatine ulaşmış ve "etkili başvuru hakkı"nın ihlal edildiğine hükmetmiştir⁴²⁰.

Gözetim altında tutulma süreci YUKK'un yürürlüğe girdiği döneme denk gelen K.A. başvurusunda ise YUKK'un idarî gözetim sürecine ilişkin m. 57 hükmü değerlendirilmiştir⁴²¹. Buna göre hükümde "tutulma koşullarının Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrasına uygunluğu açısından denetleme ve herhangi bir aykırılık tespiti durumunda koşulların düzeltilmesi veya tutulmanın sonlandırmasına imkân sağlayacak nitelikte, tutulma koşullarının standartlarını belirleyen, bu koşulların kontrolünü, gözden

⁴¹⁹ F.A. ve M.A., para. 24.

⁴²⁰ A.V. ve Diğerleri, para. 61-62

⁴²¹ YUKK m.57 (hükmün 2019'da yapılan değişiklikten önceki hâli): "(4) İdarî gözetimin devamında zaruret olup olmadığı, valilik tarafından her ay düzenli olarak değerlendirilir. Gerek görüldüğünde, otuz günlük süre beklenmez. İdarî gözetimin devamında zaruret görülmeyen yabancılar için idarî gözetim derhâl sonlandırılır. (5) İdarî gözetim kararı, idarî gözetim süresinin uzatılması ve her ay düzenli olarak yapılan değerlendirmelerin sonuçları, gerekçesiyle birlikte yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Aynı zamanda, idarî gözetim altına alınan kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa, kendisi veya yasal temsilcisi kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir. (6) İdarî gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idarî gözetim kararına karşı sulh ceza hâkimine başvurabilir. Başvuru idarî gözetimi durdurmaz. Dilekçenin idareye verilmesi hâlinde, dilekçe yetkili sulh ceza hâkimine derhâl ulaştırılır. Sulh ceza hâkimi incelemeyi beş gün içinde sonuçlandırır. Sulh ceza hâkiminin kararı kesindir. İdarî gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idarî gözetim şartlarının ortadan kalktığı veya değiştiği iddiasıyla yeniden sulh ceza hâkimine başvurabilir."

geçirilmesini içeren özel nitelikte bir idarî veya yargısal başvuru mekanizmasının” öngörülmediği kanaatine varılmıştır⁴²². Ayrıca hükümde düzenlenen itiraz yolunun, “*idarî gözetim kararının hukukîliğinin incelenmesine yönelik bir yol olduğu, yapılan başvurularda da sadece bu yönde bir değerlendirme yapıldığı*” ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, başvurucunun tutulma koşullarının katlanılamaz derecede olduğu yönündeki iddialarının sulh ceza hakimliğince değerlendirilmediğine dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak AYM, YUKK öncesi dönemdeki kanaatini yineleyerek başvuru açısından “*teoride ve pratikte etkili idarî ve yargısal bir başvuru yolunun bulunmadığına*” ve bu sebeple “*etkili başvuru hakkı*”nın ihlal edildiğine hükmetmiştir⁴²³.

AYM, B.T. başvurusunda K.A. başvurusundaki içtihadını değiştirmiş ve idarî gözetim merkezinden salıverilen yabancıların başvurabileceği bir tazminat yolunun bulunduğunu kabul etmiştir. K.A. başvurusunda, özellikle bu konuda verilmiş bir adli veya idarî yargı hükmünün var olmadığı konusunu dikkate almıştır. Fakat B.T. kararında yaptığı değerlendirmeler neticesinde, tutulma koşullarının kötülüğü sebebiyle uğranılan maddi ve manevi zararlar için açılacak tam yargı davasının “*başarı şansı sunma ve yeterli giderim sağlama kapasitesini haiz*” etkili bir yol olduğu sonucuna varmıştır⁴²⁴. Bununla birlikte, “*başvurucunun tutulma koşullarının kötülüğünden şikâyetle, idarî yargıda açtığı tam yargı davasında, bu iddialarının değerlendirilmemesinin ve tutma koşullarının insanî standartlara*

⁴²² K.A., para. 77.

⁴²³ Benzer yönde bkz. A.S., para. 37-50.

⁴²⁴ Bu konuya ilişkin detaylı açıklamalar yukarıda “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” başlığı altında yapılmıştır.

*uygun olup olmadığı yolunda bir denetim yapılmamasının kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkını ihlal ettiğine” karar vermiştir*⁴²⁵.

B. Sınır Dışı Etme Sürecine Yönelik İddialar

Yaşam hakkının ihlal edileceğini veya kötü muameleyle uğrayacağını iddia eden herkese, istisnasız olarak iç hukukta düzenlenen bir yargı yolundan “*etkili bir şekilde yararlanma imkânı*” sunulması gerekir⁴²⁶. Bu doğrultuda başvuru hakkının kullanılabilmesi için makul bir süre öngörülmesi ve yargılama süresince kişinin ülke dışına çıkarılmasını engelleyecek yasal bir güvence sağlanmalıdır⁴²⁷. AYM, sınır dışı etme kararlarına itiraz yolunun düzenlendiği YUKK m. 53 hükmü ile “*sınır dışı etme işlemine karşı daha etkili, hızlı, ön koşul gerektirmeyen ve başvurusunun temel hak ve özgürlüklerinin korunması için kullanılabilir ve başvurusunun şikâyetlerini giderme imkânı sunacak şekilde ulaşılabilir, hızlı ve etkin bir çözüm sunan bir başvuru yolunun*” hayata geçirildiğini ifade etmiştir⁴²⁸.

AYM’ye “*sınır dışı etme işlemi ile etkili başvuru hakkının ihlal edildiği*” iddiasıyla yapılan bireysel başvuruların konusunu, genellikle idarî makamların ve idare mahkemesinin yeterli inceleme ve araştırma yapmadan verdiği kararlar oluşturmaktadır. Öte yandan, 676 sayılı KHK ile yapılan değişiklik sebebiyle artık sınır dışı etme işlemi aleyhine pratikte

⁴²⁵ N.K., B. No: 2017/21761, 22/7/2020, R.G., 6/10/2020, S. 31266, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/21761> (29.04.2022), para. 35-42.

⁴²⁶ Y.T., para. 49.

⁴²⁷ Y.T., para. 49.

⁴²⁸ *Rıda Boudraa*, para. 52,55. Bu doğrultuda, YUKK yürürlüğe girdikten sonra yapılan başvuruda, özellikle, 53. maddenin 3. fıkrasındaki yargılama sürecini *kendiliğinden durdurma* hükmünü dikkate almış, sınır dışı işleminin gerçekleşme ihtimali bulunmadığı ve başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle tedbir talebinin reddine karar vermiştir: Y.T., para. 54 atfıyla G.B. [TK], B. No: 2015/508, 16/1/2015.

“etkili bir başvuru yolu” kalmadığı iddiaları da başvurulara konu olmuştur. Bu kısımda AYM’nin bu başvurulara ilişkin kararları ile idare mahkemesinin tutumuna ilişkin değerlendirmelerinin yer aldığı önemli kararları analiz edilmiştir.

“Kötü muameleye maruz kalma riski bulunan ülkeye sınır dışı edilme kararı alındığı ve bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiği” konusunda AYM’nin yerleşik içtihadına yön veren Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad başvurusunda⁴²⁹, öncelikle gözetim altında tutulan yabancıların aleyhine olan durumlardan bahsedilmiştir. Buna göre bu kişilerin “farklı dildeki açıklamaları/tebligatı/kararları anlama, ülkenin yasal mevzuatı hakkında bilgi sahibi olma ve resmî makamlara başvuruda bulunma” hususlarında oldukça dezavantajlı bir konumda olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple bu kişilerin, ihlal iddialarını resmî makamlar önünde dile getirebilmeleri için destekleyici kişilere (avukat, tercüman, aile fertleri) ve araçlara (kalem, kâğıt, sözlük, mevzuat, internet) ihtiyaç duydukları kabul edilmiştir. Mevzuattaki eksikliklere veya yetkili makamların keyfî tutumlarına bağlı olarak

⁴²⁹ Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad, para.51-67. Başvurucu “ülkesinde 2013 yılında askerî darbe yapıldığını, siyasi geçmişi ve eşinin babasının darbe karşıtı muhalif bir gazeteci olmasından ötürü yeni yönetimin kendisini arananlar listesine aldığını, ülkesine geri gönderilmesi hâlinde yaşamının ve özgürlüğünün tehlikeye düşeceğini belirtmiştir. Ayrıca sınır dışı kararının alındığı tarihten itibaren idarî gözetim altında tutulduğunu, kendisine üzerinde kanun maddelerinin yazılı olduğu matbu tebligat formunun imzalatıldığını, sınır dışı etme kararına nasıl itiraz edeceğinin açıklanmadığını, yasal yollara başvurabilmek için avukatıyla görüşmesine ve yakınlarıyla iletişim kurmasına izin verilmediğini belirterek Anayasa’nın 17., 19. ve 36. maddelerinde güvence altına alınan haklarının ihlal edildiğini” ileri sürmüştü; adli yardım, sınır dışı işleminin durdurulması, maddi ve manevi tazminat taleplerinde bulunmuştur. AYM, başvurucunun, kötü muameleye maruz kalacağına yönelik savunulabilir nitelikteki iddialarının yetkili makamlar önünde dile getirme imkânının engellendiğine ilişkin şikâyetleri bakımından inceleme yapmıştır.

bu kişilere veya materyallere erişimin kısıtlanmasının, etkili başvuru hakkının ihlaline neden olabileceği ifade edilmiştir.

Kararda, başvurucunun sınır dışı etme kararına karşı açtığı idarî dava süresinde açılmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Başvurucu bu gecikmenin önemli gerekçelerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Öncelikle, kendisine ulaşan sınır dışı etme kararına ilişkin tebligatın yalnızca YUKK'un ilgili maddelerinin yer aldığı matbu bir form niteliğinde olduğunu ve *“idarî gözetim altında tutulmasına ve fiilen mahkemeye başvurma imkânı olmamasına rağmen dava açma hakkını ne şekilde kullanacağını açıklanmamış”* olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, *“kendisinin hukukî yardım almak üzere avukatıyla ve yakınlarıyla görüşmesinin engellendiğini, avukatına vekâletname çıkarmasına ve avukatının dava açmak üzere sınır dışı dosyasını incelemesine izin verilmediğini”* iddia etmiştir. AYM, başvurucunun kısa süre içerisinde birbirinden uzak konumda bulunan GGM'lere gönderilerek yerinin sürekli değiştirilmesini, bu sevk süreçlerinin avukatıyla paylaşılmamasını ve avukatın görüşme taleplerinin sürüncemede bırakılmasını dikkate alarak iddiaların doğrulandığı kanaatine varmıştır.

Netice olarak AYM, idare mahkemesinde başvuru süresi içinde dava açılmamasının başvurucunun özensizliğinden değil kamu makamlarının engelleyici tutumundan kaynaklandığını, idare mahkemesince başvurucunun maddi olgulara dayalı bu iddialarının dikkate alınmadığını ve sadece şeklî inceleme yapıldığını tespit etmiş ve *“kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkı”*nın ihlal edildiğine hükmetmiştir.

AYM, başvuruclarının sınır dışı etme kararı aleyhine açtıkları davaların, usuldeki eksiklikler nedeniyle esasa girilmeden reddedildiği durumlarda başvuruclarının iddialarını inceletebilmek için gerekli özeni gösterip göstermediğini dikkate almıştır⁴³⁰. Örneğin, başvurucları tarafından bu konuda gerekli özenin gösterildiğini tespit ettiği A.A.K. başvurusunda, idare mahkemesinin başvuruclarının davasını süre aşımı ve adli yardım talebinin kabul edilmemesi gerekçeleriyle usulden reddetmesinin “*etkili başvuru hakkı*”nı ihlal ettiğine karar vermiştir⁴³¹.

AYM, Y.T. başvurusunda, bazı yabancıların davalarını sonuna kadar takip edebilme olanağının kalmadığı, sınır dışı etme işleminin yürütmesinin durdurulmasının idarenin takdirine bırakıldığı⁴³², “*yargı makamlarının yürütmeyi durdurma yetki ve kapasitesine sahip olmalarının etkili bir yargısal koruma sağlama konusunda yalnız başına yeterli bir güvence sağlamadığı*”, sınır dışı edilme riskinin davanın her aşamasında devam ettiği ve tüm bunların mahkemenin uygulamasından değil mevzuatta yapılan değişiklikle meydana gelen

⁴³⁰ AYM, S.B. başvurusunda, başvuruclarının adli yardım talebinin değerlendirilmemiş olması sebebiyle ihlal kararı vermiştir. Başvurucları, hakkında alınan sınır dışı etme kararına karşı açtığı davada, idare mahkemesi adli yardım talebi şartlarının sağlanmadığı gerekçesiyle talebin reddine ve verilen süre içinde harç ve posta giderlerinin yatırılmaması nedeniyle davanın açılmamış sayılmasına karar vermiştir. AYM, başvuruclarının maddi olgulara dayalı iddialarının söz konusu gerekçelerle incelenmemiş olmasının etkili başvuru hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Bkz. S.B., B. No: 2017/19758, 2/12/2020, R.G., 19/2/2021, S. 31400, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/19758> (30.04.2022).

⁴³¹ A.A.K., B. No: 2015/17761, 8/5/2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17761> (30.04.2022), para. 45-47.

⁴³² “*Yargı makamlarının yürütmeyi durdurma yetki ve kapasitesine sahip olmaları ya da ivedi karar alabilme mekanizmalarının bulunması da etkili başvuru hakkı kapsamındaki güvencelerin temini bakımından yeterli değildir. Zira dava açma süresi içinde -henüz mahkemeye ulaşmadan önce- bu kişilerin ülkede kalabilmelerini ve davalarını takip edebilmelerini güvence altına alacak bir sistemin yasal altyapısı kurulmadan etkili bir koruma sağlayabilmesi mümkün görünmemektedir*”: Y.T., para.51.

yapısal sorundan kaynaklandığı tespitleri ile “*kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkı*”nın ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Y.T. kararı sonrasında m. 53 hükmünde yapılan değişikliğe kadar olan süreçte yapılan başvurularda⁴³³, Y.T. kararındaki ilkeler hatırlatıldıktan sonra başvuru sahiplerinin sınır dışı edildiğinde kötü muameleyle uğrayacaklarına ilişkin iddialarını inceletebilecekleri etkili bir başvuru yolu bulunmamasının ihlale sebep olduğuna kanaat getirmiştir⁴³⁴.

Bu ara dönemde yapılan başvurulardan biri de K.S. başvurusudur⁴³⁵. Bu başvuruda AYM, özellikle “*sınır dışı etme işleminin yürütmesinin durdurulmasına geç karar verilmiş olmasını*” ve kişinin bu süreçte kötü muameleyle maruz kalacağını iddia ettiği ülkeye sınır dışı edilmiş olmasını eleştirmiştir. Başvurucu Özbek asıllı olup Türkiye’ye ailesiyle birlikte

⁴³³ 676 sayılı KHK 29.10.2016 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. 7196 sayılı Kanun 24.12.2019 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. Başvurular bu iki tarih arasında, yaklaşık 3 yıllık süreç içerisinde çeşitli tarihlerde yapılmıştır.

⁴³⁴ Y.T. başvurusuna benzer sınır dışı etme kararının yargılama süresince uygulanabilir olmasına ilişkin binden fazla başvuru daha yapılmıştır. AYM, aynı konuda 29/10/2016 tarihinden sonra yapılan ve karardan sonra yapılacak başvuruların incelenmesinin pilot kararın Resmî Gazete’de yayımlandığı 9/7/2019 tarihten itibaren 1 yıl süreyle ertelenmesine karar vermiştir. Ayrıca kararda, “*bir yıllık süre içinde Anayasa Mahkemesinin önündeki mevcut başvurulara çözüm sağlayan geçici bir hüküm getirilmesi veya idare tarafından daha önce alınan sınır dışı etme kararlarının kaldırılması/geri alınması/yeniden değerlendirilmesi ya da başkaca bir çözüm bulunması*” gerektiği de belirtilmiştir.(para.77) Ancak AYM, önündeki mevcut başvurulara belirtilen şekilde çözüm üreten hukukî düzenlemelerin bir yıllık süre içinde yapılmadığını dikkate alarak önündeki başvurular özelinde Y.T. kararında ortaya konan ilke ve değerlendirmelerden ayrılmayı gerektiren yeni bir durumun bulunmadığını tespit etmiş ve bu başvurular yönünden de etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Bkz. A.A.K. ve diğerleri, B. No: 2016/43088, 3/12/2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/43088> (30.04.2022); G.I. ve diğerleri, B. No: 2017/5849, 24/3/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5849> (30.04.2022).

⁴³⁵ K.S., B. No: 2017/29420, 3/12/2020, R.G., 6/1/2021, S. 31356, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29420> (03.05.2022).

yasal yollardan giriş yapmıştır. Yaptığı başvuru üzerine kendisine insanî ikamet izni verilmiştir. İzin devam ederken terör örgütü ile bağlantısı olduğundan şüphelenilmiş ve gözaltına alınmıştır. Avukatsız ve tercümansız alınan ifadesinde bir bağlantısının bulunmadığını ifade etmiştir. Ancak 8/2/2017 tarihinde, başvuruçunun “*kamu düzeninin korunması*” gerekçesiyle sınır dışı edilmesine ve bir ay idarî gözetim altında tutulmasına hükmedilmiştir. Başvuruçudan, vekili aracılığıyla işlemin iptali ve yürütmenin durdurulması talebiyle idare mahkemesinde 23/2/2017 tarihinde dava açılmıştır. Davada “*sınır dışı etme kararının hukuka aykırı olduğu ve başvuruçunun ülkesine gönderilmesi hâlinde kötü muameleyle maruz kalma tehlikesinin bulunduğu*” ileri sürülmüştür. Yargılama sürerken idarî gözetim süresi uzatılmış ve başvuruçunun 10/3/2017 tarihinde Tacikistan’a sınır dışı edilmiştir.

Başvuruçunun vekili, “*öldürülme ya da kötü muameleyle maruz kalma ihtimali olan ülkeye sınır dışı edilme ve sınır dışı etme kararına karşı açılan davanın süreci durdurulmaması nedeniyle kötü muamele yasağıyla bağlantılı etkili başvuru hakkının ihlal edildiği*” iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur⁴³⁶. Bireysel başvuru yapıldıktan sonra idare mahkemesinde görülen davada işleminin kesin olarak reddine karar verilmiştir⁴³⁷. Başvuruçunun vekilince

⁴³⁶ Ayrıca, “idarî gözetim altında tutma koşulları nedenleriyle kötü muamele yasağının, haksız şekilde idarî gözetim altına alınma nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının, aile bireylerinin farklı idarî gözetim merkezlerinde tutulması nedeniyle de özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğini” de iddia etmiştir.

⁴³⁷ Kararın gerekçesi için bkz. “Dosyadaki bilgi ve belgelere göre, davacının DAEŞ terör örgütüyle, çatışma bölgeleriyle veya diğer terör örgütleriyle bağlantılı veya iltisaklı olabileceği değerlendirilmesini haklı kılacak somut bir tespit veya delil bulunmadığı, davacının 28.10.2016 başlangıç 10.10.2017 bitiş tarihli işlem tarihinde geçerli kısa dönem ikamet izninin bulunduğu, yapılan üst aramasında bir suç unsuruna rastlanmadığı, Türkiye’de daha önce herhangi bir suça karıştığına dair bilgi olmadığı ve sabıkasız olduğu, ‘Apfis’ ve ‘Gbt’ kaydının bulunmadığı, kamu güvenliği açısından tehdit oluşturduğu değerlendirilen yabancılara konulan ‘G-

verilen ek beyan dilekçesinde “başvurucunun sınır dışı edildikten sonra kötü muameleye maruz kalma tehlikesi geçirdiği, önce Tacikistan ardından Özbekistan'da ceza infaz kurumda tutulurken başvurucunun işkenceye maruz kaldığı, bu nedenle komaya girdiğini, hayatı tehlike geçirerek hastanede uzun süre tedavi gördüğü” açıklanmıştır.

AYM, kararında “idarî ve yargısal makamların yürütmesi kendiliğinden durmayan sınır dışı işlemlerinin yürütmesini durdurma veya iptal edebilme yetki ve kapasitesine sahip olmalarının, etkili bir yargısal koruma için yalnız başına yeterli bir güvence sağlamadığını” belirtmiştir. Ayrıca, somut olaydaki sorunların sadece mevcut hukukî düzenlemeden kaynaklanmadığını, idarî yargı sürecinde de aksaklıkların bulunduğunu tespit etmiştir. Öte yandan “İdare mahkemesinin sınır dışı işlemlerinin yürütmesini durdurması yönünde hızlı karar alabilme yetkilerinin bulunmasının yeterli güvenceyi sağlamadığını, telafisi mümkün olmayan sınır dışı işlemlerinde, gönderilmeleri hâlinde kötü muameleye maruz kalacakları hususunda savunulabilir iddiası bulunan kişiler hakkında geçici durdurma müessesinin işletilmemesi veya işlemlerin yürütmesinin makul olmayan bir süre sonrasında verilmesinin” etkili başvuru hakkının ihlal edilmesi sonucunu doğurabileceğini de ifade etmiştir⁴³⁸.

87' Genel Güvenlik tahdit kodunun da bulunmadığı, dolayısıyla davacının kamu düzeni ve güvenliği açısından tehdit oluşturduğuna dair somut tespit ve delillerin mevcut olmadığı anlaşıldığından, 6458 sayılı Yasanın 54/1-(d) bendine göre sınırdışı edilmesine dair dava konusu işlemde hukuka uygunluk bulunmadığı sonucuna varılmıştır”: K. S., para. 25.

⁴³⁸ Mahkeme, idarî işlemlerin yürütmesinin durdurulması prosedürünün düzenlendiği İYUK'un 27. maddesi ile ilgili önemli değerlendirmelerde bulunmuştur: “2577 sayılı Kanun'un 27. maddesinde idarî işlemlere karşı açılan davalarda davacıya işlemin yürütmesinin durdurulmasını talep etme hakkı tanınmış, idarî mahkemenin davalı idarenin savunması alındıktan veya savunma süresi geçtikten sonra gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebileceği belirtilmiştir. Anılan Kanun'un 16. maddesine göre idarenin savunma süresinin otuz gün olduğu nazara alındığında idarenin savunma yapmasının veya savunma için idareye tanınan

Somut olayda işlemin yürütmesinin durdurulması kararı makul sürede verilmediğinden başvurucunun sınır dışı edilmesi önlenememiştir. Ayrıca başvuranın kötü muamele iddiaları idarî ve yargı makamlarınca araştırılmamıştır. Öte yandan başvurucunun avukatına yazılı taleplerine rağmen başvurucunun sınır dışı edilmesi sürecinde ve sonrasında bilgi verilmediği de görülmektedir. AYM, bu idarî yargı sürecindeki aksaklıkları dikkate alarak “*başvurucunun sınır dışı edilme işlemine karşı çıkma hakkını uygulamada etkili kullanamadığı ve sürece etkin katılımının sağlanmadığı kanaatine varmış ve kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine*” karar vermiştir.

IV. KİŞİ HÜRRİYETİ VE GÜVENLİĞİ HAKKI

Anayasa’nın m. 19 hükmünde “*devletin bireylerin özgürlüğüne keyfi olarak müdahale etmesini engelleyen kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı*” güvence altına alınmıştır. AYM, bu madde kapsamında hürriyetten yoksun bırakma kavramını “*bir kimsenin kısıtlı bir alanda ihmal edilemeyecek bir süre için tutulması ve bu kişinin söz konusu tutulmaya rıza göstermemiş olması*” olarak tanımlamıştır⁴³⁹. Hükümde yabancı veya vatandaş fark etmeksizin herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğu belirtildikten sonra devamında bu ilkenin istisnalarına yer verilmiştir. Buna göre “*kişinin usulüne aykırı şekilde*

sürenin geçmesinin beklenmesinin elbette işlemin durdurulma sürecini uzatabileceği öngörülmüştür. Diğer taraftan 2577 sayılı Kanun’un 27. maddesi gözetildiğinde idarî mahkemenin savunma süresinin kısaltılması, memur eliyle tebligat ve idarenin savunması gelinceye veya idareye tanınan süre doluncaya kadar olmak üzere idarî işlemin yürütmesini geçici olarak durdurma yetkileri olduğu görülmektedir”: K.S., para. 68-69.

⁴³⁹ Cüneyt Kartal, B. No: 2013/6572, 20/3/2014, R.G., 10/5/2014, S. 28996, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6572> (08.05.2022), para. 17.

ülkeye girmek istemesi veya girmesi, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilmesi nedeniyle yakalanması veya tutuklanması hâllerinde” hürriyetinden mahrum bırakılması mümkündür⁴⁴⁰. Ancak devletin kişiyi özgürlüğünden mahrum etme meşruiyetinden söz edebilmek için kamu makamlarınca bu süreçlerin gerekli özen gösterilerek ve kanunun çizdiği sınırlar çerçevesinde yürütülmesi gerekir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere sağlanması gereken usulî güvenceler de hükmün devamında düzenlenmiştir. Buna göre kişiye yakalama veya tutuklama sebepleri derhal bildirilmeli ve kişinin durumu hakkında yakınlarına bilgi verilmelidir⁴⁴¹. Hüküm kapsamında sahip olunan bilgilendirme hakkının, sağlanan diğer güvenceler yönünden bir nevi taşıyıcı mahiyette olduğu kabul edilmektedir⁴⁴². Yine tutuklanan kişiye *“kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu tutukluluğun kanuna aykırılığı hâlinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla”* yargı merciine başvurma imkânın sağlanması da gereklidir⁴⁴³. Sekizinci fıkra koruma altına alınan bu imkân, *“etkili başvuru hakkı”*nın özel bir hâli olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁴⁴.

⁴⁴⁰ Anayasa m. 19(2)’da diğer istisnalar şu şekilde sayılmıştır : *“Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi.”*

⁴⁴¹ Anayasa m. 19(4,6).

⁴⁴² A.S., para. 115; K.A., para. 138.

⁴⁴³ Anayasa m. 19(8). AİHS’deki benzer düzenleme için bkz. m. 5(4): *“Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir”*.

⁴⁴⁴ K.A., para. 115.

Benzer bir düzenleme AİHS 5. maddesinde de yer almıştır. Buna göre, vatandaş veya yabancı fark etmeksizin herkes özgürlük ve güvenlik hakkını haizdir. Mutlak nitelikte kabul edilmeyen bu hakkın istisnalarına hükmün devamında yer verilmiştir. Bu istisna hâllerden biri de sınır dışı sürecine ilişkindir. Buna göre *“kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması mümkündür”*⁴⁴⁵.

Anayasa’nın m. 13 ve m. 19 hükümleri uyarınca, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına sınırlama getiren tutmanın kanunî bir dayanağının olması zorunludur⁴⁴⁶. AYM, *Abdulkadir Yapıquan* başvurusunda⁴⁴⁷, *“kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı”*nın ancak kanunla sınırlanabileceğini, YUKK m. 57. hükmünün kanunîlik koşulunun sağlanması için dayanak teşkil ettiğini ve kişinin idarî gözetim süresinin on iki ayı geçmesi hâlinde tutmanın hukukî bağının tamamen kopacağını belirttikten sonra başvurusunun on iki aydan fazla GGM’de tutulmasının anayasal ve yasal bir dayanağının bulunmadığı gerekçesiyle *“kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı”*nın ihlal edildiğine hükmetmiştir⁴⁴⁸.

AYM, başvurucların *“GGM’de tutulmalarının kanunîliği, yargısal denetimi, tutma nedenleri hakkında bilgilendirilmeleri ve tutma nedeniyle tazminat ödenmesi”* konularına

⁴⁴⁵ AİHS m. 5(1)(f).

⁴⁴⁶ B.T., para. 81.

⁴⁴⁷ *Abdulkadir Yapıquan* [GK], B. No: 2016/35009, 2/5/2019, R.G., 17/5/2019, S. 30777, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/35009> (09.05.2022).

⁴⁴⁸ *Abdulkadir Yapıquan*, para. 132,133.

ilişkin şikâyetlerini “*kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı*” kapsamında incelemiştir⁴⁴⁹. YUKK öncesi dönemde idarî gözetim altında tutulan başvuru sahiplerinin şikâyetlerini değerlendiren Mahkeme, öncelikle idarî gözetim kararı verilmesi şartlarının, süresinin, sürenin uzatılmasının, ilgisine bildirilmesinin, karara karşı başvuru yollarının ve gözetim sürecinde avukata ve tercümana erişim gibi usulî güvencelerin yasal bir düzenlemeyle hüküm altına alınması gerektiğini belirtmiştir⁴⁵⁰. Devamında, kişinin tutma nedenleri ve hakkındaki iddialar konusunda bilgilendirilme hakkına sahip olduğuna dikkat çekmiştir⁴⁵¹. Yine, tutulan kişiye, tutulmanın hukukîliği hususunda bir yargı merciine başvurma imkânı öngören bir yol sunulması ve bu yolun, tutmanın hukuka aykırı olduğu durumlarda derhal serbest bırakılmasını temin edebilen nitelikte olması gerektiğini ifade etmiştir⁴⁵². Netice olarak, bu nitelikleri haiz bir yasal düzenleme bulunmaması ve aynı zamanda başvuru sahiplerinin haklarında alınmış yasal bir idarî gözetim kararı bulunmamasına rağmen tutulmuş olmalarından dolayı “*kişi hürriyeti ve güvenliği hakları*”nın ihlal edildiğine hükmetmiştir⁴⁵³.

YUKK’un yürürlüğe girdiği dönemden sonra yapılan K.A. başvurusunda AYM, öncelikle idarî gözetim altına alma yetkisinin istisnai bir yetki olduğunu ve bu sebeple bu yetkinin hukuka uygun olarak ve keyfî muamele oluşturmayacak biçimde kullanması gerektiğini belirtmiştir. YUKK’un idarî gözetim ve sınır dışı hükümlerinin “*sınır dışı*

⁴⁴⁹ Mahkeme, kişilerin GGM’de tutulmasının, Anayasa’nın 19. maddesi anlamında bir tutma işlemi niteliğinde olduğu kanaatindedir. Bkz. *A.V. ve Diğerleri*, para. 121.

⁴⁵⁰ *T.T.*, para. 114.

⁴⁵¹ *A.S.*, para. 118.

⁴⁵² *K.A.*, para. 152.

⁴⁵³ YUKK öncesi döneme ilişkin kararlar için bkz. *Rıda Boudraa*; *A.V. ve Diğerleri*; *F.A. ve M.A.*; *F.K. ve Diğerleri*; *T.T.*; *A.S.*

işlemlerinin yürütülmesi kapsamında riayet edilecek ve ortaya çıkabilecek keyfiliklere engel olabilecek nitelikte bir usulü, açık bir şekilde ortaya koyduğunu” ifade etmiştir. Bu sebeple de başvurucunun iddialarını araştırırken bu usulün yeterli hassasiyetle yürütülüp yürütülmediğini incelemiştir. Bu bağlamda yaptığı incelemeler neticesinde, başvurucuya, hangi nedenle GGM’de tutulduğu hakkında bilgilendirme yapılmadığını, idarî gözetim kararının devamı için zaruret değerlendirmesinin valilikçe her ay düzenli olarak yapılmadığını, başvurucunun yaklaşık dokuz ay idarî gözetim altında tutulduğunu ve bu sürenin kanunda öngörülen altı aylık süreyi aştığını, sürenin hangi nedenle aşıldığının başvurucuya bildirilmediğini tespit etmiştir. Ayrıca başvurucunun uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş ve geçici koruma kapsamında olması hususlarının sınır dışı etme işleminin yürütülebilmesi açısından ve başvurucunun salıverilmesi yönünden belirleyici olduğuna ancak bunların ne İdare tarafından ne de sulh ceza hakimleri tarafından değerlendirildiğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla işlemin yeterli hassasiyetle yürütülmediği, başka bir ifadeyle *“kişi özgürlüğünden mahrumiyetin keyfiliklere karşı korunmadığı”* ve buna bağlı olarak *“hukukî”* olmadığı kanaatine varmıştır.

Sonuç olarak açıklanan gerekçelerle Anayasa’nın m. 19 hükmünün ikinci fıkrasının, başvurucuya idarî gözetim altına alınma kararları ile tedbirin devamı kararlarının bildirilmemiş olması nedeniyle dördüncü fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir. Öte yandan, açıklanan durumlar nedeniyle YUKK’ta yer alan ve başvurucunun durumu hakkında yeniden değerlendirme yapılarak salıverilmesine imkân veren başvuru yollarının etkili bir

şekilde işlemediğini tespit eden Mahkeme, sekizinci fıkradaki “*etkili başvuru hakkı*”nın da ihlal edildiği sonucuna varmıştır⁴⁵⁴.

V. ÖZEL HAYATIN VE AİLE HAYATININ KORUNMASI HAKKI

Sınır dışı etme işlemi ile “*özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı*”nın ihlal edildiğine ilişkin iddiaların değerlendirilmesinde, Anayasa’nın bu hakkı güvence altına alan 20. maddesinin birinci fıkrası ile ailenin korunması ve çocuk hakları için devlete bazı sorumlulukların yüklendiği 41. maddesi esas alınmaktadır⁴⁵⁵. Ayrıca AİHS’nin 8. maddesi ile hükmün uygulanmasına dair AİHM içtihatları da dikkate alınmaktadır⁴⁵⁶. Hükümlerde

⁴⁵⁴ Benzer gerekçelerle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine karar verdiği bir diğer başvuru B.T. başvurusudur. Sahte pasaportla havalimanından çıkış yaparken yakalanan başvuru B.T., hakkında alınmış bir sınır dışı ve idarî gözetim kararı bulunmamasına rağmen altmış gün idarî gözetim altında tutulmuştur. İdarî gözetim sürecine ilişkin sulh ceza hakimliğine yaptığı itiraz, bu hukuka aykırı durumlar denetlenmeksizin reddedilmiştir. Sonrasında yapılan bireysel başvuruda AYM, idarî gözetim işleminin hukukî dayanağının bulunmadığını, idarî gözetim sürecinin hukuka uygunluğu için temel olan sınır dışı etme kararının alınmadığını, aylık olarak zaruret değerlendirmesinin yapılmadığını, tutma nedenlerinin başvurucuya bildirilmediğini ve sulh ceza hakimliğinin tutumunu dikkate alarak sürecin “*gerekli özen*” içerisinde yürütülmemesi nedeniyle 19. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

⁴⁵⁵ Anayasa’nın 20. maddesinin birinci fıkrasına göre “*Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.*” Anayasa’nın 41. maddesine göre “*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.*”

⁴⁵⁶ AİHS’nin “*özel ve aile hayatına saygı hakkı*” kenar başlıklı 8. maddesi şöyledir: “(1) Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. (2) Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.” AİHM’nin içtihadının özeti için bkz. Majid Momtaz, B. No: 2017/24261, 30/9/2020, R.G., 9/12/2020, S. 31329, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/24261> (10.05.2022), para. 20-30.

koruma altına alınan aile hayatının, “*kişinin mevcut, fiilen yakın ve kişisel bağlarla kurulmuş aile birlikteliklerini*” kapsadığı kabul edilmiştir⁴⁵⁷. Bu doğrultuda, çiftler arasındaki ilişkiler⁴⁵⁸, ebeveynler ile küçük çocukları arasındaki ilişkiler⁴⁵⁹, ebeveynler ile yetişkin çocuklar arasındaki ilişkiler⁴⁶⁰ ve kardeşler arasındaki ilişkiler⁴⁶¹ aile kavramı kapsamında değerlendirilmiştir.

AYM, bu hakkın ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurularda, öncelikle başvuru konusu tesis edilen işlemin hakka müdahale niteliğini sorgulamıştır. Müdahalenin mevcudiyetini tespit ettiği durumlarda bu müdahalenin ihlale sebep olup olmadığını incelemiştir. Bu kapsamda müdahalenin, Anayasa’nın 13. maddesinde düzenlenen “*kanun tarafından öngörülme, meşru amaç taşıma, demokratik toplum düzeninin gereklerine*

⁴⁵⁷ A.G., B. No: 2018/6143, 16/12/2020, R.G., 25/2/2021, S. 31406, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/6143> (11.05.2022), para. 39.

⁴⁵⁸ AYM, sadece evli çiftler arasındaki ilişkileri bu kapsamda değerlendirmemiştir. Evli olmayan çiftler arasında yakın kişisel bağın var olduğunu tespit ettiği durumda da bu ilişki yönünden “*mevcut aile hayatı*”nın var olduğu kanaatine varmıştır. Bkz. *Aısulu Aldenova*, B. No: 2018/10055, 16/3/2022, R.G., 10/5/2022, S. 31831, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/10055> (14.05.2022), para. 23.

⁴⁵⁹ A.A.A., B. No: 2018/36516, 15/3/2022, R.G., 26/4/2022, S. 31821, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36516> (14.04.2022), para. 45.

⁴⁶⁰ *Peri Kırık*, B. No: 2015/19795, 9/1/2019, R.G., 31/1/2019, S. 30672, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19795> (10.05.2022), para. 34

⁴⁶¹ N.O., B. No: 2018/36798, 17/11/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36798> (14.05.2022), para.35.

uygunluk⁴⁶² ve ölçülülük ilkesi⁴⁶³” koşullarına uygunluğunu denetlemiştir⁴⁶⁴. Ayrıca yabancıların ülkede yasal olarak ikamet edip etmediği ve ikametini hukuka uygun hâle getirmek için gerekli çabayı gösterip göstermediği de değerlendirme kriterleri arasında yer almıştır.

“Sınır dışı etme kararı sebebiyle aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği” iddiasıyla yapılan *Peri Kırık* başvurusunda⁴⁶⁵, öncelikle başvurunun bulunduğu ülkedeki özel ve aile hayatına yönelik incelemeler yapılmıştır⁴⁶⁶. Başvurucu yıllardır Türkiye’de yaşamakta olup son dönemde boşanma sürecinde olan yirmi iki yaşındaki kızıyla birlikte yaşamaktadır. AYM, başvurunun kızının manevi desteğe ihtiyacı olduğu iddialarını ve geçim masraflarının başvuru tarafından karşılanmasını dikkate alarak bu birlikteliği “aile hayatı” olarak nitelendirmiştir. Belirtmelidir ki AİHM, “yetişkin çocukların aileye bağımlı ve muhtaç olduklarını ispat edilebildiği ölçüde aile kavramına dahil edilebileceği”

⁴⁶² AYM’ye göre “demokratik toplum düzeninin gerekleri” kavramı; “öncelikle ilgili hak yönünden getirilen sınırlamaların zorunlu ya da istisnai tedbir niteliğinde olmasını, başvurulabilecek en son çare ya da alınabilecek en son önlem olarak kendisini göstermesini gerektirmektedir. Demokratik toplum düzeninin gereklerinden olma, bir sınırlamanın demokratik bir toplumda zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacın karşılanması amacıyla yönelik olmasını” ifade etmektedir (*Peri Kırık*, para. 44).

⁴⁶³ AYM’ye göre ölçülülük ilkesi; “sınırlama için kullanılan aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye uygun olmasını ifade eden elverişlilik, sınırlayıcı önlemin sınırlama amacına ulaşmak bakımından zorunlu olmasına işaret eden gereklilik ve araçla amacın orantısız bir ölçü içinde bulunmaması ile sınırlamanın ölçüsüz bir yükümlülük getirmemesi anlamına gelen orantılılık unsurlarını içermektedir”: *Peri Kırık*, para. 45.

⁴⁶⁴ Anayasa m. 13: “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”

⁴⁶⁵ Kararın künyesi için bkz. yuk. dn. 460.

⁴⁶⁶ *Peri Kırık*, para. 21-28.

kanaatindedir⁴⁶⁷. Buna karşın AYM’nin başvuru ile yetişkin kızı arasındaki ilişkiyi aile hayatı olarak nitelendirmesi ile aile kavramını yorumlarken AİHM kararlarındaki eğilime göre daha esnek bir yaklaşım sergilediği görülmektedir⁴⁶⁸.

AYM, kararında sınır dışı etme işleminin mevcut aile hayatına müdahale teşkil ettiğini tespit ettikten sonra Anayasa’nın 13. maddesinde öngörülen koşullar çerçevesinde ihlal iddialarını incelemiştir. Öncelikle tesis edilen sınır dışı etme işleminin düzenlendiği YUKK’un ilgili hükümlerinin “*kanun tarafından öngörülme*” ölçütünü karşıladığı sonucuna varmıştır. İkinci olarak başvurunun ülkeye giriş hükümlerini ısrarlı şekilde ihlal etmesi ve Türkiye’de kaçak olarak dört yıl yaşamış olması nedeniyle ve kamu düzenin korunması amacı ile alınan sınır dışı etme kararında, “*meşru bir amaç*” gözetildiği tespit etmiştir. AYM, Türkiye’ye yasal olarak giriş yapmayan ve kaçak olarak kalan başvurunun, bu şekilde Kanun hükümlerini ihlal etmesini ve kızıyla birlikte ülkelerine gönderilmelerine engel bir hâlin bulunmadığını dikkate alarak müdahalenin keyfilik içermediği ve yeterli bir temele sahip olduğu kanaatine varmıştır. Netice olarak, “*demokratik toplum düzeninin gereklerine*

⁴⁶⁷ “AİHM tarafından, sınır dışı etme ve ülkeye kabul ile 8. madde bağlantısı kurularak değerlendirme yapılan davalarda aile kavramının çekirdek aile olarak yani çiftler arasındaki ilişkiler ile ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişkileri kapsayacak şekilde ele alındığı, yetişkin çocukların ise aileye bağımlı ve muhtaç olduklarının ispat edilebildiği ölçüde aile kavramına dâhil edildikleri ve bu suretle aile kavramının bu alanda oldukça dar yorumlanmasının tercih edildiği anlaşılmaktadır.” bkz. A.G., para. 27. AİHM’in m.8 bağlamında verdiği kararlardaki değerlendirmeleri ve özellikle göç ile ilgili konularda, aile kavramının içeriğini daralttığı hakkında bkz. DARDAĞAN KİBAR, Esra & ELÇİN, Doğa & AYDINLI, Ogün Erşan. (2020). “Anayasa Mahkemesi’nin Sherapat Yagmyrova Kararı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Public and Private International Law Bulletin*, 40(2), s. 1484-1487.

⁴⁶⁸ Aynı yönde bkz. DARDAĞAN KİBAR & ELÇİN & AYDINLI, s. 1486,1487.

aykırı bulunmayan ve ölçülü olan” işlem ile “aile hayatına saygı hakkı”nın ihlal edilmediğine hükmetmiştir⁴⁶⁹.

AYM, A.G. başvurusunda kamu güvenliğinin sağlanması gerekçesiyle başvurunun yurda girişinin yasaklanması işleminin aile hayatının korunması hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme, kamu düzeninin korunması amacı gözetilerek tesis edilen işlemin meşru bir amaç taşıdığı kanaatindedir. Ancak özellikle kişilere kamu güvenliğinin sağlanması gerekçesiyle tedbir uygulanması durumunda, tedbirin hukuka uygunluğunun denetlenmesi ve keyfi tutumlara karşı bireyin korunması için işlemin gerekçelerinin yeterli olup olmadığının somut olayın koşulları kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir⁴⁷⁰. Millî güvenliğin korunması amacıyla gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri kapsamında elde edilen bilgilerin gizli tutulması gerekli olduğunu, bundan dolayı yabacının terör faaliyetlerine katılım sağladığı veya başka nedenle millî güvenliği tehdit ettiği tespitine dair tüm gizli nitelikteki belgelerin yargı mercilerine sunulmasının mümkün olmadığı kabul edilmiştir. Bununla birlikte bu durumun kamu makamlarının soyut şekilde millî güvenliği ihlal ettiğini iddia etmesini gerektirmeyeceği ve muhakkak somut olayın koşulları çerçevesinde yeterli, somut ve ciddi deliller ile bu iddiaların desteklenmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Ayrıca yargı mercilerince yalnızca şeklî inceleme yapılmaması ve hem kamu makamlarınca ileri sürülen sebeplerin hem de bireyin temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğine dair iddialarının değerlendirilmesi de keyfiliğe karşı esaslı ve etkili şekilde koruma sağlama görevlerinin gereği olarak kabul edilmiştir.

⁴⁶⁹ Benzer yönde karar için bkz. *Majid Momtaz*.

⁴⁷⁰ A.G., para. 52,53.

Demokratik düzenin gereklerine uygunluk yönünden sayılan bu genel ilkeleri, somut olay kapsamında değerlendiren Mahkeme, başvuru A.G.’nin yasal olarak ikamet eden yabancı statüsünde olduğuna, idarenin başvuru hakkındaki değerlendirmelerinin somut bilgi, olgu ve belgelere dayanmadığına, idare mahkemesi kararında sadece şekli denetim yapıldığına, başvurunun kamu düzeni ve güvenliği yönünden ne derece ve nasıl bir tehdit oluşturduğuna dair açıklama yapılmadığına ve özellikle işlemin başvurunun aile hayatını nasıl etkileyeceğine dair hiçbir değerlendirmenin yapılmamış olmasına dikkat çekmiştir⁴⁷¹. Sonuç olarak “*yurda giriş yasağı ile ilgili idarî ve yargısal süreçte kararlarda yer verilen gerekçelerin aile hayatına saygı hakkı bağlamında yeterli olmadığı, kamu düzeni ve güvenliğinin korunması hususundaki kamusal menfaat ile başvurunun aile hayatına saygı hakkı arasında bir dengeleme yapılmadığı gibi kararlarda yer verilen unsurların da bu dengelemeye imkân verecek ayrıntı ve açıklıkta olmadığı*” gerekçeleriyle “*aile hayatına saygı hakkı*”nın ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Bir diğer başvuruda, çalışma izni olmadan çalıştığı gerekçesiyle sınır dışı edilmesine karar verilen başvurunun, “*aile hayatına saygı hakkı*”nın ihlal edildiği iddiaları Mahkemece haklı bulunmuştur⁴⁷². Başvurunun bir Türk vatandaşı ile nişanlı olduğu, yargılama sürecinde doğum yaptığını ve bebeğin babasının nişanlısı olduğu iddialarını dikkate alan Mahkeme, başvurunun Türkiye’de mevcut bir aile hayatının bulunduğu karar vermiştir. İdare mahkemesi tarafından, sınır dışı etme işlemi tesis edilmesi (*kamusal menfaat*) ile başvurunun aile hayatı üzerinde doğuracağı etkiler (*aile hayatına saygı hakkı*)

⁴⁷¹ A.G., para. 56,57. Benzer yöndeki değerlendirmeler için bkz. N.O., para. 28-50; K.A., B. No: 2017/38596, 19/10/2021, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/38596> (14.05.2022), para. 26-52; A.A.A., para. 38-63.

⁴⁷² *Aısulu Aldenova*, para. 17-42.

bakımından bir dengeleme ve incelemenin yapılmadığını tespit eden Mahkeme, bu tutumun “*aile hayatına saygı hakkı*”nı ihlal ettiğine hükmetmiştir.

SONUÇ

Sınır dışı işlemi yabancının dokunulmazlığına ve özgürlüğüne getirilen bir sınırlama olduğundan devletten sahip olduğu bu sınır dışı etme yetkisini keyfî olarak kullanıp suistimal etmemesi beklenmektedir⁴⁷³. Bu doğrultuda devlet, sınır dışı etme yetkisini temel insan haklarına müdahale oluşturmayacak şekilde ve uluslararası hukukun çizdiği sınırlar içinde kullanmalıdır⁴⁷⁴. Sınır dışı edilme ile ilgili uluslararası sözleşme hükümleri ile YUKK hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, sınır dışı etme nedenleri, engel durumlar ve yargı sürecinde tanınan usulî güvenceler yönünden benzerliklerin bulunduğu görülmektedir. Özellikle yabancının davranışlarının kamu düzeni ve güvenliği açısından tehlike oluşturması hem uluslararası sözleşmelerde hem de iç hukukta genel sınır dışı etme sebebi olarak kabul edilmiştir. AYM, kamu düzeni ve kamu güvenliği gibi kavramların “*soyut ve somutlaştırılmaya muhtaç kavramlar*” olduğu kanaatindedir. Bu sebeple kişi hakkında kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından tehdit oluşturması nedeniyle alınan kararlarda, kişinin hangi kişisel durumu nedeniyle kamu düzeni açısından tehdit oluşturduğunun açıklanması gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda kararı almaya yetkili idarî makamların bu nedene dayanarak verecekleri sınır dışı etme kararlarında, somut gerekçelere dayanması işlemin hukukî olarak nitelendirilmesi için gereklidir.

AYM’ye sınır dışı etme kararlarına karşı yapılan bireysel başvuruların konusunu genellikle sınır dışı etme veya idarî gözetim altına alma işleminden dolayı temel hakların ihlal edildiği iddiaları oluşturmaktadır. Bunun yanında, çoğu başvuruda idarî yargılama sürecinde başvuru konusu hak ihlali iddialarının değerlendirilmemesinden dolayı idarî yargı

⁴⁷³ ALTUĞ, s. 140.

⁴⁷⁴ BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, s. 212.

yolunun etkisiz olduğu da iddia edilmektedir. AYM, ihlal iddialarını incelerken uluslararası sözleşme hükümlerini ve AİHM içtihadını referans almıştır. Özellikle, ihlal standartlarını AİHM'in kabul ettiği standartlara göre belirlediği gözlemlenmiştir. Mahkemenin insan hakları ihlallerini denetleme görevini yerine getirirken AİHM içtihadı ile ve uluslararası hukuktaki düzenlemelerle uyum içerisinde bir tutum sergilemesi insan hakları yönünden olumludur.

Anayasal hakların ihlal edildiği iddialarının esastan incelenebilmesi, iddiaların temellendirilmiş ve savunulabilir olmasına bağlanmıştır. Bu doğrultuda iddiaların, genel ve soyut nitelikte olmaması başka bir ifadeyle temelindeki olguların ispatına yönelik yeterli açıklamaların yapılması ve delillerin sunulması gerektiği kabul edilmiştir. Üstelik başvurucunun bu ispat yükümlülüğünün yalnızca bireysel başvuru aşamasında değil başvurudan önceki yargılama sürecinde de mevcut olduğuna kanaat getirilmiştir. Bu kapsamda iddiaların öncelikle yetkili mahkemelere usulüne uygun olarak iletilip iletilmediği ve ihlalleri ortadan kaldırmaya ve çözmeye yönelik olanakları kullanılarak gerekli özeni gösterilip gösterilmediği denetlenmiştir. Gerçekten, temellendirilmemiş ve ispatlanamamış iddialara dayanılarak devletin sorumlu tutulamayacağı gerçeği gözetildiğinde AYM'nin bu yaklaşımının makul bir zemine oturduğu söylenebilir. Ancak bu yönde geliştirilen içtihadın mevcut yasal düzenlemeler ve uygulamadaki işleyişle bağlantılı olarak yorumlanması gerekir.

Bu kapsamda öncelikle başvuruçuların yabancı olmaları sebebiyle, farklı dilde yapılan tebligatları anlama, yargılama neticesinde verilen kararların sonuçlarını kavrama ve avukata, tercümana ve internete erişim noktasında dezavantajlı konumda olduğu kabul

edilmelidir. Bulundukları dezavantajlı durum gözetilerek bazı güvencelerin sağlanması anayasal haklarının korunması için gereklidir. Ancak yasal düzenlemelere bakıldığında bu güvencelerin sağlanmadığı aksine kısıtlandığı görülmektedir. Mevcut yasal düzenlemeye göre sınır dışı etme kararı aleyhine “*yedi gün*” içerisinde dava açılmalıdır. Şu hâlde sınır dışı edilecek ve ülkenin yasal mevzuatı hakkında bilgi sahibi olmayan yabancıya, farklı dilde tebliğ edilen kararın sonuçlarını kavrama, itiraz yoluna başvuru usulünü öğrenme, destekleyici olarak avukata başvurma ve aynı zamanda temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddialarını ispatlayacak nitelikte bilgi ve belgeleri edinme işlemleri için sadece yedi günlük süre tanınmıştır. Açıkça görülmektedir ki, oldukça kısa ve yetersiz olan başvuru süresi, başlı başına yabancının “*mahkemeye erişim hakkı*”nın, “*adil yargılanma hakkı*”nın ve “*etkili başvuru hakkı*”nın ihlaline sebep olmaktadır. Dolayısıyla, başvuru süresinin en azından genel idarî dava açma süresi olan altmış gün olarak belirlenmesi gerekmektedir.

AYM’nin GGM’deki koşulların hak ihlallerine sebep olduğu yönündeki tespitleri de oldukça önem arz etmektedir. Mahkeme, uyulması gereken kriterleri belirlerken yalnızca kamu makamlarının ifadelerini dikkate almamış, insan hakları kuruluşlarının raporlarını ve özellikle AİHM içtihatlarını referans almıştır. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasını esas alan bu kriterlere uygun olarak GGM koşullarında yapılacak iyileştirmeler ile idarî gözetim sürecinde hak ihlallerinin doğmasının önüne geçilebilir. Ayrıca uygulamada özellikle idarî gözetim altına alınan kişilerin kısıtlı imkânlar nedeniyle yargılama sürecine yeterli katkıyı sağlayamadığı da görülmektedir. Bu durumun bireyin kendisinden değil, GGM’deki koşullardan ve idarî yargı sürecindeki aksaklıklardan kaynaklandığı AYM tarafından tespit edilmiştir. Özellikle, idarî gözetimde tutulan yabancının, avukata, tercümana ve internete erişiminin kısıtlanması yargılama sürecine etkin katılım sağlamasını olanaksız hâle

getirmektedir. Bu sebeple, bu kısıtlamaların kaldırılarak bireylerin usulî güvencelerden yararlandırılması, tutma koşulları Anayasa'nın güvence altına aldığı standartlara yükseltilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Uygulamada yapılacak iyileştirmelerin yanında mevzuatta da bazı değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Özellikle olumsuz tutma koşullarına ilişkin şikâyetlerin dinlenebileceği bir yargı yolunun YUKK'ta düzenlenmemiş olması büyük bir eksiklik olarak kabul edilmelidir. YUKK'un idarî gözetim sürecine ilişkin m. 57 hükmünde düzenlenen itiraz yolu, idarî gözetim kararının hukukîliğinin incelenmesine yönelik bir yol olduğundan sulh ceza hakimliğine yapılan başvurularda sadece işlemin hukukîliği incelenmiş, tutma koşullarının kötülüğü açısından değerlendirilme yapılmamıştır. AYM her ne kadar tutma koşullarının denetimi ile ilgili idarî yargıda tam yargı davası açılması yolunu göstermiş olsa da bazı durumlarda bu yola başvurulamayacağını da belirtmiştir. Bu belirsizliklerin giderilmesi ve hukuk bilgisi zayıf olan yabancıların başvuru yollarını tüketmediği gerekçesiyle iddialarının kabul edilemez bulunmasının önüne geçilebilmesi için YUKK'ta bu yönde etkili bir başvuru yolunun düzenlenmesi gerekmektedir.

Her ne kadar devletin sınır dışı etme konusunda takdir yetkisinin bulunduğu kabul edilse de “*demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk ve ölçülülük ilkesi*” gereği, sınır dışı etme işleminin icrası bağlamında korunan toplumsal menfaat ile müdahalenin öznesi olan bireyin menfaati arasında denge sağlanması oldukça önemlidir. Bu bağlamda, sınır dışı edilecek yabancıların bulunduğu ülkedeki “*özel ve aile hayatının korunması*” menfaatini gözetken açık bir hükme de yer verilmesi gerekmektedir.

AYM'nin kabul edilebilir bulduğu başvurularda esasa yönelik yaptığı incelemeler değerdendirildiğinde, bireysel başvuru yolunun etkili bir hak arama yolu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte başvuruların çoğunda esasa yönelik inceleme yapılmadan kabul edilemezlik kararı verildiğı görölmektedir. Bu durum, genellikle usulen yapılan yanlışlıklardan ve iddiaların ispatlanamamasından kaynaklanmıştır. Kanaatimizce, sınır dışı edilmesine karar verilen yabancıya, karar aleyhine itiraz usulleri bildirilirken bireysel başvuru yolu hakkında da bilgi verilmesi gereklidir. Ayrıca bu itiraz yolları hakkında bilgilendirmenin ve tebligatların kendi dilinde yapılması da önemlidir. Bu şekilde, yapılan başvuruların usulî hatalar nedeniyle reddedilmesinin de önüne geçilebilir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Mehmet. (2019). "Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin "Özgürlük ve Güvenlik Hakkı" Başlıklı 5 inci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi". *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*(2), 61-78.
- AKYAZAN, Ahmet Emrah. (2009). "Maddi Açıdan İdari İşlemler". *TBB Dergisi*(85), 220-240.
- ALÇIK, Merve. (2018). "Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Maddi ve Manevi Varlığın Korunması ve Geliştirilmesi Hakkı". *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=SiLzZ1-JacLJhP-OIT-ODg&no=iZiZtoWg6-f_Nr4Wo7uuhw adresinden alındı
- ALGAN, Bülent. (2014). "Bireysel Başvurularda "Açıkça Dayanaktan Yoksunluk" Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(2), 247-284.
- ALLAIN, Jean. (2001). "The Jus Cogens Nature of Non-Refoulement". *International Journal of Refugee Law*, 13(4), 533-558.
- ALTINPARMAK, Kerem. (2015). "Anayasa Mahkemesinin Zor Sorusu: İşkence ve Kötü Muamele, Ama Hangisi?". *Anayasa Yargısı*, 31(1), 145-184.
- ALTUĞ, Yılmaz. (1968). *Yabancıların Hukuki Durumu*. İstanbul: İÜ Yayınları.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2020, Nisan 30). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber. *"Adil Yargılanma Hakkı(Medeni Hukuk Yönü)"*. 24.08.2022 tarihinde

<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/301020201146166MaddeRehberiMadeni.pdf> adresinden alındı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2021, Nisan 30). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 No'lu Protokol'ün 1. Maddesi'ne ilişkin Rehber*. "Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Usuli Güvenceler": 23.05.2022 tarihinde https://echr.coe.int/Documents/Guide_Art_1_Protocol_7_TUR.pdf adresinden alındı

Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2018). *"Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi"*. Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. 24.03.2022 tarihinde https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf adresinden alındı.

AYBAY, Rona & DARDAĞAN KİBAR, Esra. (2010). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

AYBAY, Rona. (2003). "Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme". *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*(2), s. 141-173.

AYDIN, Öykü Didem. (2011). "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru". *GÜHFD*, 15(4), 121-170.

AYDOĞMUŞ, Ayşe Yasemin. (2017). "Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır Dışı Edilmesi". *MHB*, 37(2), 223-255.

BARAN ÇELİK, Neşe. (2016). "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (3), 67-148.

- BAYATA CANYAŞ, Aslı. (2015). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi". *Hacettepe HFD*, 5(1), 73-90.
- BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, Gülüm. (2013). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi". *TBB Dergisi*(108), 211-258.
- BERKİ, Osman Fazıl. (1963). *Devletler Hususi Hukuku* (5. b.). Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.
- COLEMAN, Nils. (2003). "Non-Refoulement Revised Renewed Review of the Status of the Principle of Non-Refoulement as Customary International Law". *European Journal of Migration and Law*, 5(1), 23-68.
- GÜLNUÇELİKEL, Aysel & (ÖZTEKİN) GELGEL, Günseli. (2020). *Yabancılar Hukuku* (25 b.). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- ÇİÇEKLİ, Bülent. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku* (5. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÇINAR, İbrahim & ÇINAR, Sinan. (2014). "Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi ile Bu Aşamada Verilen İdari Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*(4), 263-310.
- ÇOR, Yaşar. (2008). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Sözleşme Kapsamında İşkence Görmeme Hakkına Bakış Açısı". *TBB Dergisi*(75), 63-93.

- DARDAĞAN KİBAR, Esra & ELÇİN, Doğa & AYDINLI, Ogün Erşan. (2020). "Anayasa Mahkemesi'nin Sherapat Yagmyrova Kararı* Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *Public and Private International Law Bulletin*, 40(2), 1477-1506.
- DARDAĞAN KİBAR, Esra. (2012). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine ilişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11 (2), 53-74.
- DARDAĞAN, Esra Gül. (1993). "Yabancılar Hukuku Açısından Sınırdışı Etme". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- DEĞİRMENCİ, Olgun. (2014). "Suç İşleyen Yabancıların Sınırdışı Edilmesi Tedbirinin Tarihsel Gelişiminin Hukuki Bağlamda İncelenmesi". *Ceza Hukuku Dergisi*(25), 125-153.
- DENK, Erdem. (2001). "Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(2), 43-70.
- DUFFY, Aoife. (2008). "Expulsion to Face Torture? Non-refoulement in International Law". *International Journal of Refugee Law*, 20(3), 373-390.
- Ed. KOÇ, Muharrem İlhan & KAPLAN, Recep. (2017). *Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. 10.03.2022 tarihinde https://www.anayasa.gov.tr/media/7496/kabul_edilebilirlik29721.pdf adresinden alındı. (Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi)
- EKİNCİ, Hüseyin & SAĞLAM Musa. (2012, Kasım). "66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru". 23.03.2022 tarihinde

<http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/66-soruda-anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuru.pdf> adresinden alındı

EKİNCİ, Hüseyin. (2013). "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi". *Anayasa Yargısı*, 29(1), 161-197.

EKŞİ, Nuray. (2010). "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanmayacağı Sorunu". *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 29, 119-140.(2010)

EKŞİ, Nuray. (2014, Ekim). "İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar İlişkin AIHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 5(19), 53-99.(2014a)

EKŞİ, Nuray. (2014). *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim* (1. b.). İstanbul: Beta.(2014b)

EKŞİ, Nuray. (2014, Kasım). "Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Usulü, Sağlanan Haklar ve Sona Ermesi". *İstanbul Barosu Dergisi*, 88(6), 65-89. (2014c)

EKŞİ, Nuray. (2015). "2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsa mında Açılacak İdari Davalara Etkisi". *Göç Araştırmaları Dergisi*(1), 12-43. (2015)

ELÇİN, Doğa. (2016). "Türkiye'de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001 / 55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar". *TBB Dergisi*(124), 9-80.

- ERGÜL, Ergin. (2012, Ekim). "Türk Hukukunda Yabancıları Sınır Dışı Etme ve Geri Gönderme İşlemleri". *Terazi Hukuk Dergisi*, 7(74), 83-87. (2012a)
- ERGÜL, Ergin. (2012, Aralık). "Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri". *Türk İdare Dergisi*(475), 213-228. (2012b)
- EROL, Gonca. (2017). "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda 'Tedbir' ". *TBB Dergisi*(30), 55-88.
- ERTEN, Rifat. (2015). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIX(1), 3-52.
- GELBAL, Sadık Onur & BEŞE, Ebru & KARA, Hayriye & COŞKUN, Ekin Dilara. (2020). *Mülteci Haklar Rehberi ve Emsal Yargı Kararları* (1. b.). Ankara: ARCS Dijital Ofset Matbaacılık.
- GÖĞER, Erdoğan. (1974). *Yabancılar Hukuku*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- GÜNER, Cemil. (2017). "Sınır Dışı Etme Kararı ile İlgili İdare Mahkemesi Kararlarının Kesinliği". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 75(1), 85-113.
- İÇEL, Kayıhan. (1964). "Suçluların Geri Verilmesi Üzerine Bir İnceleme". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(3-4), 692-721.
- İNELİ CİĞER, Meltem. (2020). "Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetime Alternatif Tedbirler". *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 40(2), 799-829. (2020a).
- İNELİ CİĞER, Meltem. (2020, Aralık). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aralık 2019'da Yapılan Bazı Değişikliklerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Kararları Işığında Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 699-725. (2020b).

International Detention Coalition (IDC) & Mülteci Hakları Merkezi. (2018). "*İdari gözetime Alternatifler*". Göç yönetimi kapsamındaki gerekli olmayan idari gözetimi önlemeye yönelik El kitabı (Gözden Geçirilmiş Baskı): 24.05.2022 tarihinde https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/Mhm_Idari_Gozetime_Alternatifler.pdf adresinden alındı.

KABAALIOĞLU, Haluk & EKŞİ, Nuray. (2004). "Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesi". *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 24(1-2), 503-522.

KALABALIK, Halil. (2015). *İnsan Hakları Hukuku* (4. b.). Ankara: Seçkin .

KARACA, H. Akif. (2018). "Uluslararası Koruma Ve Geçici Koruma Statüleri Altındaki Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri". *Uludağ Journal of Economy and Society / B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(2), 141-166.

KARAKOÇ, İrem. (2006). "Uluslararası Hukukta Emredici Kural (Jus Cogens Peremptory Norms) Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 87-122.

KOCA, Mahmut & ÜZÜLMEZ, İlhan. (2014). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (7. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

LEVİ, Selim. (2005). "Yabancıların Sınır dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu'nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti?". *TBB Dergisi*(58), 29-39.

- MECEK, Hüseyin. (2021). "İnsan Haklarında Semantik Bozum : “İşkence”den “Kötü Muamele”ye ". *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*(2), 345-370.
- MUTAF, Hasan. (2020). "Kötü Muamele Yasağının Kapsamı ve İkincilik İlkesi". *Anayasa Yargısı*, 37(1), 237-279.
- Mülteci Hakları Merkezi. (2017, Aralık). "*Türkiye’de Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri Hakkında Verilen “Başvurunun Geri Çekilmiş Sayılması” Kararına Dair Bir İnceleme: Tespitler ve Öneriler*". Görüş Belgesi: 24.05.2022 tarihinde <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-76.pdf> adresinden alındı
- OVACIK, Gamze. (2020). "Türk Anayasa Mahkemesinin İçtihadı Işığında Sınır Dışı Kararlarına Karşı Yargısal İtirazın Hukuki Etkisi". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 1047-1062.
- ÖZBEK, Nimet & KUŞÇU, Döndü. (2020). "Anayasa Mahkemesinin 30.05.2019 Tarihli Pilot Kararı (Y.T. Kararı) İncelemesi Ve Sınır Dışı Kararına Karşı Etkili Başvuru Üzerine Bir Değerlendirme". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(3), 3-39.
- ÖZTÜRK, Neva Övünç. (2017). "Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66(1), 201-264.
- SEÇKİN, Sinan & ÜSTÜN, Gül. (2015). "İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi Ve Gerekçe İlkesi". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 509-534.

- ŞAHBAZ, İbrahim. (2011). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti / Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Paneli* (s. 71-129). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- ŞARE, Ersin. (2017). "Türk Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs". *TBB Dergisi*(130), 120-156.
- ŞEN, Mahmut. (2013). "İdarenin Yargısal Denetiminin Sınırlarına İlişkin Modeller". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 1623-1642.
- TEKİNALP, Gülören. (2003). *Türk Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta.
- TEKSOY, Barış. (2020). "İdari Gözetim Altına Alınan Yabancıların Elektronik ve İletişim Cihazlarının İncelenmesine İlişkin Hükmün Değerlendirilmesi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(2), 517-556.
- TETİK, Ahmet Talha. (2017). "Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Takdir Yetkisi ve Yerindelik Denetimi İlişkisi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(2), 249-276.
- Uluslararası Göç Örgütü. *Göç Terimleri Sözlüğü*, No:31. 24.05.2022 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı
- UMHD. (2019, Kasım). "6458 Sayılı Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Taslağı İncelemesi". 10.05.2022 tarihinde <https://www.umhd.org.tr/wp-content/uploads/2019/11/kanun-tasla%C4%9F%C4%B1-incelemesi.pdf> adresinden alındı.

UZUN, Elif. (2012). "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine bir Değerlendirme". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(30), 25-58.

YİĞİT, Nedime Tuğçe. (2017). "Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Ertelenmesi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(2), 577-615.

YILDIRIM, Akif & TURAN, Hüseyin & ŞEN, Murat & DEMİRBAŞ, Mustafa Eyyub & KÜÇÜK, Salim. (2015). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. https://anayasa.gov.tr/media/6365/basvuru_kriterleri.pdf adresinden alındı. (Kabul Edilebilirlik Kriterleri)

YILDIZ, Abdulkadir. (2019). "*Kötü Muamele İddialarının Etkili Soruşturulması Yükümlülüğüne İlişkin Türk Mahkeme Kararları Kaynakçası*". Avrupa Konseyi. 04 28, 2022 tarihinde <https://rm.coe.int/reference-guide-on-decisions-of-the-turkish-courts-effective-investiga/168096953d> adresinden alındı.

YILMAZOĞLU, Esat Caner. (2015). "Yabancıların Sınırdışı Edilmesinin Anayasa Mahkemesinde Yargısal Denetimi". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*(5), 905-928. (2015)

YUKK Değişiklikleri Hakkında Ortak Değerlendirme. (2019, Aralık 4). 18.05.2022 tarihinde <https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/144/yukk-degisiklikleri-hakkinda-ortak-degerlendirme.pdf> adresinden alındı. (Ortak Değerlendirme)

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI

A.D. ve Diğerleri / Türkiye, B. No. 22681/09, 22/7/2014,
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153172> (12.08.2022).

Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye, B. No. 30471/08, 22.09.2009,
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94127> (18.05.2022).

Ananyev ve diğerleri / Rusya, B. No. 42525/07, 60800/08, 10/1/2012,
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108465> (21.04.2022).

Budrevich / Çek Cumhuriyeti, B. No. 65303/10, 17.10.2013,
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126918> (11.03.2022).

F.G. / İsveç, B. No. 43611/11, 23.03.2016, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161829>
(11.03.2022).

G.B. ve Diğerleri / Türkiye, B. No. 4633/15, 17.10.2019
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201768> (22.08.2022)

Hagyó / Macaristan, B. No: 52624/10, 23/4/2013, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118647> (21.04.2022).

König / Almanya, B. No. 6232/73, 28.06.1978, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57512>
(24.08.2022).

Maaouia / Fransa, B. No. 39652/98, 5.11.2000,
[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-58847%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-58847%22]}) (14.005.2022).

Nasrulloev / Rusya, B. No. 656/06, 11.10.2007, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82654>
(11.03.2022).

Sisojeva ve Diğerleri / Letonya, B. No. 60654/00, 12.01.2007,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-79022%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-79022%22]}) (11.03.2022).

Yarashonen / Türkiye, B. No. 72710/11, 24.06.2014, <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-153051> (21.04.2022).

Z.K. ve Diğerleri / Türkiye, B. No. 60831/15, 07.11.2017, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/11122019102658zkdigerleri.pdf> (22.02.2022).

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

A.A. ve A.A., B. No: 2015/3941, 1/3/2017, R.G., 9/5/2017, S. 30061
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/3941> (17.05.2022).

A.A., B. No: 2014/18827, 20/12/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/18827> (19.03.2022).

A.A., B. No: 2021/7023, 6/10/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2021/7023> (16.04.2022).

A.A.A., B. No: 2018/36516, 15/3/2022, R.G., 26/4/2022, S. 31821,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36516> (14.04.2022).

A.A.K. ve diğerleri, B. No: 2016/43088, 3/12/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/43088> (30.04.2022).

A.A.K., B. No: 2015/17761, 8/5/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17761> (30.04.2022).

A.B., B. No: 2014/1369, 20/12/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1369> (19.03.2022).

A.Ç. ve diğerleri, B. No: 2018/32419, 7/10/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/32419> (21.03.2022).

A.Ç. ve diğerleri, B. No: 2018/32419, 7/10/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/32419> (04.04.2022).

A.D., B. No: 2014/19506, 3/4/2019, R.G., 15/5/2019, S. 30775
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19506> (25.04.2022).

A.E. ve diğerleri, B. No: 2016/22584, 21/4/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/22584> (25.04.2022).

A.G., B. No: 2018/6143, 16/12/2020, R.G., 25/2/2021, S. 31406,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/6143> (11.05.2022).

A.O.C. ve diğerleri, B. No: 2015/18175, 9/1/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18175> (13.02.2022).

A.O.C. ve diğerleri, B. No: 2015/9777, 26/9/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9777> (06.04.2022).

A.R.D., B. No: 2017/21588, 8/11/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/21588> (16.04.2022).

A.S., B. No: 2014/1368, 19/12/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1368> (19.03.2022).

A.S., B. No: 2014/2841, 9/6/2016, R.G., 29/6/2016, S. 29757
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2841> (26.03.2022).

A.S., B. No: 2016/5688, 26/10/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/5688> (22.03.2022).

A.S., B. No: 2018/36105, 26/5/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36105> (16.04.2022).

A.S.I.A. ve diğerleri, B. No: 2018/11825, 6/10/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/11825> (25.04.2022).

A.V. ve diğeri, B. No: 2013/1649, 20/1/2016,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1649> (25.03.2022).

Abdolghafoor Rezaei, B. No: 2015/17762, 6/12/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17762> (26.03.2022).

Abdulaziz Cedan ve diğeri, B. No: 2016/32270, 7/4/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/32270> (06.04.2022).

Abdulcehl Elkallo, B. No: 2020/12454, 3/12/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12454> (04.04.2022).

Abdulcehl Elkallo, B. No: 2020/12454, 3/12/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12454> (03.03.2022).

Abdulkadir Yapuhan [GK], B. No: 2016/35009, 2/5/2019, R.G., 17/5/2019, 30777,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/35009> (09.05.2022).

Abdullah Mehdi ve diğeri, B. No: 2018/4828, 15/12/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/4828> (19.03.2022).

Abdullah Omar, B. No: 2015/9409, 6/2/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9409> (13.03.2022).

Abeer Ahmed Nasser Al Radaei, B. No.: 2018/15219, 16/11/2021, R.G., 18/1/2022, S. 31723,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/15219> (17.05.2022).

Aıgul Mavhanova, B. No: 2016/6293, 9/11/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/6293> (13.03.2022).

Aısulu Aldenova, B. No: 2018/10055, 16/3/2022, R.G., 10/5/2022, S. 31831,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/10055> (14.05.2022).

Albina Kiyamova (Alibaeva), B. No: 2013/3187, 14/04/2016, R.G., 14/06/2016, S. 29742,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/3187> (17.05.2022).

Alekseev, B. No: 2016/13290, 5/12/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/13290> (25.04.2022).

Ali Kemal Renkliolu, B. No.: 2012/171, 12/2/2013,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/171> (14.03.2022).

Ali Sakaan, B. No: 2019/37382, 4/7/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/37382> (18.08.2022).

Ali Zeki Irmak, B. No: 2014/15990, 16/2/2017, R.G. 21/4/2017, S. 30045,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/15990> (14.03.2022).

Ammar Aakoula, B. No: 2017/5918, 8/3/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5918> (16.04.2022).

Ammar Shefi, B. No: 2017/29827, 22/3/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29827> (16.04.2022).

Aref Alaboud, B. No: 2019/18739, 2/2/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/18739> (12.04.2022).

Aref Alaboud, B. No: 2019/18739, 2/2/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/18739> (11.04.2022).

AYM, 14.7.2016, 2016/37 E. 2016/135 K., R.G., 23.9.2016, S. 29836, <https://www.resmîgazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160923-11.pdf> (16.05.2022).

AYM, 2011/59 E., 2012/34 K., 1/3/2012,
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2012/34> (12.03.2022).

Azizjon Hikmatov, B. No: 2015/18582, 10/5/2017, R.G., 7/6/2017, S. 30089,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18582> (23.04.2022).

B.Y., B. No: 2016/23685, 24/6/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/23685> (19.03.2022).

Bılal Abdulsattar El Raviye ve diğerkleri, B. No: 2018/27603, 15/5/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/27603> (06.04.2022).

Cemal Günsel, B. No: 2016/12900, 21/1/2021, R.G., 26/2/2021, S. 31407
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/12900> (04.04.2022).

Cezmi Demir ve diğerkleri, B. No: 2013/293, 17/7/2014, R.G., 22/10/2014, S. 29153
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/293> (20.04.2022).

Cüneyt Kartal, B. No: 2013/6572, 20/3/2014, R.G., 10/5/2014, S. 28996,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6572> (08.05.2022).

D.D., B. No: 2014/2427, 9/5/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2427> (19.03.2022).

D.M., “*Tedbire İlişkin Ara Karar*”, B. No: 2015/4176, 17/3/2015,
<https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/2015-4176.pdf> (13.04.2022).

D.M., B. No: 2015/4176, 30/9/2015,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/4176> (16.04.2022).

Daygınat Magomedzhamılovave diğerkleri, B. No: 2015/516, 20/3/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/516> (06.06.2022).

Dılafruz Kochkarova, B. No: 2019/28112, 30/3/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/28112> (18.08.2022).

Eiza Kashkoeva, B. No: 2016/9483, 26/10/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/9483> (16.03.2022).

Elif Aydın Dost, B. No: 2014/19954, 12/6/2018, R.G., 1/8/2018, S. 30496,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19954> (28.04.2022).

F.A. ve M.A., B. No: 2013/655, 20/1/2016,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/655> (25.03.2022).

F.A.A., B. No: 2015/15764, 4/4/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15764> (19.03.2022).

F.K. ve diğ erleri, B. No: 2013/8735, 17/2/2016,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8735> (26.03.2022).

F.M., B. No: 2015/9776, 28/6/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9776> (22.03.2022).

F.M.A., B. No: 2016/23688, 17/6/2020
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/23688> (19.03.2022).

F.R., B. No: 2016/4405, 15/2/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/4405> (27.04.2022).

Farah Abdulhameed Mohammed Alı Al-Mudhafar, B. No: 2015/13854, 18/5/2016,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/13854> (11.04.2022).

Feruz a Musulmankulova, B. No: 2015/9727, 26/9/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9727> (13.03.2022).

G.B. ve diğ erleri, B. No: 2014/19481, 24/5/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19481> (19.03.2022).

G.I. ve diğ erleri, B. No: 2017/5849, 24/3/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5849> (25.04.2022).

G.I. ve diğ erleri, B. No: 2017/5849, 24/3/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5849> (30.04.2022).

G.S., B. No: 2012/832, 12/2/2013, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/832>
(08.03.2022).

Gulalek Begnyyazova, B. No: 2015/5371, 22/2/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/5371> (13.03.2022).

H.B., B. No: 2016/27304, 19/7/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/27304> (16.04.2022).

Hafız Abdul Basit Muhammad Farooq, B. No: 2017/4965, 28/1/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/4965> (23.03.2022).

Haider Subhi Ameen Ameen, B. No: 2016/5126, 13/9/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/5126> (22.03.2022).

Haitham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve diğ erleri, B. No: 2017/29511, 9/9/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29511> (06.04.2022).

Hasan Hashim Hasan Al-Marush, B. No: 2018/36976, 17/7/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36976> (22.03.2022).

Hikmet Balabanoğlu, B. No: 2012/1334, 17/9/2013, R.G., 30/10/2013, S. 28806,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1334> (04.04.2022).

I.M. ve Z.M. (2), B. No: 2014/16413, 20/12/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/16413> (19.03.2022).

I.S. ve diğ erleri, B. No: 2014/15824, 22/9/2016,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/15824> (26.03.2022).

I.S., B. No: 2016/34099, 10/5/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/34099> (16.04.2022).

 .U., B. No: 2014/688, 19/12/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/688>
(19.03.2022).

K.A., B. No: 2014/13044, 11/11/2015, R.G., 17/12/2015, S. 29565
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/13044> (16.05.2022).

K.A., B. No: 2017/38596, 19/10/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/38596> (14.05.2022).

K.D., B. No: 2018/30756, 4/11/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/30756> (14.03.2022).

K.K., B. No: 2014/16575, 11/6/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/16575> (19.03.2022).

K.S., B. No: 2015/14566, 9/5/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/14566> (26.03.2022).

K.S., B. No: 2017/29420, 3/12/2020, R.G., 6/1/2021, S. 31356,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29420> (03.05.2022).

K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, R.G., 6/4/2017, S. 30030,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2293> (06.06.2022).

Katayoun Bahrami Pouran ve diğ erleri, B. No: 2015/17658, 5/7/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17658> (16.04.2022).

Kemal Salpagarov, B. No: 2016/12809, 16/1/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/12809> (21.03.2022).

Khaled Kadour, B. No: 2020/13340, 19/1/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/13340> (11.04.2022).

Korcan Pulats , B. No: 2012/726, 2/7/2013,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/726> (08.03.2022).

Laura Alejandra Caceres, B. No: 2013/1243, 16/4/2013,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1243>.

Laura Alejandra Caceres, B. No: 2013/1243, 16/4/2013, R.G., 22/5/2013, S. 28654
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1243> (09.03.2022)

M.A., B. No: 2019/27515, 15/3/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/27515> (16.04.2022).

M.A.G.J. (2), B. No: 2015/1834, 2/2/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/1834> (16.04.2022).

M.B. ve D.B., B. No: 2013/6697, 22/1/2015,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6697> (14.03.2022)).

M.B., B. No: 2015/14876, 9/5/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/14876> (26.03.2022).

M.D. ve diğ erleri, B. No: 2016/24613, 2/6/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/24613> (06.04.2022).

M.D., B. No: 2016/24126, 17/11/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/24126> (13.03.2022).

M.H., B. No: 2017/19507, 16/11/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/19507> (13.03.2022).

M.Q., B. No: 2015/11553, 24/10/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/11553> (06.04.2022).

M.S., B. No: 2019/8096, 29/12/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/8096> (23.03.2022).

M.S.S., B. No: 2014/19690, 26/12/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19690> (26.03.2022).

Mahmoud Maghmoumı, B. No: 2016/2894, 22/2/2017, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/2894> (16.04.2022).

Majid Mahmoud Ahmed Aljamal, B. No: 2015/15277, 17/5/2016,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15277> (16.04.2022).

Majid Momtaz, B. No: 2017/24261, 30/9/2020, R.G., 9/12/2020, S. 31329,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/24261> (10.05.2022).

Maziyar Razazan, B. No: 2015/19911, 11/3/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19911> (21.03.2022).

Mhd Majed Salloum, B. No: 2020/3231, 30/3/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/3231> (18.08.2022).

Mir Ahmed, B. No: 2015/8021, 23/10/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/8021> (26.03.2022).

Mohamad Hussam Bida, B. No: 2019/36856, 15/3/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/36856> (11.04.2022).

Mohamad Hussam Bida, B. No: 2019/36856, 15/3/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/36856> (16.04.2022)

Mohamed Abouel Yazid Hamada, B. No: 2018/146, 2/2/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/146> ,(21.03.2022).

Mohamed Sabry Aly Azzazy ve diğ erleri, B. No: 2016/40091, 20/4/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/40091> (06.04.2022).

Mohammad Younes, B. No: 2019/21018, 15/3/2022,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/21018> (16.04.2022).

Mohammed Darweesh Alhababi, B. No: 2020/12457, 3/12/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12457> (03.04.2022).

N.K., B. No: 2017/21761, 22/7/2020, R.G., 6/10/2020, S. 31266,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/21761> (29.04.2022).

N.O., B. No: 2018/36798, 17/11/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/36798> (14.05.2022).

N.T., B. No: 2017/25761, 7/3/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/25761> (16.04.2022).

Nesin Kayserilioğlu, B. No: 2012/613, 13/6/2013,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/613> (23.03.2022)

O.K., B. No: 2017/5841, 11/5/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5841> (16.04.2022).

Onur Doğanay, B. No.: 2013/1977, 09/01/2014, R.G., 08/02/2014, S. 28907
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1977> (11.03.2022).

Onurhan Solmaz, B. No: 2012/1049, 26/3/2013, R.G., 6/4/2013, S. 28610,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1049> (28.04.2022).

Otabek Karimov ve diğerleri, B. No: 2016/36559, 4/11/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/36559> (19.03.22).

Peri Kırık, B. No: 2015/19795, 9/1/2019, R.G., 31/1/2019, S. 30672,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19795> (10.05.2022).

R.A. (2), B. No: 2015/15891, 9/10/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15891> (06.04.2022).

R.A., B. No: 2014/3955, 10/1/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3955> (17.03.2022).

R.K., B. No: 2014/13794, 22/2/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/13794> (13.03.2022).

R.K., B. No: 2014/13794, 22/2/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/13794> (13.03.2022).

R.M. ve diğerleri, B. No: 2015/19133, 17/4/2019,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19133> (24.04.2022).

Rasul Tamaev ve diğerleri, B. No: 2016/30880, 21/7/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/30880> (06.04.2022).

Rasul Tamaev ve diğ erleri, B. No: 2016/30880, 21/7/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/30880> (16.04.2022).

Rida Boudraa, B. No: 2013/9673, 21/1/2015, R.G., 16/6/2015, S. 29388
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/9673> (12.04.2022).

Rinat Sagadeev, B. No: 2016/703, 6/10/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/703> , (13.03.2022

Rita Shilaimon Petros, B. No: 2017/33346, 28/1/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/33346> (23.03.2022).

S.B., B. No: 2017/19758, 2/12/2020, R.G., 19/2/2021, S. 31400,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/19758> (30.04.2022).

S.E., B. No: 2017/27839, 7/3/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/27839> (16.04.2022).

 .G., B. No: 2017/5820, 19/4/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/5820> (16.04.2022).

Saeed Baniasadi, B. No: 2017/20496, 28/1/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/20496> (23.03.2022).

Sait Or an, B. No: 2016/29085, 19/7/2017, R.G., 26/7/2017, S. 30135,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/29085> (17.08.2022).

 ekip Karkur, B. No: 2020/7458, 2/6/2020, R.G., 9/7/2020, S. 31180
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/7458> (18.05.2022

Seyed Amin Seyed Mortazei, B. No: 2017/1442, 5/7/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/1442> (16.04.2022).

Sherapat Yagmyrova, B. No: 2017/11905, 21/7/2020, R.G., 15/10/2020, S. 31275,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/11905> (03.04.2022).

Shihab Ahmed Ismael Al Magdal, B. No: 2020/12633, 12/1/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/12633> (22.08.2022).

Sinan Canlı, B. No: 2015/16073, 11/10/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/16073> (28.04.2022).

Solmaz Mamedova, B. No: 2015/6724, 8/1/2020,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/6724> (13.03.2022).

T.T., B. No: 2013/8810, 18/2/2016,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8810> (21.04.2022).

Tahir Canan, B. No: 2012/969, 18/9/2013, R.G., 1/11/2013, S. 28808,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/969> (20.04.2022).

U.U., B. No: 2014/2114, 19/12/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2114> (19.03.2022).

Umut Oran, B. No: 2014/18926, 22/1/2015,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/18926> (15.04.2022).

W.M.A.I.Y., B. No: 2018/32906, 6/10/2021,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/32906> (21.03.2022).

W.S., B. No: 2016/5687, 25/10/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/5687> (26.03.2022).

Y.H., B. No: 2017/10453, 6/7/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/10453> (16.04.2022).

Y.K., B. No: 2016/14347, 2/6/2020, R.G., 03/09/2020, 31233,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/14347> (22.03.2022).

Y.T., B. No: 2016/22418, 30/5/2019, R.G., 9/7/2019, S. 30826,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/22418> (18.05.2022)

Yasin Yaman, B. No: 2012/1075, 12/2/2013,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1075> (22.03.2022).

Yryskul Beishenaliev, B. No: 2016/7458, 20/4/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/7458> (26.03.2022).

Yulia Matur (Anikeeva), B. No: 2015/4459, 7/2/2018,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/4459> (14.03.2022).

Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad, B. No: 2016/5604, 24/5/2018, R.G., 3/7/2018, S. 30467,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/5604> (30.04.2022).

Z.M. ve I.M., B. No: 2015/2037, 6/1/2016, R.G., 11/3/2016, S. 29650,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/2037> (13.03.2022).

Zamow Muhammed, B. No: 2017/19685, 5/7/2017,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/19685> (16.04.2022).

Zlata Schastlyva, B. No: 2013/7564, 7/7/2015, R.G., 14/8/2015, S. 29445,
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7564> (25.03.2022).

ÖZET

Devletin ülkesel yetkisi uyarınca, davranışlarını tehlikeli bulduğu ve ülkede bulunmasını sakıncalı gördüğü yabancıları ülkeden sınır dışı etme yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir. Sınır dışı işlemi yabancıнын dokunulmazlığına ve özgürlüğüne getirilen bir sınırlama olduğundan devletten sahip olduğu bu yetkiyi keyfi olarak kullanıp suistimal etmemesi beklenmektedir. Bireyin temel hak ve özgürlüklerinin kamu makamlarının keyfi müdahaleleriyle ihlal edilip edilmediği Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmektedir. Sınır dışı etme kararlarına karşı yapılan bireysel başvuruların konusunu genellikle sınır dışı etme veya idarî gözetim altına alma işleminden dolayı temel hakların ihlal edildiği iddiaları oluşturmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde, yabancıların sınır dışı edilmesi konusu iç hukuktaki kurallar çerçevesinde anlatılacaktır. İkinci Bölümde, Anayasa Mahkemesi'nin sınır dışı işlemiyle bağlantılı olarak yapılan başvurularda verdiği kabul edilemezlik kararları analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ise, Mahkemenin ihlal ve ihlal olmadığı yönündeki kararları incelenecektir. Çalışma ile hedeflenen, öncelikle iç hukuktaki sınır dışı etmeye ilişkin düzenlemelerin, uluslararası hukuk standartlarına ne ölçüde uyumlu olduğunun belirlenmesidir. İkinci olarak, sınır dışı etme işlemi ile bağlantılı ihlal iddialarının iletilmesinde, bireysel başvuru yolunun ve Anayasa Mahkemesi'nin denetim usulünün anayasal hakların korunması bakımından ne derece etkili olduğunun tespit edilmesidir. Son olarak bu bağlamda hem Türk mevzuatında yapılabilecek değişiklikler hem de uygulamada yapılabilecek iyileştirmeler konusunda önerilere ulaşılmasıdır.

ABSTRACT

It is accepted that, in accordance with the territorial authority of the state, it has the authority to expel foreigners from the country whom it finds dangerous and objectionable to be in the country. Since the deportation process is a limitation on the immunity and freedom of the foreigner, it is expected from the state not to arbitrarily use and abuse this authority. Whether the fundamental rights and freedoms of the individual are violated by the arbitrary interventions of the public authorities is audited by the Constitutional Court. The subject of individual applications against deportation orders is usually the allegations that fundamental rights have been violated due to deportation or administrative detention.

The study consists of three parts. In the First Chapter, the issue of deportation of foreigners will be explained within the framework of the rules of domestic law. In the Second Chapter, the inadmissibility decisions of the Constitutional Court in the applications made in connection with the deportation process will be analyzed. In the third part, the decisions of the Court on violation and non-violation will be examined. The aim of the study is to determine, first, to what extent the regulations on deportation in domestic law are compatible with international law standards. Secondly, it is to determine how effective the individual application remedy and the Constitutional Court's inspection procedure are in terms of the protection of constitutional rights in the transmission of alleged violations related to the deportation process. Finally, in this context, it is to reach suggestions on both the changes that can be made in the Turkish legislation and the improvements that can be made in practice.